

**A MAGYAR MEZŐGAZDASÁG
EURÓPAI UNIÓ BELPIACI ÁRAIVAL
SZÁMOLT TÁMOGATOTTSÁGI
MUTATÓINAK ALAKULÁSA
2000–2010 KÖZÖTT**

Szerkesztette: Jankuné Kürthy Gyöngyi

Szerzők: Jankuné Kürthy Gyöngyi
Potori Norbert
Aliczki Katalin
Fieldsend, Andrew
Garay Róbert
Kovács Máté
Nyárs Levente
Papp Gergely
Radócné Kocsis Teréz

Opponensek: Szabó Jenő
Tóth Kristóf
Varga Tibor

Felelős kiadó: Kapronczai István

Szerkesztőbizottság: Biró Szabolcs
Juhász Anikó
Kapronczai István
Kemény Gábor
Mihók Zsolt
Popp József
Potori Norbert

Kiadó:
Agrárgazdasági Kutató Intézet
H-1093 Budapest, Zsil utca 3-5.
Postacím: H-1463 Budapest, Pf.: 944
Telefon: (+36 1) 476-3060
Fax: (+36 1) 476-3304
www.aki.gov.hu
aki@aki.gov.hu

ISBN 978 963 491 571 3 (Agrárgazdasági Tanulmányok sorozat)

Nyomda, kötészet: Primerate Kft.
© Agrárgazdasági Kutató Intézet

Minden jog fenntartva. A kiadvány bármely részének sokszorosítása, adatainak bármilyen formában (nyomtatva vagy elektronikusan) történő tárolása vagy továbbítása, továbbá bármilyen elven működő adatbázis kezelő segítségével történő felhasználása csak a kiadó előzetes írásbeli engedélyével történhet.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	5
Módszertani áttekintés	7
A becsült termelői támogatás (PSE).....	7
A piaci ártámogatás (MPS).....	7
A referenciaár megválasztása.....	10
A margin.....	11
Egyéb mutatószámok (GSSE, TSE, CSE).....	12
A támogatások osztályozásában végrehajtott módosítások és egyéb módszertani változtatások.....	13
Új mutatószámok (SCT, GCT, ACT, OTP).....	15
A támogatások címkézése.....	16
A magyarországi modell	21
Általános alapelvek.....	21
A választott referenciaárak.....	22
Eredmények	25
A PSE mutató alakulása.....	25
A PSE mutató összetételének hazai agrárpolitikai összefüggései.....	26
Az MPS alakulása.....	29
Növényi termékek árkülönbségeinek alakulása.....	30
A gabonafélék és a napraforgó piaci ártámogatásának alakulása és annak okai.....	31
A cukor piaci ártámogatásának alakulása és annak okai.....	32
Az állati eredetű termékek árkülönbségeinek alakulása.....	34
A tej piaci ártámogatásának alakulása és annak okai.....	35
A marhahús piaci ártámogatásának alakulása és annak okai.....	36
A vágósertés-termelés piaci ártámogatásának alakulása és annak okai.....	37
A baromfihús és a tojás piaci ártámogatásának alakulása és annak okai.....	38
A juhhús piaci ártámogatásának alakulása és annak okai.....	40
A támogatások kibocsátáshoz való kapcsolódásának mértéke.....	41
PSE és SCT alakulása termékenként.....	43
A növényi termékek PSE és SCT értéke.....	43
A gabonafélék és a napraforgó támogatottságának alakulása.....	45
A cukor támogatottságának alakulása.....	46
Az állati eredetű termékek PSE és SCT mutatójának alakulása.....	48
A tej támogatottságának alakulása.....	49
A marhahús támogatottságának alakulása.....	51
A sertéshús támogatottságának alakulása.....	53
A baromfihús és tojás támogatottságának alakulása.....	55
A juhhús támogatottságának alakulása.....	57
A GSSE és TSE mutatók alakulása.....	58
A CSE mutató alakulása.....	60
Összefoglalás	61
Summary	65
Kivonat	69
Abstract	69
Mellékletek	71
Mellékletek jegyzéke.....	71
Hivatkozások jegyzéke	77

Bevezetés

Az OECD PSE mutatója nemzetközileg elfogadott módszertanra alapozva lehetővé teszi különböző országok támogatási rendszerének összevetését. Ennek köszönhetően a PSE és a hozzákapcsolódó többi, bár ritkábban használt mutatószám a „legnépszerűbb” mutató: gyakran találkozhatunk vele tudományos közleményekben és a médiában egyaránt, többnyire olyan cikkekben, amelyek kritizálják az agrárpolitika eljárásait. A támogatottsági mutatók hivatkozási alapként szolgálnak a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) mezőgazdaságot érintő tárgyalásain is, annak ellenére, hogy a WTO Mezőgazdasági Megállapodás által meghatározott támogatottsági mérőszám, az AMS (*Aggregate Measurement of Support*, vagyis összesített támogatottsági mutató) módszertana az OECD-jétől eltérő.

Bár az idők során az OECD módszertanát rengeteg kritika érte, a mezőgazdaságnak nyújtott támogatások mérésére és összehasonlítására használt mutatóknál elfogadottabb nemzetközi mérőszám nincs, ezért minden ország számára fontos, hogy ennek alapján méretessen meg. Magyarország EU-tagállammá válása óta az OECD kiadványaiban önállóan nem szerepel, PSE és CSE mutatókat csak az EU-15-re, az EU-25-re, illetve újabban az EU-27-re vonatkozóan publikál a szervezet. Ennek ellenére az OECD Kereskedelmi és Mezőgazdasági Igazgatósága a *Monitoring and Evaluation* című éves jelentésének összeállítására végett rendszeresen kéri, hogy szolgáltatassunk alapadatokat a PSE, CSE, GSSE és a TSE mutatók kiszámításához, ezért a támogatási adatok nyomon követése továbbra is feladata az Agrárgazdasági Kutató Intézetnek. Emellett a hazai agrárértelmisség, a döntéshozók, kutatók részéről jogos az igény, hogy elhelyezhessük a magyar agráriumot a „támogatottság világtérképén”, minősíthetővé tegyük a hazai támogatáspolitikát. Kiadványunk egyrészt ezt a feladatot vállalja fel, másrészt illeszkedik azon tanulmányaink sorába, amelyek időről-időre beszámolnak az OECD módszertanában bekövetkező változásokról.

Az AKI évtizedek óta foglalkozik az OECD mutatószámrendszerének módszertanával és a magyar mezőgazdaság támogatottsági mutatóinak kiszámításával. Az első, PSE és CSE mutatókat bemutató kiadványunk 1986-ban jelent meg (Borszéki *et al.*, 1986), majd ezt 1993-ban egy tanulmány követte (Mészáros és Spitzlitzky, 1993). Magyarország OECD-tagállammá válása, vagyis 1996 óta az AKI a támogatottsági mutatók kiszámításában közvetlenül is együttműködik a szervezettel. Az OECD 1999-ban bevezetett új módszertanát részletesen ismertető tanulmányunk (Jankuné Kürthy *et al.*, 2001) után a WTO és OECD módszertanát összehasonlító elemzést (Popp és Potori, 2005) publikáltunk.

Az együttműködés Magyarország EU-tagállammá válása után sem szűnt meg, de némileg módosult. Az AKI a költségvetési támogatások adatait adja meg, illetve sorolja be az OECD által kialakított támogatási csoportokba, a mezőgazdasági termeléssel összefüggő egyéb adatokat (fogyasztás, termelt mennyiség, termelői árak, bruttó kibocsátás stb.) a KSH küldi meg. Ettől függetlenül az AKI évről évre kiszámolja és alkalmanként publikálja is a magyar mezőgazdaság támogatottsági mutatóit, bár a referenciaárak megválasztása módszertani nehézségeket okozott az EU-csatlakozás után. Legutóbbi, a témával foglalkozó tanulmányunkban (Kovács *et al.*, 2008) az EU-ra alkalmazott referenciaárakat használtuk, de ez nem volt ideális megoldás, mert törést okozott az idősorban. Már ekkor felmerült egy pontosabb módszertan kialakításának az igénye, amely kiküszöböli az eltéréseket, emellett összehasonlíthatóvá teszi támogatottságunk EU-csatlakozás előtti és utáni szintjét.

Kiadványunk az új módszertan alapján a 2000–2010 közötti évekre számított támogatottsági mutatókat mutatja be és elemzi. Ez a tízéves időszak kiválóan alkalmas a magyar mezőgazdaság csatlakozás előtti és utáni támogatottságának összehasonlítására és a támogatáspolitikában bekövetkezett változások követésére a teljes agrárium és az ágazatok szintjén egyaránt. Először publikálunk Magyarországra vonatkozóan az OECD által újonnan bevezetett SCT, GTC, ACT és OTP mutatókat, százalékos SCT értékeket (termékekre lebontva is). Emellett – bár az OECD már nem használ

ilyet – számoltunk termékre vonatkozó PSE mutatókat is. Ezt azért tartottuk fontosnak, hogy megvizsgálhassuk, mely ágazatok voltak a nyertesei, illetve a vesztese az EU-csatlakozás miatt megváltozott agrárpolitikának, és véleményünk szerint erre a célra a termékenkénti PSE mutató alkalmasabb, mint az újonnan használatos SCT mutató.

A fentiekén túl bemutatjuk az OECD által legutóbb végrehajtott módszertani változásokat. Bár a PSE és CSE mutatószámrendszerének részletes bemutatása, magyarázata nem tárgya ennek a munkának, az érthetőség kedvéért röviden áttekintjük a módszertan alapjait.

Módszertani áttekintés

A becsült termelői támogatás (PSE)

A fejlett országokat tömörítő Gazdasági és Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (*Organisation for Economic Cooperation and Development*, röviden OECD) folyamatosan felügyeli a tagállamok agrárpolitikai reformok és a mezőgazdasági támogatások csökkentése terén tett előrelépéseit, amelyekről évente jelentést és hatáselemzést készít. A mezőgazdaságnak nyújtott támogatások mérésére és összehasonlítására az 1980-as évtized közepétől mutatók rendszerét használja, amely a politikai döntéshozók számára támpontot jelentenek reformok kidolgozásához, elindításához és értékeléséhez. A mutatók legitimitásának alapja a tagállamok által jóváhagyott módszertan.

A mutatók közül a leggyakrabban hivatkozott és talán a legfontosabb a becsült termelői támogatás (Producer Support Estimate, röviden PSE), amely a mezőgazdaság kormányzati támogatásával a fogyasztóktól és adófizetőktől a mezőgazdasági termelőkhez áramló, belföldi termelői árszinten mért, alapvetően pénzértékben kifejezett éves bruttó transzfer nagysága.

A mutató megadható százalékos formában is (termelői áron, a kibocsátásra alapozott kifizetések nélkül számított összes farmgazdasági bruttó árbevétel és a költségvetési támogatások összegéhez viszonyított PSE), illetve termelési egységre kalkulált mérőszámként (a PSE és megtermelt árumerenység hányadosa), továbbá gazdaságra vagy egységnyi munkaerőre vetítve.

A PSE kiszámítása nem bonyolult feladat, ha az agrárpolitikai intézkedésekről és árakról megfelelő információ áll rendelkezésre, valamint a tagállamok megegyeznek bizonyos empirikus kérdésekben. A mutató persze nem csak nemzeti szinten, hanem terményekre/termékekre is kalkulálható, lehet továbbá nemzetek fölötti, de ugyanúgy regionális szintekre is bontható. A PSE egyik lényeges tulajdonsága, hogy rugalmasan kezelhető: kiszámításakor el lehet tekinteni bizonyos agrárpolitikai intézkedések bevonásától. Ha nemzeti szinten minden jövedelem-transzferet előidéző politikai lépést magában foglal, úgy azok tényleges összehatására enged következtetni. Ha azonban nemzetközi kereskedelmi tárgyalásokon szolgál összehasonlítási alapként, úgy a felek közötti megállapodás tárgya, hogy a mutató kiszámításánál mely politikákat veszik figyelembe.

A PSE kiszámításához a támogatásokat először két főcsoportba kell besorolni:

1. Az első főcsoportba a költségvetési elszámolásokban megjelenő szubvenciók kerülnek. Fontos kiemelni, hogy itt csak azokat a kifizetéseket lehet figyelembe venni, amelyeket közvetlenül a mezőgazdasági termelők kaptak. A közvetett támogatásokat máshol kell elszámolni (ld. később). Az első főcsoporton belül a támogatásokat azután alcsoportok, ún. osztályok szerint kell rendezni, aszerint, hogy mi a céljuk, hogyan történik kifizetésük, illetve hogy van-e egyéb speciális követelmény, amely hozzájárásuk feltétele. Az osztályozás elveit az OECD először 1999-ben, majd 2007-ben vizsgálta felül és módosította, igazodva a tagállamok agrárpolitikáiban bekövetkezett változásokhoz.
2. A támogatások másik főcsoportját az implicit vagy fiktív támogatások alkotják, amelyet piaci ártámogatásnak (*Market Price Support*, röviden MPS) nevezünk. A piaci ártámogatás jelentős mértékben képes befolyásolni a támogatottság mértékét, ezért kényes kérdésnek tekinthető a kiszámítás módja, a számításhoz használt árak mikéntje és az egyéb, korrekciós elemek helyes megválasztása.

A piaci ártámogatás (MPS)

A piaci ártámogatás számítása azon az elven alapszik, hogy a világpiacon árák és belső termelői árak közötti különbségeket az agrárpolitikai intézkedések okozzák, ezért e különbség jó mérőszáma a másképp nehezen számszerűsíthető intézkedéseknek. Az MPS gyakorlatilag olyan burkolt agrár-

politikai intézkedések (pl. vámok, importkvóták, egyéb importot korlátozó adminisztratív intézkedések, exporttámogatások) hatásainak becslésére szolgál, amelyek nehezen mérhetőek (emiat nem is szerepelnek a módszertanban), viszont lehetővé teszik az árkülönbségek kialakulását és fennmaradását. Leegyszerűsítve ezt úgy fogalmazhatjuk meg, hogy amennyiben a belpiaci árak magasabbak a világpiaconál, protekcionista beavatkozásokról beszélhetünk, ellenkező esetben a fogyasztók részesülnek implicit támogatásban.

Valójában az árkülönbségek mögött számos más ok is meghúzódhat: eltérő versenyképesség, más piaci szerkezet, a termelők jobb/rosszabb érdekérvényesítő képessége, minőségi eltérések, marketing eszközök intenzívebb/mérsékeltbb használata stb. Áttételesen persze e különbségek kialakulásáért is felelőssé tehető egy ország agrárpolitikája, ezért végső soron a piaci ártámogatás olyan komplex mutatóként fogható fel, amely az agrárpolitikák tudatos és „véletlenszerű” hatásait egyaránt méri.

A pontos definíció szerint a piaci ártámogatás mindazon kormányzati politikák nyomán a fogyasztóktól és az adófizetőktől a mezőgazdasági termelőkhez áramló éves bruttó transzferek összege, amelyek a belpiaci és a határparitásos árak között eltérést okoznak. Az MPS *per definitionem* termény-, illetve termékspecifikus mutató, de agrárgazdasági szinten is kalkulálható: ilyenkor az MPS az egyes terményekre és termékekre kalkulált piaci ártámogatások összes mezőgazdasági bruttó termelési értékre vetített összege.

Az MPS egyaránt magában foglalja a belföldi felhasználásra és exportra termelő gazdálkodókhoz áramló monetáris transzfereket. Az állattenyésztési ágazatokkal kapcsolatban lényeges kiemelni, hogy a belföldön megtermelt és feleltett takarmánygabonák, valamint olajosmagvak, illetve – értelemszerűen – az ezek feldolgozása során keletkező korpa, glutén, törköly, dara, pogácsa stb. pozitív piaci ártámogatása növeli, negatív piaci ártámogatása csökkenti az állati eredetű termékek MPS mutatójának értékét.

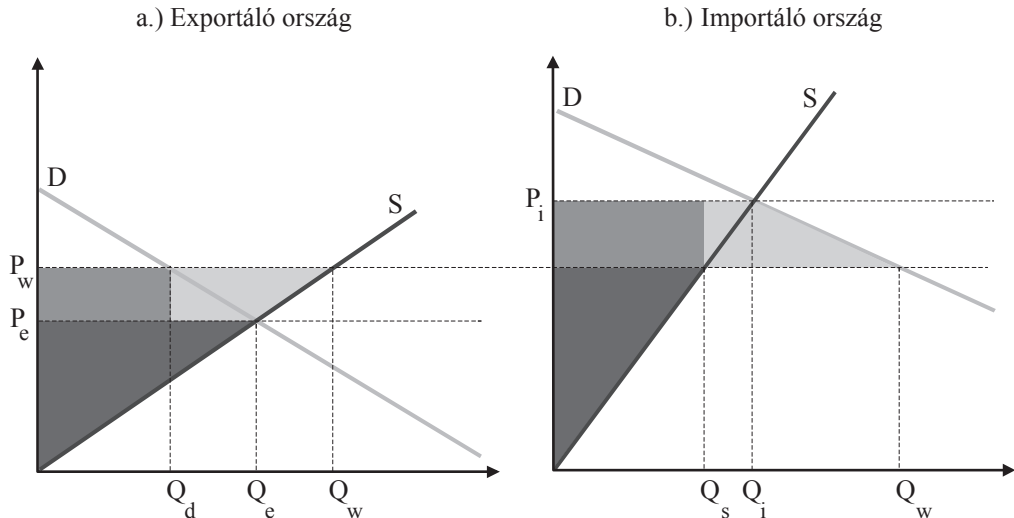
A fogyasztóktól a mezőgazdasági termelőkhez áramló MPS transzferek kiszámítása a következők szerint történik:

- Ha valamely vizsgált termény, illetve termék kibocsátása nagyobb, mint belföldi fogyasztása (az ország nettó exportőr): az MPS a belföldi termelői ár, valamint a kezelési, szállítási stb. költségekkel csökkentett világpiacon ár különbözetének és a belföldi fogyasztás mennyiségének a szorzata;
- Ha valamely vizsgált termény, illetve termék kibocsátása kisebb, mint belföldi fogyasztása (az ország nettó importőr): az MPS a belföldi termelői ár, valamint a kezelési, szállítási stb. költségekkel csökkentett világpiacon ár különbözetének és a kibocsátott mennyiségnek a szorzata.

Az adófizetőktől a mezőgazdasági termelőkhez áramló MPS transzfereket az alábbiak szerint kalkuláljuk:

- Ha valamely vizsgált termény, illetve termék kibocsátása nagyobb, mint belföldi fogyasztása (az ország nettó exportőr): az MPS a belföldi termelői ár, valamint a kezelési, szállítási stb. költségekkel csökkentett világpiacon ár különbözetének és a belföldi fogyasztás mennyiségének a szorzata (1/a ábra);
- Ha valamely vizsgált termény, illetve termék kibocsátása kisebb, mint belföldi fogyasztása (az ország nettó importőr): az MPS a belföldi termelői ár, valamint a kezelési, szállítási stb. költségekkel csökkentett világpiacon ár különbözetének és a kibocsátott mennyiségnek a szorzata (1/b ábra).

1. ábra: A fogyasztóktól a mezőgazdasági termelőkhez áramló MPS transzferek jóléti közgazdasági értelmezése

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült ábra

A fogyasztóktól a termelőkhez jutó MPS támogatás jellege eltér az egyéb támogatási mechanizmusokétól. A támogató és a támogatott ebben az esetben szándékától függetlenül vesz részt az ügyletben. A pozitív támogatás a lokális és a globális piaci árkülönbségekből adódóan a helyi fogyasztók ármegetakarításainak, míg a negatív támogatás a helyi termelők nyereségének terhére történik. A transzfereket a jóléti közgazdaságtani grafika segítségével tesszük érthetőbbé.

Az 1. ábrán az egyensúlyi ár (P_e és P_i) egyenese, a függőleges tengely és a kínálati egyenes (S) által bezárt háromszög alakú jövedelemterület a termelők haszna (jóléti többlete). Ugyanennek az áregyenesnek és tengelynek a keresleti egyenessel (D) alkotott háromszög alakú jövedelemterülete a fogyasztók ármegetakarítását jelenti, vagyis azt a jövedelmet, amelyet vásárlásra szántak, de az ár alacsonyabb szintje miatt nem kellett felhasználniuk. Az exportőr az említett árkülönbségek ($P_w - P_e$) miatt az exportján ($Q_w - Q_d$) jövedelemtöbbletet realizál, míg az importőr importján ($Q_w - Q_s$) a ($P_i - P_w$) árkülönbség révén árveszteség keletkezik. Az exportnyereségeket és importveszteségeket a világosabb szürke jövedelemterületek mutatják. A termelők jövedelmei az említett egyensúlyi helyzetből adódó termelői többletkezésként, export esetén nőnek, import esetén csökkennek. A változatlan termelői jövedelemterületeket a sötét színű háromszög jelzi. Az exportőr helyi fogyasztói kénytelenek átengedni a termelőknek a közepesen sötét téglalappal jelölt $Q_d(P_w - P_e)$ jövedelmet (pozitív termelői támogatás), az importőr fogyasztói hozzájutnak a helyi termelők $Q_s(P_i - P_w)$ jövedelméhez (negatív termelői támogatás). A Q_d az exportőr esetében a lokális fogyasztással, a Q_s az importőrnél a lokális termeléssel azonos.

A piaci ártámogatás nagysága tehát döntően három tényező függvénye: (1) a kibocsátás; (2) a belpiaci termelői ár; (3) a világpiaci ár. A belpiaci termelői ár növekedésének és/vagy a világpiaci ár csökkenésének hatására az MPS emelkedik.

A belföldi termelői árak általában rendelkezésre állnak a statisztikákból, jóval nagyobb nehézséget okozhat a világpiaci árak helyes megválasztása. Világpiaci árak csak elméletileg léteznek, ezért az OECD ún. referenciaárakkal (*reference price*) helyettesíti ezeket. Mivel a referenciaárak nagysága lényegesen befolyásolhatja a piaci ártámogatás és ezen keresztül a PSE nagyságát, fontos kérdés, hogy mely országnál milyen árakat használunk referenciaárakként.

A referenciaár megválasztása

A belpiaci és a világpiacon ár különbségének meghatározásához többféle referenciaár és módszer használható. A referenciaár megválasztása minden egyes áruféleség esetében annak jellemzői, piacának szerkezete, külkereskedelmének nettó volumene és a rendelkezésekre álló adatok függvénye. A külkereskedelem nettó volumene a belföldi fogyasztás és a kibocsátás különbsége. Ha egy adott ország valamely áruféleségből egyáltalán nem exportál, akkor automatikusan nettó importőrként kezelendő.

Ha egy ország valamely áruféleség nettó exportőre, akkor az adott termék legmegfelelőbb referenciaára (BP) a FOB ár¹:

$$BP_i = FOB_i$$

A FOB_i valamely áruféleség specifikus FOB árjegyzéseinek éves átlaga vagy a termék, illetve – ha más adat nem áll rendelkezésre – származékai kivitelének éves egységára (az export értékének és mennyiségének a hányadosa). Ha a FOB ár a különböző tarifaszintek aggregálása, akkor az átlagérték meghatározásához érdemes azonos szintekkel számolni. Célszerű azt a tarifaszintet választani, amely az adott áruféleség legkevésbé átalakított formájához köthető. Ha egyes áruféleségek esetében viszonylag csekély a külkereskedelem forgalma, akkor többféle tarifaszint is használható. A referenciaárakat az Európai Unió, Törökország, Brazília, Chile, Kína és Ukrajna esetében jellemzően a FOB árakból származtatják. Az Európai Uniónál mind az export-egységárakat, mind a FOB árakat alkalmazzák.

Egy áruféleség meghatározó exportőre (a kivitel a belföldi kibocsátás nagy hányadát teszi ki) esetében, ha a termék nem élvez exporttámogatást vagy nincs hatályban más, a kivitelt ösztönző intézkedés, akkor a belpiaci és a világpiacon ár különbsége zérusnak tekinthető. Így számolnak Ausztrália és Új-Zéland mezőgazdasági termékeinek többségénél, valamint Dél-Afrika esetében az almánál, a szőlőnél és a narancsnál.

Ha egy ország valamely áruféleség nettó importőre, akkor az adott termék legmegfelelőbb referenciaára a CIF ár²:

$$BP_i = CIF_i$$

A CIF_i valamely áruféleség specifikus CIF árjegyzéseinek éves átlaga vagy a termék, illetve – ha más adat nem áll rendelkezésre – származékai behozatalának éves egységára. Japán és Korea az áruféleségek többségénél, az Európai Unió és Svájc néhány mezőgazdasági termék esetében CIF árakat használ.

Ahogy az exportnál, most is célszerű azt a tarifaszintet választani, amely az adott áruféleség legkevésbé átalakított formájához köthető. Ha egyes áruféleségek esetében viszonylag csekély a külkereskedelem forgalma, akkor többféle tarifaszint is használható. Amennyiben az import rendszertelen és/vagy elhanyagolható nagyságú, akkor a referenciaárak más lehetséges forrásait is meg kell vizsgálni. A behozatal nagymértékű éves ingadozása esetében, illetve ha valamely áruféleség számottevően különbözik a célországban forgalmazottól, akkor kerülendő az import-egységérték használata.

¹ *Free on Board* (költségmentesen a hajó fedélzetén): Az eladó köteles az árut saját költségére és kockázatára az indulási kikötőbe eljuttatni és a hajó fedélzetén a vevő rendelkezésére bocsátani. Amikor az áru áthalad a hajó korlátja felett, az összes költség és kockázat átszáll a vevőre.

² *Cost Insurance and Freight* (költség, biztosítás és fuvardíj fizetve): Az eladó köteles az árut saját költségére, továbbá a biztosítási díj megfizetése mellett az érkezési kikötőbe eljuttatni, a kockázat azonban az indulási kikötőben, amikor az áru áthalad a hajó korlátja felett, átszáll a vevőre.

Tegyük fel, hogy nem létezik releváns referenciaár. Ilyenkor érdemes egy másik, földrajzilag közel fekvő ország CIF árát alkalmazni. Izlandon, Norvégiában és Svájcban a juhhús referenciaára a termék európai uniós CIF ára. Ha egy földrajzilag közel fekvő ország jelentős exportőre egy adott áruféleségnek, akkor az ottani FOB ár is megfelelő referenciaár lehet. Amennyiben a szállítási és biztosítási költségek relevánsak, akkor a FOB árat e tételekkel növelni kell:

$$BP_i = FOB_{other} + IF_i$$

Ahol FOB_{other} a másik ország átlagos FOB ára, az IF_i tényező pedig a biztosítási és szállítási költségek összege. Izlandon, Norvégiában, Svájcban és Törökországban az állati eredetű termékek referenciaárát az Európai Unió, míg Mexikóban az Egyesült Államok FOB áraiból származtatják; Mexikóban és az Egyesült Államokban a cukor referenciaárát a barbadosi FOB árból vezetik le.

Ha a referenciaár irreleváns vagy adatok hiányában a fenti módszerekkel nem meghatározható, akkor egy másik ország nagykereskedelmi áraiból is származtatható. Az észak-amerikai országok az élő marha ausztráliai nagykereskedelmi árát használják a referenciaár kiszámításához; Japán és Korea a sertéshús referenciaárát az Egyesült Államok nagykereskedelmi árából származtatja.

Vannak helyzetek, amikor elfogadható a referenciaár származtatása egy másik ország termelői árából:

$$BP_i = FG_{other} + IF_i$$

Ahol FG egy másik ország esetleges szállítási és biztosítási költségek nélkül számolt termelői (*farm gate*) átlagára, IF pedig a szokásos szállítási és biztosítási költségkorrekció. E módszer alkalmazása akkor elfogadható, ha az áruféleség számottevően átalakul, amíg a termelőtől a világpiacra kerül. Izland és Norvégia például a gyapjú referenciaárát a termék új-zélandi termelői árból vezeti le. E módszert alkalmazták az egész világra a tej referenciaárának meghatározásához 2005-ben. Az eljárás akkor is hasznos, amikor a nemzetközi kereskedelem volumenét állategészségügyi intézkedések nagymértékben korlátozzák, mint például a baromfiús esetében.

A leginkább megfelelőnek vélt referenciaár idővel egy adott országban megváltozhat. Ennek oka lehet, hogy (1) új adat áll rendelkezésre, például az import folyamatossá és jelentőssé válik egy korlátozó intézkedés eltörlése után; (2) megváltozik a külkereskedelmi pozíció; (3) új gazdaságpolitikai intézkedés lép életbe, amely erős befolyást gyakorol egy áruféleség árára. A nettó külkereskedelmi pozíciót minden évben meg kell vizsgálni. Ha egy ország valamely áruféleség nettó importőre volt az elmúlt három évből kettőben, akkor nettó importőrnek tekinthető, és hasonlóan lehet eljárni az exportnál is.

A margin

A termelői árak és a referenciaárak önmagukban nem vethetők össze. Ahhoz, hogy az összehasonlítást megtehessek, ki kell számolni az áruféleségek világpiacra juttatásának költségét (*margin*). A margin magában foglalja a szállítás és árukezelés, az esetleges feldolgozás és csomagolás stb. költségeit. Feldolgozási költség alatt mindazon ráfordítások összességét értjük, amelyek egy mezőgazdasági nyersanyag piacképesé alakítása (*post-harvest* műveletek, vágás, darabolás stb.) során merülnek fel. E tételleket le kell vonni a referenciaárból.

Ha importról van szó, akkor a CIF árhoz hozzá kell adni a határ és a belföldi elosztópiac között felmerülő szállítási és kezelési költséget (T_1), ami az importár belpiaci szintjének meghatározásához szükséges. A második lépésben ebből ki kell vonni a belföldi elosztó piac és a termelő/gazdaság (*farm gate*) között felmerülő szállítási és kezelési költséget (T_2), amivel az importárat termelői ekvivalensben fejezzük ki.

$$CIF_i^* = CIF_i + T_1 - T_2 - S$$

Ahol:

- CIF_i^* - az importált i áruféleség ára a termelőnél/gazdaságban (referenciaár);
- T_1 - a belföldi elosztópiac és az országhatár között felmerülő szállítási és kezelési költség;
- T_2 - a belföldi elosztópiac és a termelő/gazdaság között felmerülő szállítási és kezelési költség;
- S - feldolgozási költség (feldolgozott termékek esetében).

Export esetén a FOB árat kell a termelőhöz/gazdasághoz (*farm gate*) igazítani úgy, hogy kivonjuk a határ és a termelő/gazdaság között felmerülő költségeket.

$$FOB_i^* = FOB_i - T_1 - T_2 - S$$

Ahol:

- FOB_i^* - az exportált i áruféleség termelőhöz/gazdasághoz igazított ára (referenciaár);
- T_1 - a belföldi elosztópiac és az országhatár között felmerülő szállítási és kezelési költség;
- T_2 - a belföldi elosztópiac és a termelő/gazdaság között felmerülő szállítási és kezelési költség;
- S - feldolgozási költség.

A margin kiigazításának minden költségeleme az adott országban merül fel és nem tartalmaz olyanokat, amelyek egy másik ország piacszerkezetéből adódóan jelentkeznek.

Megeshet, hogy a piacra juttatás költsége megbízható és állandó adatok hiánya miatt nehézségekbe ütközik. Ilyenkor a CIF ár kiigazításánál azon feltételezéssel lehet élni, hogy T_1 és T_2 kiejti egymást.

Ahhoz, hogy a piaci ártámogatás kiszámítása során a referenciaárak és termelői árak korrekt módon összevethetőek legyenek, azt is garantálni kell, hogy azonos minőségű termékeket hasonlítsunk össze. Erre a célra szolgál a minőségi korrekció (*quality adjustment*). Természetesen csak jól mérhető minőségi kritériumok számszerűsítése lehetséges, mint például a szárazanyag-tartalom, fehérje-, olaj-, zsírtartalom stb. Az OECD ritkán használja ezt a korrekciós elemet, mert a referencia- és a belső termelői árak megválasztásánál törekednek arra, hogy az adott termékek azonos minőségi kategóriába tartozzanak. A vizsgált országok és termékek sokasága ellenére jelenleg mindössze a norvég baromfi és az ukrán gabonafélék esetében alkalmazzák a minőségi korrekciót (OECD, 2010a).

Egyéb mutatószámok (GSSE, TSE, CSE)

A piaci ártámogatás mellett az OECD a belső, kizárólag a mezőgazdasági termelőknek jutott támogatásokat vagy a fogyasztói transzfereket veszi figyelembe mutatószámainak számítása során (pl. nem tartoznak ebbe a körbe az erdészeti és az élelmiszeriparnak nyújtott támogatások).

A tényleges, a költségvetési elszámolásokban megjelenő támogatásokat az OECD közvetlen és közvetett kifizetésekre osztja, aszerint, hogy azokat közvetlenül a gazdálkodók vagy mezőgazdasági szolgáltatást nyújtó szervezetek kapják.

A PSE csak a piaci ártámogatást és a közvetlen termelői támogatásokat tartalmazza, a közvetett támogatások az általános szolgáltatások becsült támogatása (*General Services Support Estimate*, röviden GSSE) mutatóban jelennek meg. Itt olyan támogatásokat számolnak el, amelyek közvetetten kerülnek a termelőkhöz, áttételesen segítik a mezőgazdasági termelést (pl. kutatás-fejlesztés, képzés, ellenőrző rendszerek működtetése, infrastrukturális fejlesztések, közösségi marketing programok stb.).

A becsült összes mezőgazdasági támogatás (*Total Support Estimate*, röviden TSE) definíciószerűen mindazokat a transzfereket magában foglalja, amelyek a különböző agrárpolitikai intézkedések hatására a fogyasztóktól és/vagy az adófizetőktől a mezőgazdasági termelőkhez áramlanak, függetlenül az intézkedések céljától vagy természetétől. A TSE kétféleképpen számítható. Az egyik módszer a PSE, a GSSE és az adófizetőktől a fogyasztókhoz áramló transzferek (*Transfers to Consumers from Taxpayers*, röviden TCT), vagyis a fogyasztói támogatások összegzése, a másik a fogyasztóktól, illetve az adófizetőktől áramló transzferek összeadása.

AZ OECD a fogyasztóknak juttatott tényleges és burkolt jövedelemtranszfereket is méri. A becsült fogyasztó támogatás (*Consumer Support Estimate*, röviden CSE) mutató a piaci ártámogatás negatív értékéből (a termelőknek nyújtott implicit támogatás egyben a fogyasztóktól történő elvonás) és a fogyasztóknak juttatott tényleges, költségvetési elszámolásban megjelenő támogatásokból áll. A pontos definíciója: azon transzferek értéke, amely az adófizetőktől a fogyasztókhoz valamint a fogyasztóknak/tól a mezőgazdasági termékek/termelők felé irányul az agrárpolitikai intézkedések következtében, függetlenül azok céljától, természetétől. A CSE mutatót korábban termékszinten és az agrárágazat egészére is kalkulálták, ma már csak az aggregált változatot publikálja az OECD.

A támogatások osztályozásában végrehajtott módosítások és egyéb módszertani változtatások

Az OECD az 1980-as évek közepe óta figyeli és értékeli az agrárszektorhoz kapcsolódó támogatásokat, s ezzel párhuzamosan létezik egy osztályozási rendszer is, amely az agrárpolitikai intézkedéseket kategorizálja annak érdekében, hogy azok összevethetőek legyenek az *OECD Ministerial criteria for policy reform-mal*, azaz az OECD által javasolt agrárpolitikai kritériumokkal.

Kezdetben öt PSE-osztály létezett, ezekbe az osztályokba sorolták a politikai intézkedéseket az általuk biztosított támogatás típusának megfelelően. Az öt csoport:

- piaci ártámogatás;
- közvetlen kifizetések;
- tényező- vagy inputköltségek csökkentése;
- általános szolgáltatások;
- egyéb intézkedések.

Az 1980-as években a támogatások nagy többségét MPS jellegű intézkedésekkel biztosították (tehát például importkvóta, magas vám, exporttámogatás formájában), továbbá olyan kifizetések révén, amelyeket bizonyos termékek termeléséhez kapcsoltak.

1999-ben a több lépcsőben végrehajtott agrárpolitikai reformok, illetve az agrárkereskedelem liberalizációjára irányuló nemzetközi tárgyalások hatására a korábbi támogatási kategóriák finomításra szorultak. A tagállamok által alkalmazott intézkedések egyre kevésbé a termelés mennyisége alapján biztosítják a támogatási transzfereket, hanem inkább olyan tényezők alapján, mint a megművelt földterület, a farm összes jövedelme, vagy más nem termék jellegű paraméterek, azaz a támogatások és a termelés kapcsolata lazult. A bekövetkezett változások miatt két nagyobb módosítást vezettek be 1999-ben az osztályozási rendszerben. Először is a termelőknek „általános szolgáltatások” révén támogatást biztosító intézkedéseket eltávolították a PSE módszertanból és ezek hatását immár egy külön mutató, a GSSE jellemzi. Ennek eredményeképpen a PSE csak azon transzferek értékét tartalmazza, amelyek közvetlenül az egyes termelőkhez jutnak el. Másodszer a PSE módszertanán belül az intézkedéseket hét kategóriába sorolták az alkalmazási feltételek, azaz a transzferre való jogosultság követelményeinek jellege alapján:

- Kibocsátásra alapozott kifizetések (általában a termelési vagy termékegységre fizetett támogatások tartoznak ide, mint például árkiegészítések, a magyarországi minőségi támogatások);

- Vetésterületre, állatlétszámra alapozott kifizetések (Magyarországon az EU-csatlakozásunk előtt ide tartozott a földalapú támogatás, állattenyésztési támogatás);
- Előzetes jogosultságra alapozott kifizetések (a hazai támogatási rendszer nem tartalmazott ilyen elemet);
- Input felhasználásra alapozott kifizetések:
 - Változó input felhasználásra alapozott kifizetések (ide tartoznak a kamattámogatások, a változó inputok egysége alapján fizetett támogatások – a hazai agrártámogatások közül az agrárfinanszírozási támogatás, gázolaj jövedéki adó visszatérítése, biztosítási díjak támogatása stb.);
 - A gazdaságban végzett szolgáltatások felhasználására alapozott kifizetések (tipikusan ilyen programok a szaktanácsadási díj, az állat- és növény-egészségügyi szolgáltatások támogatása);
 - Fix input felhasználásra alapozott kifizetések (ide tartoznak a beruházási támogatások);
- Inputszabályozásra (korlátozásra) alapozott kifizetések (tipikusan ide tartoznak az agrár-környezetvédelemmel összefüggő programok);
- Összesített farmgazdasági jövedelemre alapozott kifizetések (általában veszteségtérítéssel összefüggő támogatásokat jelent ez a kategória);
- Egyéb kifizetések.

Bár az 1999-es módosítások komoly előrelépést jelentettek a támogatás összetételének értékelésében, a gyakran igen bonyolult agrárpolitikai intézkedések folyamatos változása egyre nehezebbé tette a támogatások besorolását a kategóriarendszerbe. Emiatt az OECD Titkársága, valamint a tagországok és szakértők között lezajlott egyeztetéseket követően a PSE módszertan újabb verzióját vezették be 2007-ben. Az új módszertan elsősorban a PSE osztályozási rendszert változtatta meg, a támogatások összetételének megadását, amely segítségével pontosabban követhetőek a gazdaságpolitikai intézkedések hatásai. A termelési támogatás szintjének számítása nem változott. Az egymás után következő támogatási kategóriák egyre kevésbé termelésösztönző hatásúak, egyre kisebb mértékben hatnak az árakra, torzítják a piacot, ezáltal jobban átláthatóvá válik a rendszer. Az új kategóriák (A PSE kategóriák részletes definícióját az 1. számú melléklet tartalmazza):

A: Termékkibocsátáson alapuló támogatások;

A1: Piaci ártámogatás (MPS);

A2: Kibocsátáshoz kapcsolódó támogatások;

B: Inputtámogatások;

B1: Változó inputhoz kapcsolt támogatások;

B2: Fix vagy tőkejellegű inputtámogatások;

B3: Szolgáltatások támogatása;

C: Jelenlegi terület/állatlétszám/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettséggel;

D: Nem jelenlegi/múltbeli terület/állatlétszám/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettséggel;

E: Nem jelenlegi/múltbeli terület/állatlétszám/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettség nélkül;

F: Termeléshez nem kötődő támogatások;

F1: Hosszú távú erőforrás kivonás;

F2: Speciális, nem termék-jellegű outputhoz kapcsolódó támogatás;

F3: Egyéb, nem termékjellegű kritérium alapján fizetett támogatás;

G: Egyéb támogatások.

A kritériumok, amik alapján egy agrárpolitikai intézkedést valamelyik PSE kategóriába sorolják, egy döntési fába vannak rendezve – kérdésekre adott válaszok szabványos sorozata adja meg, hogy egy döntés melyik kategóriába essék. Habár egy döntés adott esetben több kategóriába eshet, mindig az első megfelelő kategóriába sorolják.

A termelési támogatások besorolására alkalmas kategóriák számának növelésével az új PSE osztályozási rendszer javította az OECD támogatási indikátorokban rejlő lehetőségeket – a támogatások elemzése és értékelése pontosabban végezhető el, mint korábban. Az új kategóriák bevezetése azonban az adatbázis szerkezetét is módosította, az jóval összetettebb adatstruktúrával rendelkezik, mint korábban.

A támogatások új kategorizálásán túl jelentős változtatásnak számít, hogy az új módszertan bevezetése óta az OECD nem számol és nem publikál termékekre vonatkozó PSE adatokat. Ennek legfőbb oka, hogy a termékek/ágazatok támogatottságának számítását számos szakmai és politikai kritika érte. A bírálatok főleg az MPS-re és annak torzító hatására irányultak, amely fokozottan érvényesült az egyes termékek szintjén, ugyanis kisebb volt az a tényleges támogatás-tömeg, amely a piaci ártámogatás esetleges hullámzását mérsékelni tudta. A bírálatok három fő ponton kérdőjelezték meg a mutatószámok megbízhatóságát:

- A piaci ártámogatások számítása során a belső árakat olyan referenciaárakhoz viszonyítják, amelyekre szintén hatnak agrárpolitikai eszközök, ezért torz eredmény születhet. A referenciaáraknak torzításmentes világpiaci áraknak kellene lenniük.
- Az MPS (és azon keresztül a termék-szintű PSE mutató) túlságosan érzékenyen reagál a világpiaci tendenciákra, árfolyamváltozásokra, ezért az agrárpolitika változásának hatása nem érvényesül, de az is előfordul(hat), hogy változatlan agrárpolitika mellett a mutató növekvő vagy csökkenő protekcionizmust mér.
- A termék-szintű PSE nem fejezi ki megfelelően az adott ország agrárpolitikájának gyökeres átalakítását, mert a tényleges agrártámogatásokban bekövetkező elmozdulást elnyomhatja az MPS ellenkező előjelű változása (Popp és Potori, 2005).

Új mutatószámok (SCT, GCT, ACT, OTP)

A megfogalmazott kritikák egy részét az OECD is jogosnak vélte, és elismerve, hogy a piaci ártámogatás hullámzó hatása legnagyobb mértékben a termékek PSE mutatójában érvényesül, 2007-től már nem számítanak termékszintű PSE-t. Helyette a támogatások kibocsátáshoz való kapcsolódás mértékét kifejező négy új mutatót alkalmaz a szervezet:

- SCT (*Single Commodity Transfer* – Egy termékhez kapcsolódó transzferek);
- GCT (*Group Commodity Transfer* – Egy termékcsoporthoz kapcsolódó transzferek);
- ACT (*All Commodity Transfer* – Minden termékhez kapcsolódó transzferek);
- OTP (*Other Transfers to Producers* – Egyéb transzferek).

Ezeknek a mutatószámoknak az a lényege, hogy bizonyos termékekhez, termék csoportokhoz, illetve minden termékhez vagy termeléshez egyáltalán nem kapcsolódó transzferekre bontja a támogatásokat. Ezeknek a támogatás csoportoknak az aránya jól jellemzi adott ország agrárpolitikáját abból a szempontból, hogy mennyire orientálja termelőit bizonyos termékek előállítására felé, illetve mennyire bízza a termelők szabad döntésére, azaz a piacra a termelési struktúrát. A mutatók közül az SCT-t számítja ki az OECD százalékos formában is, a teljes agrárágazatra nézve és termékenként is. Előbbi azt fejezi ki, hogy a teljes mezőgazdasági jövedelemből mekkora hányad kapcsolódik bizonyos termékek előállításához, utóbbi ugyanezt fejezi egyes ágazatok szintjén. Az SCT gyenge pontja egyébként szintén az MPS, azaz piaci ártámogatás. Ezt a számított, burkolt támogatástömeget a módszertan termékenként és összesítve is egy bizonyos termékhez kapcsolódó támogatásnak tekinti és beleszámolja az SCT-be.

Mégsem az SCT, hanem a GCT kezelése a legproblematisabb része az új módszertannak. Ennek oka, hogy a különböző országok különböző termékcsoportoknak nyújtanak támogatást, amelyek részben átfedésben lehetnek egymással (pl. létezik támogatás gabonákra, gabonákra és olajnövényekre, olajnövényekre, gabonákra és fehérjenövényekre stb.). Ezek a programok ráadásul évről évre változhatnak is, ezért nem csak az országok GCT-jének egymással való összehasonlítása, de egyes országok GCT szintjének időbeli vizsgálata is nehézkes.

Az SCT a fogyasztói szinten is értelmezhető és számítható, az MPS kiszámítása során használt kalkuláció képezi az alapját, bár a fogyasztóktól a termelőkhez áramló transzfereket fordított előjellel veszi figyelembe. Ezt az értéket a kifejezetten egy termékhez kapcsolódó fogyasztói támogatások módosítják (ha létezik ilyen), ez adja meg az adott termék fogyasztói SCT-jét. Az egyes termékekhez kapcsolódó fogyasztói SCT-k aggregált értéke adja az összes fogyasztói SCT-t.

A támogatottsági mutatók mindegyikét ki lehet fejezni összegszerűen, nemzeti valutában, illetve a legtöbbet ki lehet számítani egy hektárra, egy gazdaságra vetítve, illetve százalékos formában. A nemzetközi összehasonlításoknál elsősorban ez utóbbi használatos. A százalékos PSE a becsült termelői támogatás értékének összes mezőgazdasági bevételre (árbevétel és kifizetett költségvetési támogatások összege) vetítése. Az általunk számított és elemzett mutatókat az 1. táblázatban foglaltuk össze, az összes, az OECD által kidolgozott mutatószám részletes definícióit pedig a 2. számú melléklet tartalmazza.

1. táblázat: Az általunk számított mutatószámok áttekintése

A támogatás „címettje”	Mutatószám		Aggregált vagy termék-szintű
	Monetáris érték	Százalékos forma	
Mezőgazdasági termelők, közvetlenül	PSE	PSE, %	Mezőgazdaság egészére
	SCT	SCT, %	Mezőgazdaság egészére és termék-szinten
	GCT	–	Termékcsoportra
	ACT	–	Mezőgazdaság egészére
	OTP	–	Mezőgazdaság egészére
Mezőgazdasági termelők kollektíven, közvetetten	GSSE	GSSE, %	Mezőgazdaság egészére
Fogyasztók	CSE	CSE, %	Mezőgazdaság egészére
	Fogyasztói (<i>Consumer</i>) SCT	–	Mezőgazdaság egészére és termék-szinten
Mezőgazdaság egésze	TSE	TSE, %	Mezőgazdaság egészére

Forrás: Az OECD (2010) alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

A támogatások címkézése

A legutóbbi módszertani reform egyik fontos eredménye az ún. címkék (*labels*) bevezetése volt, amely további, sokrétű elemzési lehetőséget kínál a támogatások összetételének vizsgálatára.

Amikor egy intézkedést egy PSE kategóriába sorolnak, a kategorizálás mellett több címkét is rendelnek hozzá, hogy pontosabban jellemezhesék az adott támogatási forma sajátosságait. A címkék tehát lehetővé teszik a támogatások összetételének többcélú vizsgálatát. A támogatások az alkalmazási feltételek szerint homogén csoportokba oszthatók és így is vizsgálhatók.

Nem minden címke használható minden PSE kategóriában. A PSE osztályok és címkék kapcsolatát, az egyes címkék alkalmazhatóságát bizonyos támogatási kategóriákban a 2. táblázatban foglaltuk össze, a címkék részletes definíciói a 3. számú mellékletben szerepelnek.

2. táblázat: A PSE osztályok és a címkék kapcsolata

Támogatási osztályok	Címkék						
	Termelési és/vagy támogatási limittel vagy limit nélkül	Állandó vagy változó támogatási ráta	Input korlátozással vagy anélkül (inputkorlátozás nincs, önkéntes, kötelező)	Területre, állatlétszáma, bevételre vagy jövedelemre alapozott kifizetés	Egy termékre, termék-csoportra vagy bármely termékre fizetett támogatás	Létezik olyan termék, amire termék-csoport, amire nem alkalmazható	
A: Kibocsátáshoz kapcsolt támogatások	*	*	*	-	*	-	
B1: Változó inputhoz kapcsolt támogatások	*	*	*	-	*	-	
B2: Fix vagy tőkejellegű inputtámogatások	*	*	*	-	*	-	
B3: Szolgáltatások támogatása	*	*	*	-	*	-	
C: Jelenlegi terület/állatlétszám/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettséggel	*	*	*	*	*	-	
D: Nem jelenlegi/múltbeli terület/állatlétszám/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettséggel	*	*	*	*	*	-	
E: Nem jelenlegi/múltbeli terület/állatlétszám/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettség nélkül	*	*	*	*	-	*	
F1: Hosszú távú erőforrás kivonás	*	-	*	-	-	-	
F2: Speciális, nem termék-jellegű outputhoz kapcsolódó támogatás	*	-	*	-	-	-	
F3: Egyéb, nem termékjellegű kritérium alapján fizetett támogatás	*	-	*	-	-	-	
G: Egyéb támogatások	-	-	-	-	-	-	

Megjegyzés: (*) az összes címke alkalmazható; (-) adott támogatási osztályban nem értelmezhető címke.

Forrás: OECD [2010] alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

A címkéket felfoghatjuk úgy, mint a PSE kategóriák részkategóriáit, amelyek a pillanatnyi agrárpolitikai prioritásokat és érdekeket tükrözik. Ez „formálisan” megtehető az egyes országok táblázatainak felépítésével vagy „informálisan” az eredmények bemutatásával. Például a címkét, amely azt mutatja, hogy a kifizetés üteme változó vagy állandó, jelenleg az E kategória „formális” részkategó-

riáinak képzésére használják. Ezzel szemben azt a címkét, amely az inputkorlátozásra vonatkozik, jelenleg a B1, B2 és B3 részkategóriák bemutatására használják az OECD-ben. Hasonló részkategóriák lennének létrehozhatók az említett címkék segítségével olyan PSE kategóriákban, ahol a címkék alkalmazhatók.

Az gazdaságpolitikai döntések elemzésével kapcsolatban a következő kategóriákat definiálhatjuk a támogatási osztályokra alapozva:

- A támogatási transzfer alapja: kibocsátás (A kategória), termelési tényező (B kategória), terület, állatállomány, számlák vagy jövedelem (C, D és E kategóriák), nem jöszág alapú kritériumok (F kategória);
- A támogatási transzfer alapja folyó (A, B, C, F kategóriák) vagy nem folyó (történelmi vagy állandó) tényező (D és E kategóriák)
- A támogatási transzferhez szükséges-e bármiféle kibocsátás (A, B, C, D kategóriák), vagy nem (E és F kategóriák).

A címkék ennél finomabb elemzésekre is lehetőséget adnak. Különösen két címke alkalmas arra, hogy további elemzési lehetőséget kínáljon:

- A címke, amely azonosítja a kifizetés módját a földterület/állatlétszám/bevétel/jövedelem alapján. Ez ugyanis további információt szolgáltat a támogatásról úgy, hogy négy jellemző támogatási alapot különböztet meg a C, D és E kategóriákban. Ez, együtt a részletes kategorizálással lehetővé teszi egy agrárpolitikai intézkedés hétféle típusba való sorolását.
- A címke, amely a kifizetés megfelelőségét a jöszág-specifikus tulajdonságokhoz köti, további információt nyújt arról, hogy milyen termelés szükséges az A, B, C és D kategóriákban, hogy a kifizetés alapja egyetlen termék termelése, termékek egy csoportjának előállítás vagy bármely jöszág termelése megengedett. Ha a támogatás alapja egyetlen jöszág vagy jöszágok egy csoportjának előállítás, akkor e jöszágokat explicit módon leírja. Ez a címke teszi lehetővé az SCT, GTC, ATC mutatók kiszámítását.

Az a címke, amely megmutatja, hogy az intézkedés kifizetési hányada változó vagy állandó, kiegészíti azokat a kategóriák által nyújtott információkat, hogy a transzfer alapja folyó vagy nem folyó változók alapján határozódik meg. Ha a támogatási ráta (kibocsátási egységre jutó támogatás, felhasznált termelési tényező egységére jutó támogatás, területi egységre jutó támogatás, állatlétszámra jutó támogatás stb.) explicit módon a termelők által kapott vagy fizetett árakhoz, az elért bevételhez, jövedelemhez kötött, akkor a támogatást változónak, azaz a piaci környezethez kötöttnek tekintjük. Ha a támogatás nem ilyen, akkor állandónak tekintjük abban az értelemben, hogy a kifizetési ráta más tényezőktől függ. Ez nem azt jelenti, hogy a kifizetési ráta ne változhatna az időben; változhat, de nem függhet attól, hogy mi történik az adott farmon az adott évben. Ezt a címkét az A-tól E kategóriáig alkalmazzák.

További három címke szolgáltat többlet információt azokról az alkalmazási kritériumokról, amelyeket nem alkalmaztak a támogatási kategóriák létrehozásához:

- Létezik címke, amely jelzi, ha a támogatási transzferre való jogosultság korlátokat szab bizonyos jöszágok előállításának (pl. kvóták vagy területpihentetési kötelezettségek) vagy a termelők által kapható támogatás értéke korlátozott (pl. egy állatszám után járó támogatás csak korlátozott egyed után fizet). A címke az A-tól F kategóriáig terjedő intézkedésekhez illeszthető.
- Létezik címke, amely jelzi, ha a támogatási transzferre való jogosultság korlátozza a felhasználható termelési tényező mennyiségét, a felhasználható technológiát vagy más környezeti vagy társadalmi kritériumokat vesz figyelembe (mint amilyen az állatjólét). Amikor a korlátok, technológiák vagy kritériumok a szabályozás részét alkotják vagy a helyes gazdálkodás előírásait követelik meg, akkor az agrárpolitikai intézkedésekhez kapcsolódó korlátok „kötelező jellegűek”. Amikor a korlátok, technológiák vagy kritériumok által támasztott követelmények

meghaladják az alapvető szabályozás által megkövetelt normákat (pl. extenzív gazdálkodási módszerek, ökológiai gazdálkodás), akkor „önkéntes jellegű” korlátokról beszélünk. Az „önkéntes” címke azt jelenti, hogy a gazdálkodók maguk dönthetnek arról, hogy belépnek a programba és igénybe veszik a támogatást, s ekkor kötelességük betartani az előírásokat vagy nem. Az „önkéntes” címke tehát úgy értelmezendő, hogy az agrárpolitikai intézkedés korlátoknak való megfelelést ír elő, olyan gyakorlatot vagy feltételeket, amelyek meghaladják az elfogadott szabályozásban rögzítetteket és a gazdálkodó maga dönti el, hogy e feltételek teljesítésének ígérete mellett igényli-e a kifizetést. Ezt a címkét az A kategóriától az E kategóriáig alkalmazzák.

- Létezik címke, amely jelzi, ha egy intézkedés alkalmazási kritériuma tiltja bizonyos jószágok előállítását. Ha egy intézkedést a „kivételekkel” címkével illetnek, ez azt jelzi, hogy a támogatás összegének megszerzéséhez a gazdálkodó bizonyos jószágokat nem termelhet. A címkét csak az E kategóriában alkalmazzák.

A magyarországi modell

Általános alapelvek

EU-csatlakozásunk, azaz 2004 óta az OECD nem publikál Magyarországra vonatkozó PSE adatokat, a termelés, árak és agrártámogatások alakulásáról bekért információkat csak az EU-27 támogatottsági mutatóinak kiszámításához használja. Az agrárpolitikai döntések megalapozásához azonban jogos igényként merül fel a hazai támogatottsági mutatók kiszámítása és alakulásuk elemzése, ezért Intézetünk továbbra is figyelemmel kíséri a hazai támogatottsági mutatók alakulását. Az EU több tagországában készítenek ilyen, az OECD módszertanára alapozott számításokat, noha ezek hivatalos nyilvánosságra hozatalát az OECD Titkársága nem tartja kívánatosnak. Ennek legfőbb oka, hogy a piaci ártámogatás, amely egy-egy ország piacvédelmének implicit, számított indikátora, elvileg nem mutathatna eltérést a tagországok között, hiszen az EU közös vámvédelmet alkalmaz a harmadik országokkal szemben. A gyakorlatban viszont a piacok tökéletlensége miatt az árak sohasem egyenlődnek ki, ezért az MPS tagországonként eltérő értékeket jelezhet.

Az uniós taggá válásunk óta mutatóink kiszámítása módszertani nehézségbe ütközött, legfőbb problémánk gyökere az volt, milyen referenciaárakat használjunk 2004 után. A korábban alkalmazott árak egyrészt nem álltak rendelkezésre (azokat az OECD gyűjtötte több forrásból és adta hozzá a modellhez), másrészt merőben más külpiazi védelemre vonatkoztak, ezért nem tűntek alkalmasnak. Átmenetileg (2004–2006 között) az EU-ra vonatkozó referenciaárakat alkalmaztuk, bár ez okozott egy törést a mutatószámok idősorában.

A magyarországi modell kidolgozásakor célul tűztük ki, hogy kiszűrjük az EU-csatlakozásból eredő módszertani problémákat, ezért uniós termelői árakat választottunk referenciaárként, így pontosabban mérhetők a támogatáspolitikában bekövetkezett változások és a vámunióhoz való csatlakozás hatásai – igaz, a harmadik országokkal szemben fennálló, egységes külpiazi védelmet így nem vesszük figyelembe. A fentiekből következően Magyarország PSE mutatója alacsonyabb szintű, mint az eredeti módszer szerinti, ahhoz nem is hasonlítható, csak az időbeli változások elemzésére alkalmas. Az új mutatószám a mezőgazdaság közvetlen támogatottságának változását jelzi az EU-csatlakozás előtt és után, illetve burkolt támogatottságát más, egy-egy termék piacán meghatározó EU-tagországhoz vagy az EU átlagához képest.

A modellünkben használt egyéb alapadatok (belföldi termelői árak, termelési mennyiségek, fogyasztás, árfolyamok, költségvetési támogatási összegek) azonosak a korábbiakkal, illetve azzal, amit az OECD Magyarországtól évente megkap és saját modelljében használ. A mezőgazdasági termeléssel, felhasználással, árakkal kapcsolatos adatok forrása a KSH, az alkalmazott árfolyamok az MNB-től származnak. A költségvetési támogatások pontos összegeit az MVH, a NAV és a VM adatai alapján Intézetünkben véglegesítjük (ugyanis néha apró eltérések lehetnek a különböző adatforrások elszámolásai között) és szintén itt végezzük az OECD részére a támogatások osztályokba való besorolását a jogszabályi feltételek, agrárpolitikai célok alapján.

Az OECD támogatottsági modelljében nem szerepel az adott ország minden mezőgazdasági terméke, csak a legfontosabbak, amelyek az agrárium termelési értékének legalább 75-80 százalékát lefedik. Magyarország esetében ez öt növényi termék (búza, kukorica, árpa, napraforgó, cukor) és hat állati eredetű termék (tej, marhahús, sertéshús, baromfi, tojás, juhhús) elemzését jelenti, ezért ezekre az ágazatokra végeztünk részletes agrárpolitikai értékelést.

A választott referenciaárak

Tekintve, hogy Magyarország 2004. május 1-jétől az Európai Unió tagországa és a közös piac része, a gabonafélék (búza, kukorica és árpa) esetében nem az országot elhagyó termények határparitásos egységárát – hazai FOB árjegyzések nem állnak rendelkezésre –, hanem a franciaországi termelői átlagárakat választottunk referenciaárnak³. Franciaország az Európai Unió legnagyobb gabona- és olajnövény-termelője, illetve vezető gabonaexportőr tagországa, továbbá Párizsban működik az európai kontinens ma már legnagyobb forgalmat bonyolító határidős terménypiac, a *Marché à Terme International de France* (MATIF), amelynek jegyzései a fizikai piacokon irányadónak tekinthetők. Modellünkben tehát Franciaország az Európai Unió központi gabonapiaca. A napraforgó esetében a termény FOB Rotterdam árát választottuk referenciaárnak (hazai FOB árjegyzések ez esetben sem állnak rendelkezésre), amely gyakorlatilag a kontinentális Európa északnyugati részére, a hazai napraforgómag legfontosabb célpiacára érvényesnek tekinthető.

Az EU-tagországok fehér cukorra vonatkozó termelői árai nem publikusak. Ezért a fehér cukor hazai és referenciaárát – az OECD-vel egyeztetett módszer szerint eljárva – a cukorrépa felvásárlási áraiból származtattuk, a répa átlagos cukortartalmát is figyelembe véve. A referenciaár kiszámításához Németország cukorrépa-felvásárlási árait használtuk. Németország, Franciaország mellett, az Európai Unió meghatározó cukortermelő tagországa: cukorkvótája 2,9 millió tonna; cukortermelése a rendtartás 2006. évi reformját követő években átlagosan 3,9 millió tonna körül alakult, ami az EU-27 kibocsátásának közel negyedével volt egyenlő. A németországi cukorrépatermelés, illetve cukortermelés versenyképességére enged következtetni, hogy az Európai Unió ideiglenes cukoripari szerkezetátalakítási programjában a kvótáról való lemondás, valamint a kiegészítő kvóták vásárlása nyomán mindössze 15 százalékkal csökkent a nemzeti cukorkvóta.

A baromfihús (vágócsirke, pulyka, liba, kacska) és a tojás hazai termelői felvásárlási árának alakulása jellemzően néhány hónapos késéssel követi az Európai Unió nagyobb baromfihús- és tojás-termelő tagországaiban (Németország, Franciaország, Lengyelország) megfigyelhető ártrendet. Referenciaáraknak a magyarországi piacra legerősebben ható németországi árakat választottuk. A németországi árak termelői árak, hasonló gazdasági tartalommal bírnak, mint a hazaiak. Ezek azonban csak a csirkehúsról és a tojásról voltak elérhetők, ugyanakkor a hazai termelési szerkezetben nagy súlya van a pulyka- és víziszárnyas-hízslátlásnak. Mivel ez utóbbiakra nem álltak rendelkezésre elfogadható uniós árak, a Közösségbe irányuló export átlagárait tekintettük referenciának. A baromfihús referenciaárát végül az ún. 75 százalékos csirke németországi termelői árából és a többi baromfiféle átlagos exportárából (extra-EU, HS 020727 és HS 020732) képeztük súlyozással.

Magyarországon – a baromfiiparhoz hasonlóan – a sertések felvásárlási ára is a németországi termelői felvásárlási ár gyakorol hatást leginkább. Emellett persze a szezonális hatása és a piac ma már alapvetően keresleti jellege is érvényesül. A hazai felvásárlási ár 2004 és 2010 között a közép-európai térség árával együtt mozgott, de magasabb volt a németországi árnál. A legtöbb sertéshúst is Németországból importáljuk, ezért a németországi termelői árat választottunk referenciaárnak (hasított, meleg súly, E minőségi osztály).

Magyarországon a kérődző ágazatok exportteljesítménye viszonylag jelentősnek mondható, ráadásul a kivitt áru meghatározó része közvetlenül a termelőktől kerül a célpiacokra. Ezért a hazai termelői felvásárlási árak és a referenciaárak között közvetlen összefüggés mutatható ki. A tejágazat esetében az EU meghatározó tejfeldolgozó tagországainak⁴ felvásárlási árait vettük referenciaárként, (LOT, *Staat voor Land- en Tuinbouw Organisatie*). A vágómarha-ágazatnál szintén az Európai Unió termelői felvásárlási átlagárát (vágott súlyban) választottuk referenciaárnak, mivel meghatározó piacot nem lehet kiemelni. Juhágazatunk bárnykibocsátásának mintegy 90 százaléka Olaszországba

³ Megjegyzendő: az OECD is mindig uniós referenciaárral számolt.

⁴ Belgium, Németország, Finnország, Dánia, Franciaország, Egyesült Királyság, Írország, Hollandia, Olaszország.

kerül. Mivel a könnyű bárányok termelői felvásárlási átlagárát alapvetően az olaszországi ár határozza meg ezért, a juhágazat esetében az olasz könnyű bárány vágott súlyban meghatározott átlagárát tekintettük referenciaárnak, természetesen ennek megfelelően a magyarországi termelői árak is könnyű bárány árakat választottunk.

A gabonafélék és a napraforgó esetében a legfontosabb uniós piacainkra való szállítás átlagos költségét számoltuk fel marginként (22-30 euró/tonna értékben). A cukornál a hazai, valamint a referenciaár származtatásánál figyelembe vett felvásárlási árak azonos paritású termelői árak, ezért közvetlenül összevethetők, vagyis a margin zérus. Az állattenyésztési ágazatoknál – hasonlóan a cukor ágazathoz – azonos paritású, feldolgozottsági fokú, minőségi osztályú termelői árakat alkalmaztunk referenciaárként, ezért a margin az állattenyésztési ágazatok esetében is nulla.

Minőségi korrekciót egy termék esetében sem alkalmaztunk.

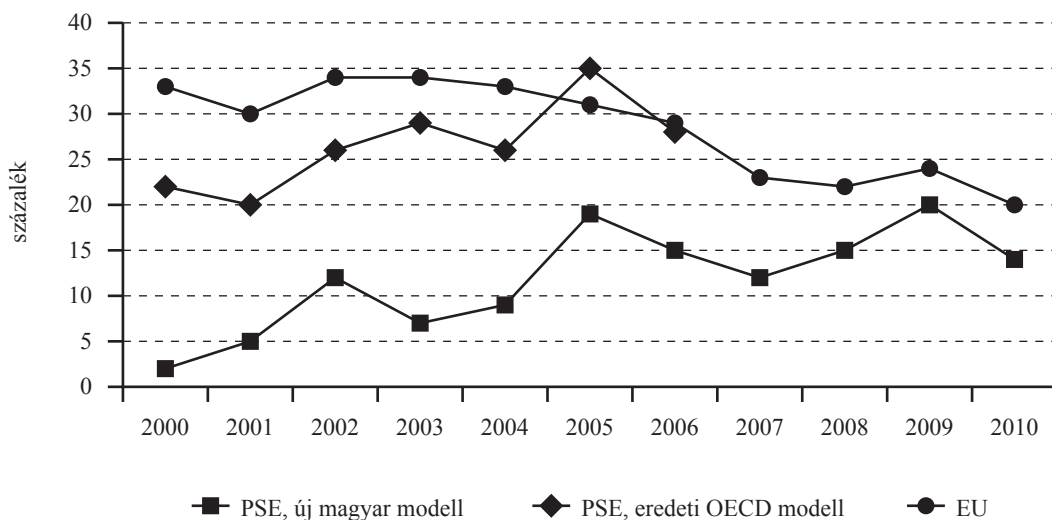
Eredmények

A PSE mutató alakulása

Eredményeink bemutatását egy olyan ábrával kezdjük, ahol együtt szerepeltetjük az Unió és a magyar támogatottsági mutatót. A magyar mutatószámot egyrészt a korábbi módszertan szerinti értéken, másrészt az újonnan kidolgozott modell alapján nyert eredmények szerint az összehasonlítás kedvéért. (A továbbiakban csak az új számításaink eredményeit bemutató ábrák szerepelnek.)

Az adatok alapján szembetűnő, hogy az EU támogatottsága szinte az egész időszak alatt (kivéve egy speciális évet, aminek okairól később részletesen szólunk) jóval a magyar mutatók felett alakult a vizsgált időszakban. Ugyanakkor az is jól kirajzolódik az ábrán, hogy az Unió PSE mutatója 2000 és 2010 között jelentősen csökkent. Míg a 2000-es évek elején 33-34 százalék volt az EU százalékos PSE-je, addig 2010-re 20 százalékra csökkent ez a mutató. Ez részben annak a jelentős agrárpolitikai reformnak köszönhető, mely során az Unió támogatásainak zömét a piac- és kereskedelemtorzító formából piac-semlegesebb szubvencióvá alakította, de szerepe van ebben annak is, hogy két lépésben bővült a szervezet (2004-ben és 2007-ben) olyan tagállamokkal, ahol a mezőgazdasági támogatottsági szintje alacsonyabb (2. ábra).

2. ábra: Az EU és Magyarország (két különböző módszer szerint számolt PSE mutatójának összehasonlítása (2000–2010))

Megjegyzés: 2000-2003: EU-15, 2004-2006: EU-25, 2007-2010: EU-27.

Forrás: OECD és az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Az Unió támogattságához képest a magyar mutatószámok az időszak elején jelentősebb mértékben (az OECD módszertan szerint 11 százalékkal, az új módszertan szerint 32 százalékkal), az időszak végén csupán 4-6 százalékkal maradtak el. A 2004-ig Magyarországra alkalmazott, világpiacon referenciákkal illetve a 2004 és 2006 között az EU-ra vonatkozó referenciákkal számolt PSE mutatónk bár hasonló tendenciát mutat, mint az újonnan kidolgozott modell, annál 15-25 százalékkal magasabb értéken mozog. Mostani számításaink eredménye ebből kifolyólag nemzetközi összehasonlításra kevésbé alkalmas, mert – mivel nem veszi figyelembe az EU harmadik országokkal szembeni külső védelmének hatásait – a ténylegeshez képest alulbecsüli az agrárgazdaság támogatottságát. Ám nem is ez volt a fő célunk, hanem hogy az elmúlt tíz év támogatottságának változását, különösen az EU-csatlakozás hatásait elemezzük.

PSE mutatónk az eredeti módszertan szerint 22-29 százalék között mozgott EU-csatlakozásunk előtt (átlagosan 24 százalék volt), míg 2004-2006-ban átlagosan 30 százalékra nőtt. Az uniós termelői árakhoz viszonyított értékekkel számolva taggá válásunk előtt átlagosan 6,5 százalékos volt PSE mutatónk, 2004-2010 között viszont már 15 százalék, azaz elmondhatjuk, hogy az EU-ba való belépésünk javított az agrárágazat helyzetén (2. ábra).

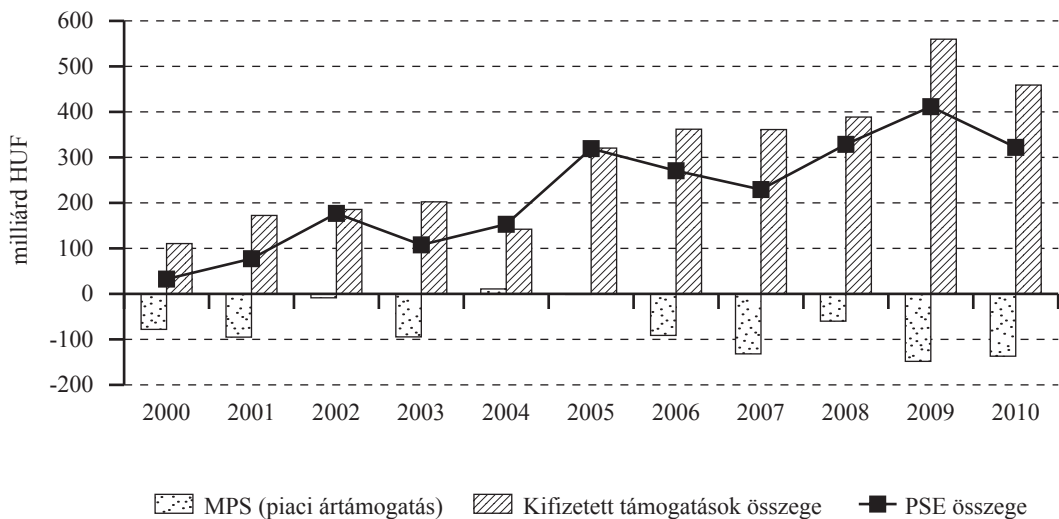
A támogatottság mértékének okait elemezve érdemes elemeire bontva áttekinteni a PSE mutató alakulását, mert így érthetőbbé válnak a mögötte húzódó folyamatok.

A PSE mutató összetételének hazai agrárpolitikai összefüggései

A PSE mutatót részletesebb elemzéséhez legcélszerűbb két fő elemére, a tényleges költségvetési támogatásokra és a referenciaárak és termelői árak különbözőségén alapuló piaci ártámogatásra (MPS) bontani. A 3. ábrán ezt a felbontást mutatjuk be, ahol pénzügyben szerepelnek a ténylegesen kifizetett támogatások, a piaci ártámogatás, és a kettő összegeként a PSE. Amint az ábrán látható, a piaci ártámogatás a 2004. évet kivéve az egész vizsgált időszakban negatív volt, azaz a magyarországi termelői árak alacsonyabbak voltak az uniós referencia áraknál. Ez azt jelenti, hogy a hazai termelők az uniós gazdálkodókhoz képest alacsonyabb árszintet tudtak elérni a piacon, ami hátrányosan érintette a bevételeiket. Súlyosbítja a helyzetet, hogy ez a negatív tendencia az időszak végére erősödött, ahelyett, hogy – ahogy várnánk – a közös piac közelítette volna egymáshoz az árakat.

Szerencsére a költségvetési támogatások kompenzálták ezt a jelenséget, hiszen trendszerűen a 2000 és 2010 közötti időszakban emelkedett az ágazat számára nyújtott kifizetések összege, így a PSE mutató értéke is nőtt. A költségvetési támogatások emelkedő tendenciáját látványosan csak két év, a 2004. és a 2010. szakította meg. Előbbi esetében ez nem valós visszaesés, csak az uniós támogatások kifizetésének a 2005. évre való csúszása miatt tűnik így. (Az OECD pénzügyi szemlélete miatt a január 1. és december 31. között kifizetett támogatásokat veszi figyelembe adott év támogatottságának megítélésakor.) A 2010. évben viszont valóban csökkentek a költségvetési támogatások a válságidőszak szigorúbb pénzügypolitikája miatt. A csökkenés leginkább a hazai forrásból származó támogatásokat érintette, ezt csak részben ellensúlyozta a növekvő SAPS kifizetés.

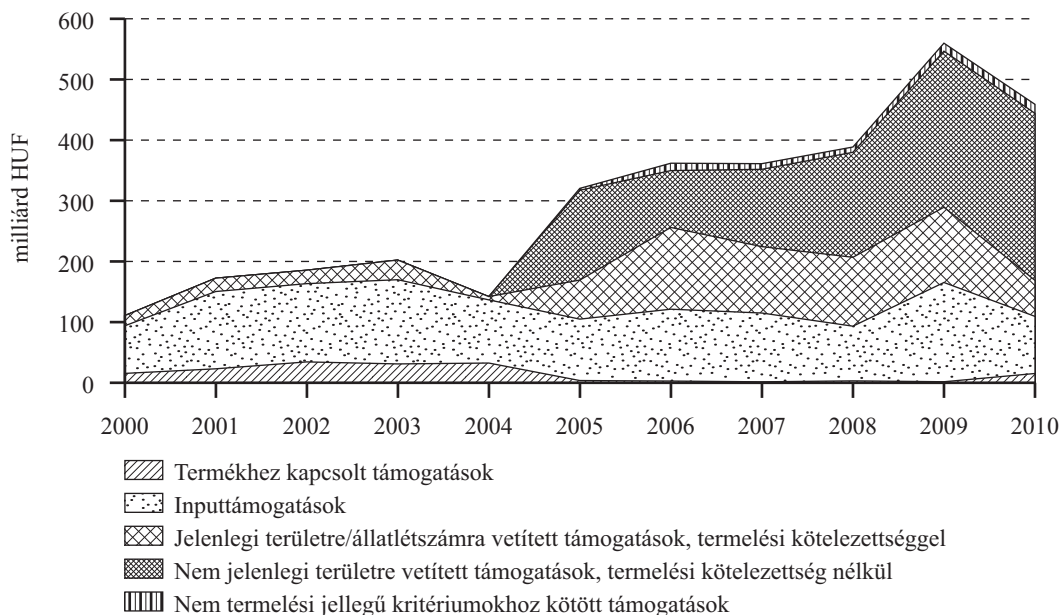
3. ábra: A magyar mezőgazdaság PSE mutatójának fő elemei (2000–2010)

Forrás: az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A PSE mutatón belül a ténylegesen kifizetett támogatásokat is több csoportba sorolja az OECD. Az egymás után következő kategóriák egyre kevésbé torzítják a termelési döntéseket, a piaci folyamatokat, ezért azok „jobb”, mind a WTO, mind az OECD által elfogadhatóbbnak ítélt támogatástípusokat foglalnak magukba. A 4. ábrán e fő kategóriák alapján bontjuk szét a hazai PSE mutatót.

4. ábra: A magyar mezőgazdaság PSE mutatójának támogatástípusok szerinti összetételének alakulása (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A hazai agrártámogatások struktúrája jelentős változáson esett át a vizsgált időszakban. Míg 2000–2003 között még fontos szerephez jutottak a termékhez kapcsolódó támogatások, ezek súlya 2004-től fokozatosan csökkent. Az időszak végén, 2009–2010-ben ismét nőtt a szerepük, mivel néhány ágazat az átmeneti piaci zavarok miatt rendkívüli támogatáshoz jutott. Mivel ezek a szubvenciók termékegységre vannak vetítve, az MPS mellett ezek tekinthetők a leginkább kereskedelemtorzító támogatásoknak, hiszen direkt módon befolyásolják a termelési döntéseket.

Az inputtámogatások szerepe csatlakozásunk előtt is jelentős volt, fontossága 2004 után is fennmaradt. E támogatástípus súlyának évről évre történő változása leginkább a költségvetés adott évi helyzetét jellemzi, semmint tudatos agrárpolitikai szándékot. Ez a támogatásfajta is inkább a megtűrt kategóriába tartozik az OECD értékítélete szerint, mert közvetlen tőkejuttatásban részesíti a termelőket, általában azzal a céllal, hogy a termelési potenciált növelje. A hazai agrárpolitikában azért volt és maradt kiemelt jelentőségű ez a szubvenció csoport, mert jelentős része fejlesztési célú tőkejellegű támogatás, ami a magyar agrárágazat technológiai elmaradottságán hivatott enyhíteni.

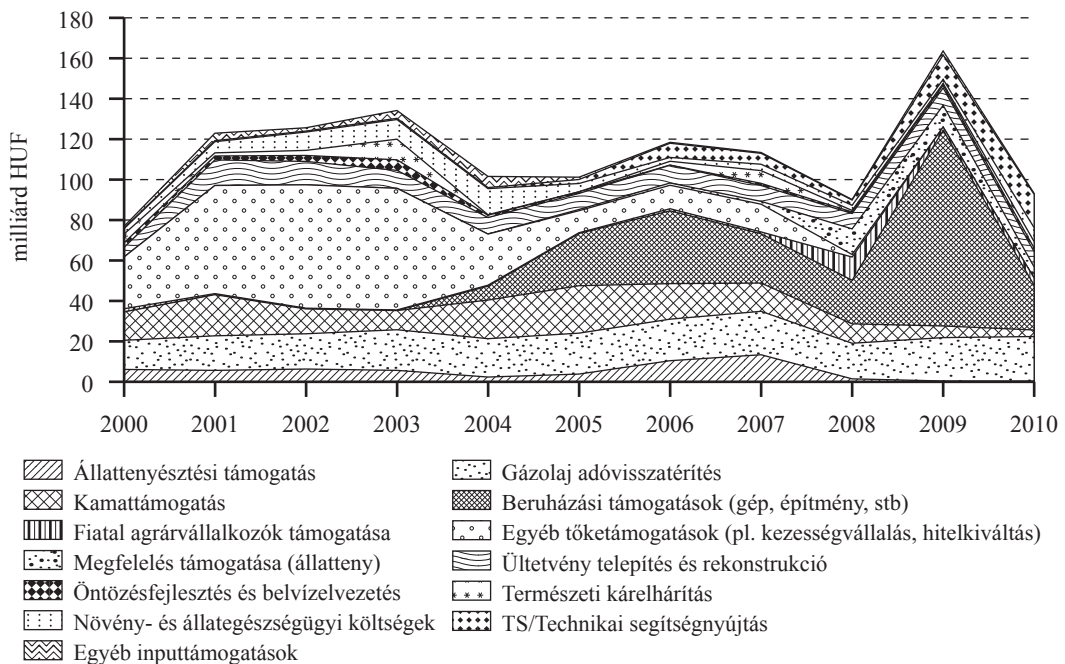
A területre, állatlétszámra vetített támogatások korábbi egységes kategóriáját az OECD a legutóbbi módszertani finomítása során bontották több csoportra. Magyarországon ezek közül kétféle támogatástípussal találkozhatunk, a termelési kötelezettséggel járó, aktuális terület alapján meghatározott szubvenciókkal, illetve a nem jelenlegi (történelmi) terület alapján megállapított, termelési kötelezettséggel nem járó kifizetésekkel. Utóbbi kategóriába csupán a SAPS tartozik, amely értelemszerűen csak a csatlakozás után jelent meg a hazai támogatások között, súlya évről évre nő. Előbbi kategóriába 2004 előtt a földalapú támogatás, az agrár-környezetvédelmi programok, csatlakozá-

sunktól a to-up, LFA, egyes területi alapon megállapított kárenyhítési kifizetések és az uniós vidékfejlesztési programokba tartozó agrár-környezetvédelmi támogatások tartoznak. Ez a támogatástípus 2003-ig mérsékelten nőtt, majd a csatlakozás után némileg hektikusan változott. Ennek oka, hogy az agrár-környezetvédelmi programok 2004–2006 között, illetve 2007-től új struktúrában folytatódtak tovább. A nemzeti kiegészítő támogatások (top-up) mértéke évről-évre változott, szintén összefüggésben a költségvetés helyzetével.

A hazai agrártámogatások között még egy kategória fordul elő az OECD támogatási osztályai közül, a termeléshez nem köthető támogatások, ide az erdősítési és ültetvény kivágási támogatások tartoznak. Ezek csekély mértékben jelennek meg a költségvetési támogatások pénztömegében.

A két legjelentősebb, sokféle programból álló támogatási csoport, az inputtámogatások és a termelési kötelezettséggel járó területre, állatlétszámra fizetett szubvenciók részletesebb összetételét az 5. és 6. ábra szemlélteti.

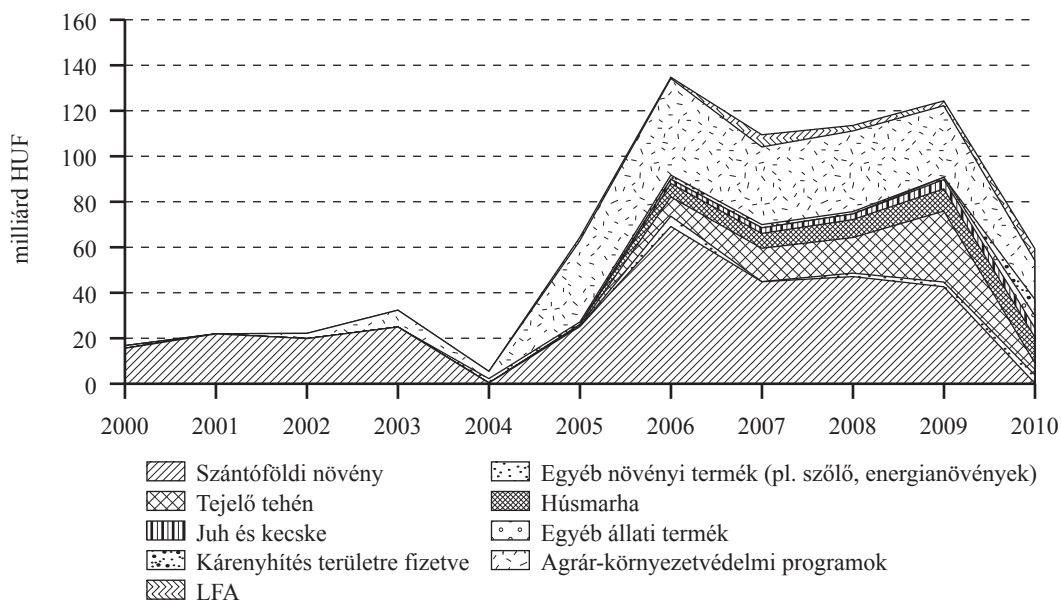
5. ábra: Az inputtámogatások összetételének alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Az inputtámogatásokon belül a jelentősebb tételek közül egyenesen alakult a gázolaj jövedéki adójának visszatérítése (nem véletlenül, ezt a támogatást változatlanul egy 1997-es rendeletnek megfelelően fizetik), csökkenő jelentőségűnek bizonyult az állattenyésztési-, a kamattámogatás és az egyéb tőke jellegű támogatások, ahová például a kezeségvállalás, hitelkiváltás tartozik. Jelentősen emelkedett a beruházási-, fejlesztési támogatások összege a vizsgált időszakban, bár 2010-ben, a válság miatt ez is jelentősen visszaesett. Egyes, az évtized elejétől folyamatosan futó programok a csatlakozás után néhány évvel lezárultak, míg néhány új elem is megjelent az inputtámogatások között (pl. az uniós követelményeknek való megfelelés költségeinek támogatása, technikai segítségnyújtás.)

6. ábra: A termelési kötelezettséggel járó, területre és állatlétszámra alapozott támogatások összetételének alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Míg a termelési kötelezettséggel járó, földterületre és állatlétszámra kifizetett támogatások kategóriáját 2004 előtt csupán a földalapú támogatás és az agrár-környezetvédelmi program képviselte, csatlakozásunk után a top-up miatt megnőtt ennek a támogatáscsoportnak a szerepe. A csatlakozást követő években főleg a szántóföldi kultúrák részesültek nemzeti kiegészítésben, majd nőtt az állattenyésztési ágazatok támogatása. 2004 után látványosan emelkedett az agrár-környezetvédelmi programokra szánt összeg is.

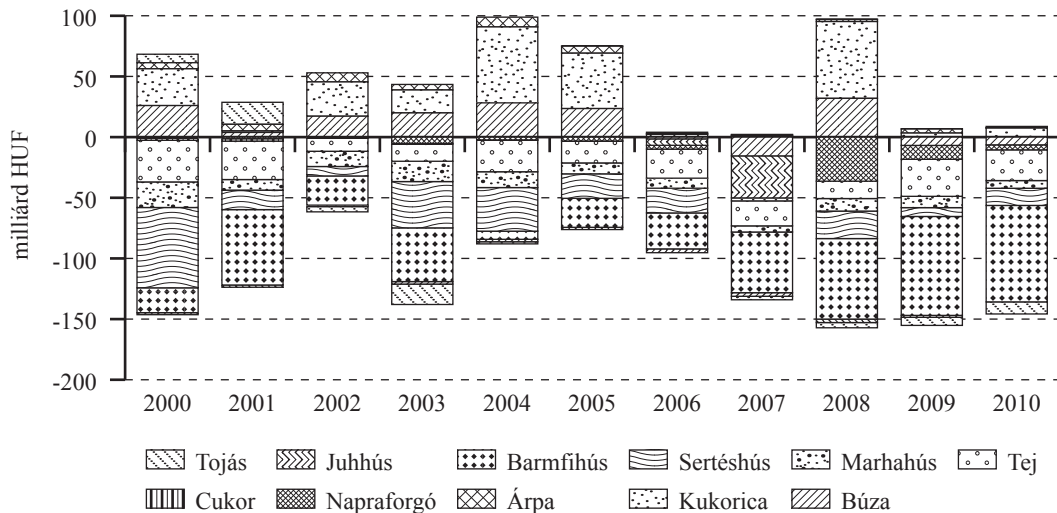
Az MPS alakulása

A ténylegesen kifizetett, költségvetésben megjelenő támogatásokon kívül a PSE másik jelentős eleme a piaci ártámogatás (MPS). Az egész mezőgazdaságra érvényes MPS érték az ágazatonként vagy termékenként kiszámított implicit támogatások összege, ezért érdemes megvizsgálni ennek összetételét is. Természetesen a piaci ártámogatás termékenként, ágazatonként eltérő tendenciát mutat, ami árulkodik az egyes ágazatok versenyképességéről is az uniós versenytársakhoz viszonyítva.

A hazai mezőgazdaság piaci ártámogatása – ahogyan korábban leírtuk – a vizsgált időszak egészében negatív volt. A negatív értéket leginkább az állattenyésztési ágazatok erősítették, különösen a tej, baromfihús, egyes években a sertéshús képviselt jelentős arányt a mezőgazdaság negatív MPS értékéből. A gabonafélék, különösen a kukorica, valamelyest javították az MPS egyenlegét, de az így sem került a pozitív tartományba (7. ábra).

Az ágazati MPS mértékét egyrészt a termelői árak és referencia árak közötti különbség nagysága, másrészt az adott ágazat termelési/fogyasztási volumene befolyásolja. Emiatt előfordulhat, hogy viszonylag kis áreltérés, de nagy termelési volumen magas MPS értéket eredményez, ugyanakkor jelentős árkülönbségeket is elfedhet, ha egy adott ágazat súlya, jelentősége kisebb. Emiatt hasznosnak véltük a fajlagos áreltéréseket is kiszámítani a vizsgált ágazatok esetében. A következő fejezetekben ezt az áreltérést, valamint annak okait elemezzük.

7. ábra: Az MPS összetételének alakulása Magyarországon, ágazati bontásban (2000–2010)

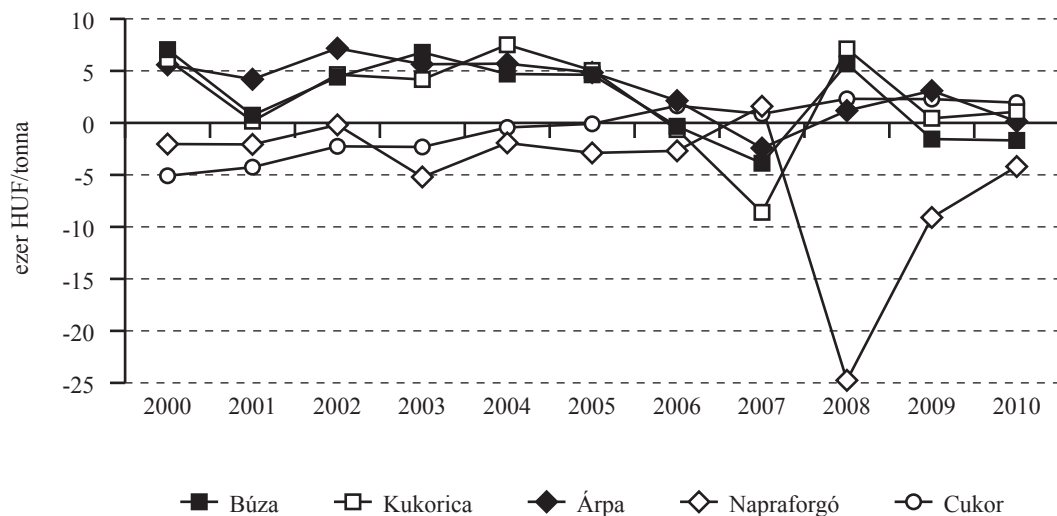

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Növényi termékek árkülönbségeinek alakulása

A vizsgált időszakban a gabonafélék hazai termelői ára mérsékelten, 1000-7000 forint/tonnával volt magasabb az uniós referenciaárnál, kivéve a 2006-2007-es éveket, amikor a magyarországi árak voltak alacsonyabbak. A gabonafélék közül a búza 2009-2010-ben is olcsóbb volt Magyarországon, mint az EU piacán, míg a kukorica és árpa hazai ára magasabb volt ugyanezen időszakban.

8. ábra: A referenciaárak és a magyarországi termelői árak különbségének alakulása a növényi termékeknél (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A napraforgó esetében tapasztalhattuk a legnagyobb szóródást az áreltérésben. Igaz, ez a nagy ingadozás egyetlen évnél, a 2008. esztendőnek tulajdonítható, amikor az árkülönbség megközelítette

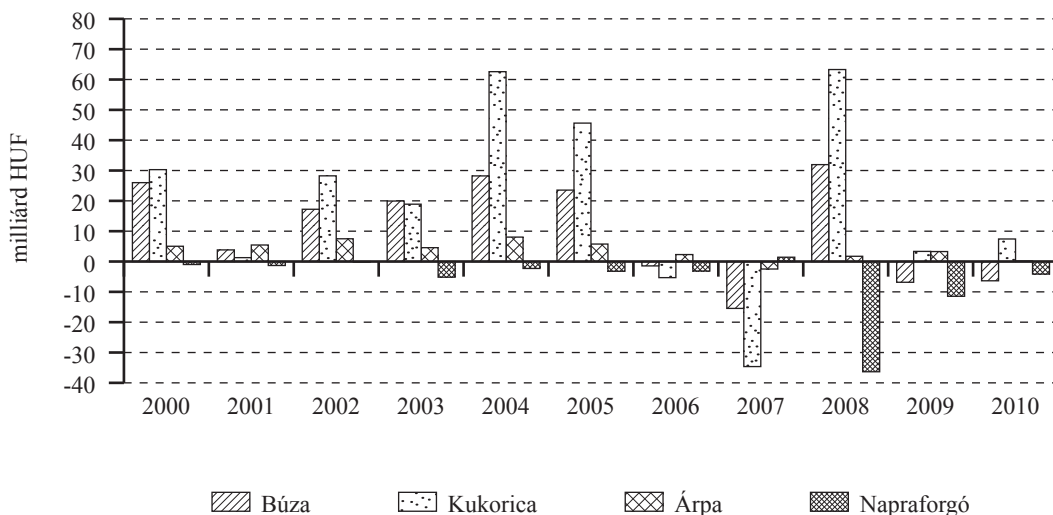
a 25 ezer forint/tonnát. A 2008. évet kivéve hazai napraforgó árak az egész időszakban viszonylag mérsékelt (1500-9000 forint/tonna) eltérést mutattak a referenciaárakhoz képest.

A cukor hazai ára 2005-ig alacsonyabb, azt követően magasabb volt, mint az uniós referenciaár. A növényi ágazatok közül ennek a terméknek az árkülönbsége mutatta a legegyenletesebb (növekvő) trendet (8. ábra).

A gabonafélék és a napraforgó piaci ártámogatásának alakulása és annak okai

A gabonafélék piaci ártámogatásának alakulását (9. ábra) vizsgálva el kell különíteni a Magyarország EU-csatlakozása előtti és utáni időszakot. A csatlakozás előtti években a gabonafélék termésmennyisége és az MPS nagysága között erős fordított korreláció mutatható ki: gyenge termésű években az MPS értéke nagy (a belpiaci ár a referenciahoz képest relatíve magas), míg a bőtermésű években igen alacsony. Európában ekkor csak az EU-tagországok között voltak számottevő gabonaexportőrök (Franciaország, Németország, Egyesült Királyság), a Fekete-tenger térségéből még alig, vagy a mainál sokkal kevesebb árut hajóztak ki⁵. Az EU-tagországokban a hazainál lényegesen magasabb intervenciós ár jelentette a legalacsonyabb elméleti árszintet. Magyarország nem volt ármeghatározó piaci szereplő, ezért a kibocsátás visszaesésekor természetesnek mondható a belpiaci ár közelítése a referenciaárhoz. Ne felejtsük: a hazai állatállomány takarmánygabonák iránti igénye még több millió tonnával haladta meg a jelenlegi szükségletet. A belpiaci árak konvergálását a komplex árszabályozás (az élelmezési búza és a takarmánykukorica előzetesen becsült termelési költségének 70 százalékában maximalizált garantált ár, valamint alsó és felső intervenciós ár) sem fékezte.

9. ábra: Egyes szántóföldi növények piaci ártámogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Fontos kiemelni, hogy az importvámok az EU-csatlakozás előtt sem játszottak szerepet a gabonafélék és az olajnövények piacának védelemében (Kartali, 2004). A behozatal e terményekből elhanyagolható volt. Magyarország a WTO Mezőgazdasági Megállapodásban foglaltak szerint még 16 termék kivételét támogathatta a múlt évtized első éveiben. Ezek között a búza és a kukorica egyaránt szerepelt. Búzából 1,141 millió tonnára legfeljebb 1,315 milliárd forint exportszubszidiót, míg kukoricára mindössze 164 ezer tonnára legfeljebb 148 millió forintot lehetett kifizetni. E lehetőséggel csak igen korláto-

⁵ Oroszország búzakiszita például a globális export 1 százalékát sem érte el a múlt évtized elején.

zottan éltünk. Megjegyzendő továbbá, hogy bár az exporthitelezés és exporthitel-biztosítás intézményei (EXIMBANK, MEHIB) már 1994-től működtek, kihasználásuk a mezőgazdasági exportversenyben nem volt hatékony.

Az EU-csatlakozás évétől a piaci ártámogatás extrém kilengései elsősorban az EU gabonapiaci intervenciós rendszerének (a korábbinál lényegesen magasabb garantált ár mennyiségi korlátozás nélkül) bevezetésével, a kibocsátás ingadozásával, valamint az árak volatilitásának felerősödésével magyarázhatók.

A KSH adatai szerint Magyarországon búzából 6 millió tonna termett 2004-ben (ennél csak 1980-ban és 1985-ben, valamint a rendszerváltás körüli években arattak többet), és az 5,12 tonna átlagos hektárhozam is csak az 1980-as évtizedben volt magasabb. Ehhez képest 2007-ben 1,11 millió hektárról alig 4 millió tonna búza került a raktárakba. Kukoricából minden idők legnagyobb termését, közel 9,1 millió tonnát takarítottak be 2005-ben, és a 7,56 tonna átlagos hektárhozam is rekordnak számított. Ezzel szemben 2007-ben a száraz és forró nyár miatt alig több mint 4 millió tonna kukorica termett.

A 2004/2005. gazdasági év intervenciós felvásárlási időszakában az MVH közel 3,9 millió tonna, míg a 2005/2006. gazdasági évben több mint 4,2 millió tonna felajánlott gabonát vett át ugyanazon az áron, amely az elméleti minimumot jelentette az ekkor óriási gabonafelesleggel küszködő EU összes tagországában. A 2006/2007. gazdasági évi intervenciós nyitókészlet még megközelítette a 7 millió tonnát. A gabonafélék világpiaci és hazai felvásárlási ára 2006 második felében kezdődött emelkedésének köszönhetően azonban a 2007/2008. gazdasági év felvásárlási időszakának kezdetére (2007 novembere) Magyarország intervenciós gabonaraktaí gyakorlatilag kiürültek. A kivitel példátlanul felgyorsult: 2006-ban közel 5,2 millió tonna gabona hagyta el az országot.

Az intervenciós felajánlások szünetelésének és a piac tisztulásának igen jó indikátora a zérus közeli MPS az összes gabonafélére 2006-ban, míg a rendkívül nagy negatív értékek a búza, de különösen a kukorica esetében 2007-ben arról tanúskodnak, hogy a világpiaci árak emelkedése Magyarországra sokkal lassabban gyűrűzött be. Ennek oka többek között Magyarország agrárlogisztika terén mutatkozó versenyhátránya (ld. Popp *et al.*, 2008): a deficités térségekbe a tetemes szállítási költségek miatt inkább csak akkor exportáltunk, amikor a versenytársak exportárualapja erősen megfogyatkozott. Az MPS 2008-ban megfigyelhető pozitív irányú kilengésének magyarázata összetett. Egy szabad piacon, ahol a kukorica intervenciós felvásárlása már erősen korlátozott, elvileg nem is fordulhatna elő ilyen. Azonban kukoricából Magyarországon alig több mint 4 millió tonna termett 2007-ben, a tartalékok 2008 első felében rendkívül megcsappantak, ráadásul a termény belpiaci ára a világpiaci ár (referenciaár) számyalását csak kisebb fáziskéséssel követte, így a trendfordulónál a bázis erősen lecsökkent. Ugyanez a búzára is elmondható, azzal a különbséggel, hogy a búza intervenciós felvásárlását ekkor még nem korlátozták.

A napraforgó esetében egy szélsőséges évet, 2008-at kell kiemelni a vizsgált időszakban: Magyarországon ekkor rekordmennyiségű napraforgó termett, 30 százalékkal több, mint EU-tagságunk addig eltelt éveinek átlaga. Erős kínálati piac alakult ki, ráadásul a nagy hazai felvásárlók közül a 2007/2008. szezonban kötött olajosmag-ügyleteken többen is súlyos veszteségeket könyveltek el, ami finanszírozási nehézségekhez vezetett. Mindez döntő szerepet játszott abban, hogy a belpiaci ár a referenciaárhoz képest igen nyomott volt. A hatás még 2009-ben is érzékelhető volt, jórészt a felvásárlók likviditását erősen szűkítő pénzügyi-gazdasági válság miatt.

A cukor piaci ártámogatásának alakulása és annak okai

A piaci ártámogatás vizsgálatánál a cukor esetében három szakasz különíthető el: (1) Magyarország EU-csatlakozása előtt; (2) az EU-csatlakozástól az ágazat piacsabályozásának reformjáig; (3) a reformot követő időszak.

A cukorpiaci rendtartás reformját megelőzően az EU cukorpiaci szabályozása alapvetően az ártámogatásra épült. A magas belpiaci cukorárak fenntartását a külső vámvédelem (a vám felett pótvám kivetésének lehetősége) és az exporttámogatás, valamint az intervenció felvásárlás és a kvótaszabályozás biztosította. Az EU a kvótacukorra intervenció árát alkalmazott, továbbá a cukorrépa minimálárának meghatározásával előírta, hogy a cukorgyár minimum mennyit köteles fizetni a számára leszállított „A” és „B” cukorkvóta legyártásához szükséges cukorrépa után. A kvótán belül megtermelt cukorra értékesítési garancia vonatkozott az öt évre előre meghirdetett intervenció áron.

Ezzel szemben Magyarországon – az EU-csatlakozásra való felkészülés jegyében – csak 2002-ben vezették be a kvótarendszert, 2000-tól pedig évente alsó és felső intervenció árát, valamint irányárát határoztak meg a cukorrépára és a kristálycukorra. Az irányár az előzetesen várható átlagos piaci árát jelentette, az alsó és felső intervenció ár pedig azt az ársávot, amelyen belül nem volt mód a kormányzati beavatkozásra. Az ársáv szélén a kormányzat dönthetett, hogy az Agrárpiaci rendtartásról szóló törvény által biztosított eszközök közül melyiket alkalmazza a piaci zavar kezelésére (Zsugyelik, 2003).

Az 1999/2000. gazdasági évben az EU által alkalmazott vámtétel 436,5 euró/tonnára rúgott, ami jóval meghaladta ezen időszakban a fehér cukor világpiaci árát (203 euró/tonna). Ezzel szemben a Magyarország által kivetett *ad valorem* vám mindössze 68 százalékot tett ki 2000-ben (Popp, 2000), ez fix vámra átszámítva csak mintegy harmada volt az EU vámvédelmének. Megjegyzendő, hogy Magyarország az Európai Unióhoz hasonlóan szintén élt a pótvám kivetésével. A cukor exportja Magyarországról a WTO Megállapodás alapján (32 ezer tonna, 149 millió forint) ugyan szerény mértékben támogatható lett volna, azonban az ország nem élt a lehetőséggel (Kartali, 2001). Ennek oka, hogy a termelés csak kis mértékben haladta meg a hazai szükségletet, de voltak évek, amikor behozatalra szorult az ország.

Mindebből következik, hogy Magyarország EU-csatlakozása előtt a hazai és a referenciaárnak választott németországi termelői ár között jelentős különbségek voltak az utóbbi javára, a hazai árak azonban – a meghirdetett intervenció és irányáraknak megfelelően – 2000-2003 között fokozatos felzárkózást mutattak.

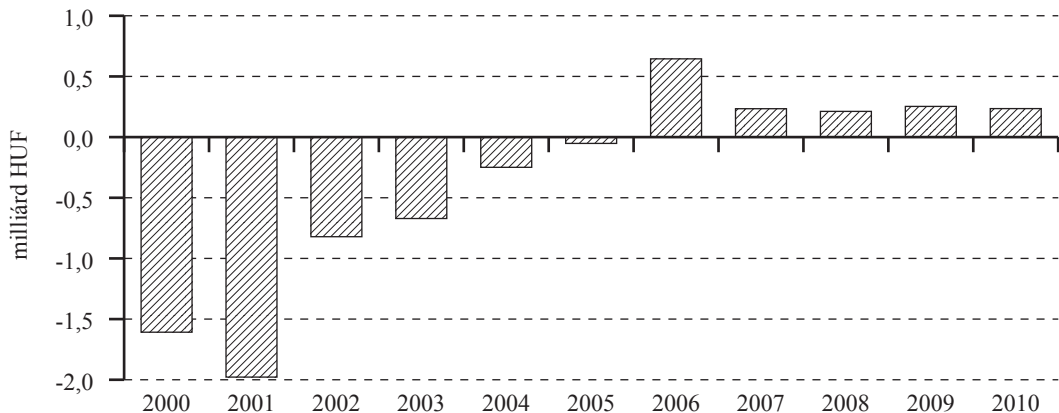
EU-csatlakozásunk után az uniós szabályozás átvételével a magyarországi ár és a németországi referenciaár jelentősen közeledett egymáshoz⁶. Megjegyzendő, hogy a fehér cukor piaci árának csökkenése miatt a 2004/2005. és a 2005/2006. gazdasági években Magyarországon 110 ezer, illetve 120 ezer tonna fehér cukor intervenció felajánlására került sor.

A cukorpiaci rendtartás átalakítása az exporttámogatások korlátozása, a piacnyitást eredményező preferenciális megállapodások, valamint az újonnan csatlakozott országoknak a belső fogyasztásukat meghaladóan nyújtott kvóták miatt vált szükségessé. E hatások miatt az EU-ban a cukortermelés és ezzel együtt az árak jelentős csökkentését kellett elérni, ellenkező esetben a nemzetközi kereskedelmi kötelezettségek teljesítése a belpiaci egyensúlyt veszélyeztette volna (Borbély, 2007).

A cukorrendtartás reformját (2006) követően a cukor és a cukorrépa uniós intézményi ára is komoly mértékben csökkent. (Az „A” répa minimális felvásárlási árát 46,7 euró/tonnáról négy év alatt 26,29 euró/tonnára csökkentették.) Ezzel párhuzamosan a gabonafélék és olajos növények felvásárlási ára viszont növekedésnek indult. A cukorrépa termelői kedv így csökkent, és a termelés fenntartása érdekében az egyetlen talpon maradt magyarországi cukorgyártó vállalat a minimáláron felül további ösztönzőket/prémiumokat alkalmaz az alapanyagok beszerzésénél. Ilyen például a meghosszabbított kampány miatt az ütemezési térítés a szezon elején és végén, amikor természetesen alacsonyabb a répa cukortartalma, de megemlíthető a répaszelet megváltási díja is. Magyarországgal ellentétben, Németországban jelentős a kvótán kívüli cukor termelése, azonban az ehhez felhasznált cukorrépára nem vonatkozik a rendtartás által meghatározott minimálár, a felvásárlási ára így alacsonyabb.

⁶ A cukorrépa felvásárlási átlagárát jelentősen befolyásolta az adott évben termelt „A” és „B” kvótacukorrépa, valamint a kvótán kívüli, ún. „C” cukor előállítására felhasznált cukorrépa termelésének aránya. Az „A” és „B” cukorrépa minimális felvásárlási ára eltért egymástól a levonásra kerülő termelési illetékek összege miatt, míg a „C” répára nem vonatkozott az árgarancia. A cukorreform során az „A” és „B” kvótákat egyetlen kvótába vonták össze.

10. ábra: A cukor piaci ártámogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A cukorrépa piaci ártámogatása (folyó áron) -1,6 milliárd forintról 235 millió forintra nőtt 2000-2010 között, vagyis támogatás-átcsoportosítás történt a fogyasztóktól a termelők felé (10. ábra). Ha abszolút értékben tekintjük a piaci ártámogatást, a támogatás csökkenésében a belföldi ár és a referenciaár különbségének változása mellett a több mint 400 ezer tonnás hazai cukorkvóta 100 ezer tonnára való zsugorodása is szerepet játszott⁷.

Az állati eredetű termékek árkülönbségeinek alakulása

Az állattenyésztési ágazatokat a vizsgált időszakban leginkább az jellemezte, hogy a magyarországi termelői árak alacsonyabban alakultak a választott referenciaáraknál (11. ábra). Ez alól a tojás volt kivétel a 2000 és 2001, illetve a 2004 és 2006 közötti időszakban, valamint a sertés-, juh- és baromfi-hús egy-egy évben (ennek okairól részletesen később írunk).

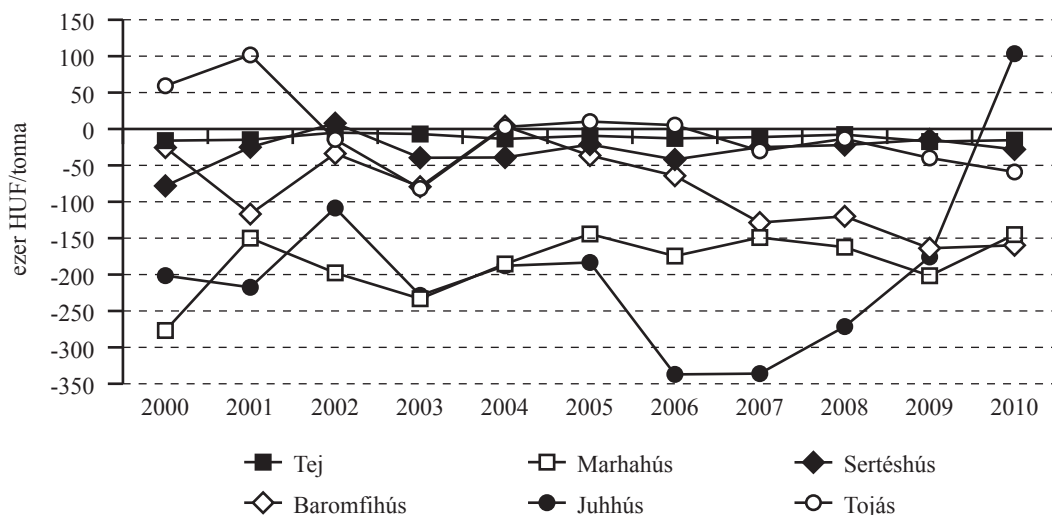
A tej a többi állati eredetű termékhez képest mérsékelt (5000-17 000 forint/tonna) és egyenletes áreltérést mutatott 2000-2010 között. Viszonylag kis árkülönbözet jellemezte a sertéshúst is, valamivel nagyobb szóródás mellett. (Az árkülönbség +8000 és -78 000 forint között változott.)

A tojás az EU-csatlakozás előtt évről-évre jelentősen ingadozó (+102 000 és - 82 000 forint/tonna) árkülönbözetet ért el, 2005-től viszont a hazai tojásárak valamivel jobban igazodnak az uniós árakhoz, bár a hazai ár lemaradása folyamatosan emelkedett. Hasonló tendencia jellemezte a baromfi-húst is: a csatlakozás előtti években hektikus áreltérést mérhettünk, 2004-től viszont a magyar baromfi-hús ára elmaradt az uniós referenciaártól, azoktól egyre inkább eltávolodva (2004-ben még a hazai ár volt magasabb csaknem 4 000 forint/tonnával, 2010-re a magyarországi termelői ár 160 000 forint/tonnával maradt el az unióstól).

A legnagyobb árkülönbséget az uniós és hazai árak között a marhahúsnál és juhhúsnál tapasztalhattuk. A marhahús magyarországi ára 144 000-277 000 forint/tonna közötti értékkel volt alacsonyabb az uniós referenciaárnál a vizsgált időszakban. A juhhús ennél is jelentősebb mértékben, 109 000-337 000 forint/tonnával maradt el az uniós áraktól, kivéve a rendkívülinek számító 2010. évet, amikor a hazai ár 103 000 forint/tonnával magasabb volt a referenciaárnál.

⁷ A 2007/2008. gazdasági évtől az Eastern Sugar Zrt. 108 ezer tonna, majd a 2008/2009. gazdasági évtől a Mátra Cukor Zrt. (Nordzucker) 146 ezer tonna és a Magyar Cukor Zrt. (Agrana) 47 ezer tonna cukorkvótáról mondott le.

11. ábra: A referenciaárak és a magyarországi termelői árak különbségének alakulása az állati eredetű termékeknél (2000–2010)

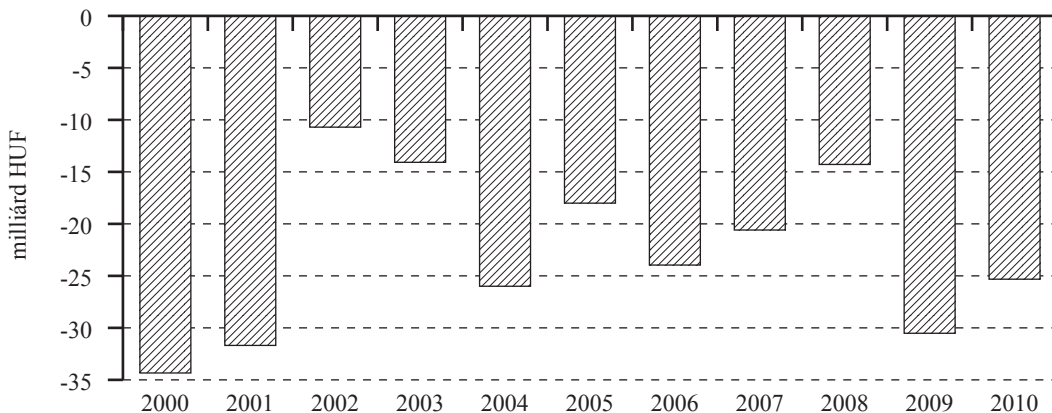

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A tej piaci ártámogatásának alakulása és annak okai

A tejgaztat piaci ártámogatása az elmúlt évtizedben folyamatosan a negatív tartományban mozgott (12. ábra). Ez alapján akár feltételezhetnénk, hogy a hazai tejelőállítás nemzetközi szempontból versenyképes, de mivel azt is tudjuk, hogy ebben az évtizedben folyamatosan csökkent a hazai tejtermelés, ezért a negatív értékeknek más magyarázatot kell keresni.

12. ábra: A tej piaci ártámogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Az EU-csatlakozást megelőző években Magyarországon olyan támogatási rendszer működött, amely az állami támogatás megszerzését egy konkrét termelői ár kifizetéséhez kötötte, ezért gyakorlatilag a tej felvásárlási ára 68-72 forint/liter volt 2000-2003 között. Ami változás mégis látható az MPS mutató alakulásában az alapvetően a forint/euró árfolyam, illetve a referencia ár változásaiból adódott. Mivel a hazai rendszer mereven kötődött az ún. irányárhoz, így a hazai árak gyakorlatilag nem reagáltak a piaci folyamatokra.

Ez a trend már a csatlakozás előtt néhány hónappal drasztikusan és villámgyorsan megváltozott: 2004 januárjától az egységes piac miatt megnyíló export- és import lehetőségek hatására az Olaszországba irányuló nyerstej export ára lett az ármeghatározó tényező Magyarországon. Az ármeghatározó piactól mért (konkrét) távolságunk, és az ebből adódó szállítási költség miatt maradhatott a tej felvásárlási ára Magyarországon alacsony, és ez magyarázza a negatív piaci ártámogatási mértéket. A mutató 2008-ig csökkenő tendenciát mutatott, ami részben a csökkenő árkülönbséggel, részben a csökkenő termelési mennyiséggel magyarázható. 2009-ben a magyarországi árak a nemzetközi árakhoz képest ismét csökkentek (ami arra utal, hogy nálunk a tejpiaci zavar fokozottan érvényesült), 2010-ben az emelkedő nemzetközi árakat a hazai piac kicsit megkésve követte le. Ez indokolja, hogy a tej negatív MPS-ének abszolút értéke nőtt az utolsó két évben.

A marhahús piaci ártámogatásának alakulása és annak okai

Magyarországon az elmúlt évtizedekben rendkívül alacsony színvonalú volt a marhahús fogyasztás mind mennyiségi, mind minőségi szempontból. A csatlakozást megelőző években a hazai marhahústermelés alapvetően a tehéntejtermelés mellékterméke volt. Ennek megfelelően a hazai előállítású marhahús minősége egyértelműen az alacsony árkategóriába koncentrált a hazai és az export árakat is. Ezért a csatlakozást megelőző években látható szignifikánsan negatív ártámogatás (13. ábra) nem a hazai marhahús előállítás hatékonyságának köszönhető, hanem inkább a gyenge minőség miatti alacsony áraknak (még az alacsony marhahús ár is magasabb, mint mondjuk a sertéshús ára).

13. ábra: A marhahús piaci ártámogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Az EU-csatlakozás hatására javuló export lehetőségeknek, illetve növekvő támogatásnak köszönhetően a belépésüket követő években elkezdődött a hazai húsmarha-ágazat átalakulása, gyakorlatilag az állattenyésztési ágazatok közül egyedülként pozitív tendenciák zajlottak le az ágazatban az elmúlt években. A kifejezetten húshasznosítású szarvasmarha fajták egyre meghatározóbb szerepet játszottak a hazai húsmarha-termelésben, ennek hatására az exportpiacainkon elérhető és a hazai árak is némileg növekedtek, ez magyarázza az abszolút értékben csökkenő MPS értéket a csatlakozást követő években.

A hazai fogyasztásban ezek a folyamatok egyelőre nem éreztetik a hatásukat, így noha a világpiacra 2008-ban megemelkedtek az árak, a szerény fogyasztói igény miatt a hazai árak csak korlátozottan követték a világpiaci tendenciákat. Alapvetően ezzel magyarázható, hogy 2008-ban megint nagyobb abszolút értéket vett fel az MPS mutató. Az exportpiacokon mutatkozó növekvő kereslet hatására 2009-ben és főleg 2010-ben folyamatosan nőtt az igény a magyar húsmarhákra. Ez nem

csak az export mennyiségi növekedését eredményezte, hanem az árak folyamatos emelkedését is, ami magával húzta a belső árakat is. Ennek köszönhetően az MPS mutató abszolút értéke újra csökkenni kezdett, bár még mindig negatív tartományban maradt. Azonban – hacsak nem törik meg az elmúlt évek folyamata –, néhány éven belül valószínűleg pozitív értéket fog felvenni.

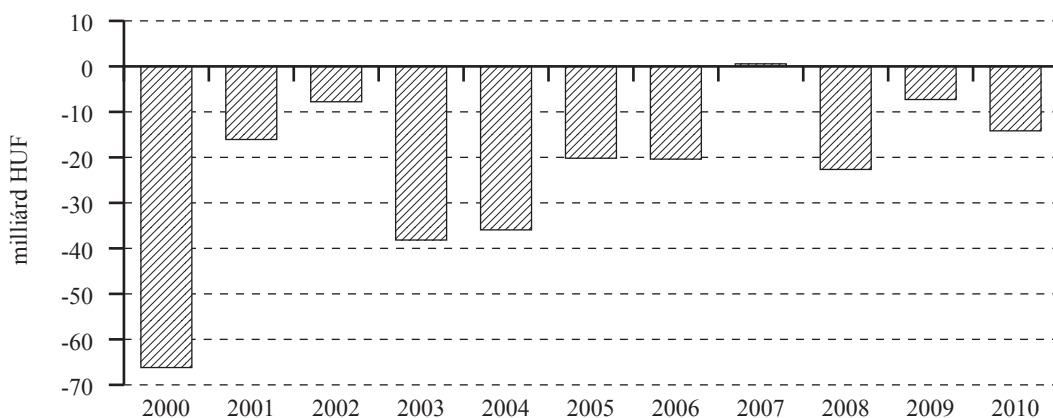
A vágósertés-termelés piaci ártámogatásának alakulása és annak okai

A 2000-2010 közötti időszakban a magyarországi sertéságazat szerkezete, kibocsátása is mélyreható változásokon ment keresztül. Magyarországon a sertéságazat kibocsátása a vizsgált időszakban csökkenést mutatott. Az EU-csatlakozást megelőzően a magyarországi sertésállomány létszáma 5 millió darab körül alakult, amelynek 50-50 százalékát a gazdasági társaságok és az egyéni gazdaságok tartották. Az egyéni gazdaságok által tartott sertésállomány létszáma, valamint a gazdaságok száma az EU-csatlakozás óta meredek csökkenést mutat.

Magyarországon a sertésállomány létszáma 2010 decemberében alig haladta meg a 3,1 millió darabot, ennek 70 százalékát már a gazdasági társaságok tartották. Az egyéni gazdaságok által tartott sertésállomány csupán 846 ezer darabot tett ki 2010-ben, szemben a 2000. évi 2,5 millió egyeddel. Az egyéni gazdaságok átlagos sertéslétszáma 3-5 darab volt 2000–2010 között, így alkupozíciójuk igen gyenge volt a feldolgozókkal szemben, ami szintén hozzájárult a belpiaci árak alacsony szintjéhez.

Az MPS negatív értékeire (14. ábra) magyarázatot adhat, hogy a hazai sertésvertikumban igen alacsony szintű volt (és jelenleg is az) az együttműködés a piaci szereplők között, így integráció hiányában egymással versenyeztek a sertéstartók, ami hozzájárult az alacsony belföldi árszinthez. A fragmentált alapanyag-termeléshez egy ugyancsak sokszereplős, túlkapacitásokkal működő húsfeldolgozó szektor kapcsolódott. Mind a csatlakozás előtt, mind azt követően a feketegazdaság jelenléte miatt a legálisan működő feldolgozók pozícióját rontotta/rontja az illegális piaci szereplők részvétele. Az EU-csatlakozást követően a MPS mutató negatív értéke ugyan mérséklődött, de még 2010-ben is negatív értéket mutatott.

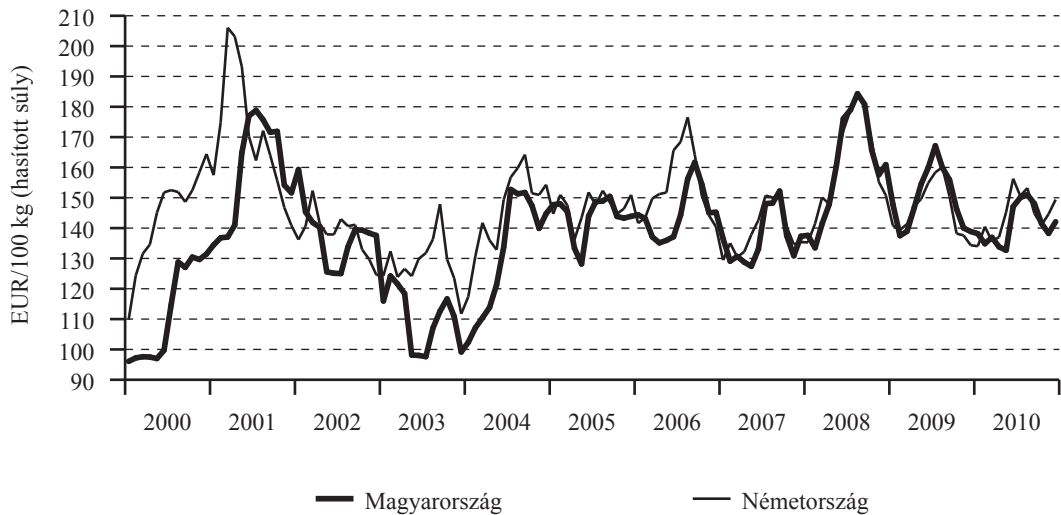
14. ábra: A sertés hús piaci ártámogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A magyarországi felvásárlási árakat a németországi árak határozták meg a vizsgált időszakban (15. ábra). Az árak alakulását a szezonális hatások mellett a piac alapvetően keresleti jellege befolyásolta. A magyar sertéságazat számára meghatározó piac Németország, mind az export, mind az import tekintetében.

15. ábra: A vágósertés hazai és a németországi vágóhídi belépési árának alakulása (2000–2010)

Forrás: Eurostat, Európai Bizottság

Az MPS negatív értékei alapján elmondható, hogy a magyarországi sertésfelvásárlási árak a csatlakozást megelőzően alacsonyabbak voltak, mint a referenciaárnak tekintett németországi ár. A magyarországi árak már 2001-ben megközelítették a németországi szintet. A csatlakozást követően a magyarországi árak csaknem teljesen felzárkóztak a németországi sertésfelvásárlási árakhoz, így csökkentek a különbségek, vagyis a belföldi termelői ár hatására az MPS értéke növekedett.

A baromfihús és a tojás piaci ártámogatásának alakulása és annak okai

A baromfihús- és a tojástermelés szektorában egyaránt jelentős különbség mutatható ki a magyarországi belpiaci ár és a referencia ár között. Ennek oka elsősorban a takarmányköltségek közötti eltérés, a fekete gazdaság jelenléte, illetve hozzájárulhatott az is, hogy Magyarországon csak az uniós csatlakozáskor kerültek bevezetésre bizonyos állattjóléti előírások.

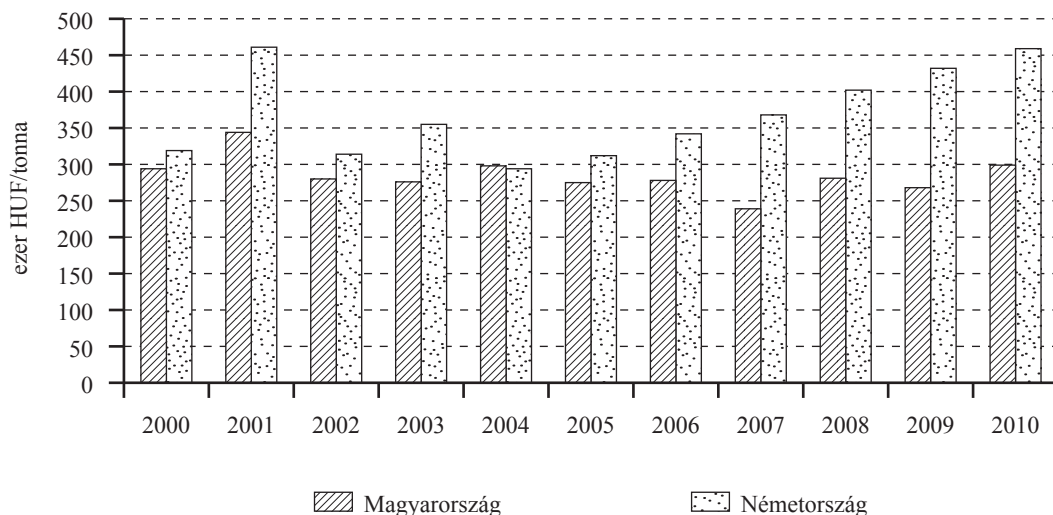
A baromfihús esetében a referenciaár folyamatos növekedést mutat, ezzel szemben a magyarországi árak stagnáltak az EU-csatlakozást követően, így a kettő közötti különbség jelentősen nőtt (16. ábra).

Magyarország a takarmánytermelés szempontjából kedvezőbb földrajzi és éghajlati adottságokkal rendelkezik, mint a legtöbb EU-tagország, de kedvezőtlen időjárású években a visszaeső gabonatermelés jelentős takarmányár növekedést eredményezett. A baromfihoz hasonló abrakfogyasztó ágazatokban a termelési költségek legnagyobb tételét jelentő takarmány árának növekedése jelentős terhet ró az ágazat képviselőire. A nyugati tagországoktól eltérően a takarmányköltség növekedését a hazai termelők, részben gyenge érdekérvényesítő képességük részben a lakosság korlátozott fizetőképessége miatt, kevésbé tudják megjeleníteni a termelői árakban, így a veszteség náluk jelentkezik. A 2011-es év pozitív változást hozott a termelők számára, mivel a megemelkedett takarmány- és energiaárakra hivatkozva, a hazai termelők negyedével magasabb átadási árakat tudtak elérni a fel dolgozóknál tavasztól kezdődően.

Nem elhanyagolható tény, hogy Magyarországon a baromfi termékpálya sem mentes a fekete gazdaság okozta problémáktól. A sertés mellett a baromfihús a legnagyobb százalékban illegálisan előállított húsféleség, becslések szerint az összes termelés több mint 20 százaléka így kerül a piacra. Az áfacsalók rontják a nagyobb, hatékonyabb gazdaságok versenyelőseit és lenyomják a termelői

árakat. Az illegális értékesítés a tojás szektorban is számottevő. A tojástermelés ágazatának egészséges működése szempontjából további súlyosbító tényező, hogy 2012-ben életbe lépnek a tyúktartást szabályozó új közösségi állatjóléti előírások. Az eltérő termelési módokból adódó értékesítési árkülönbségek várhatóan további visszaélésekre készítetik a családokat.

16. ábra: A csirkehús hazai és a referenciaárnak tekintett németországi termelői ára közötti különbség alakulása (2000–2010)

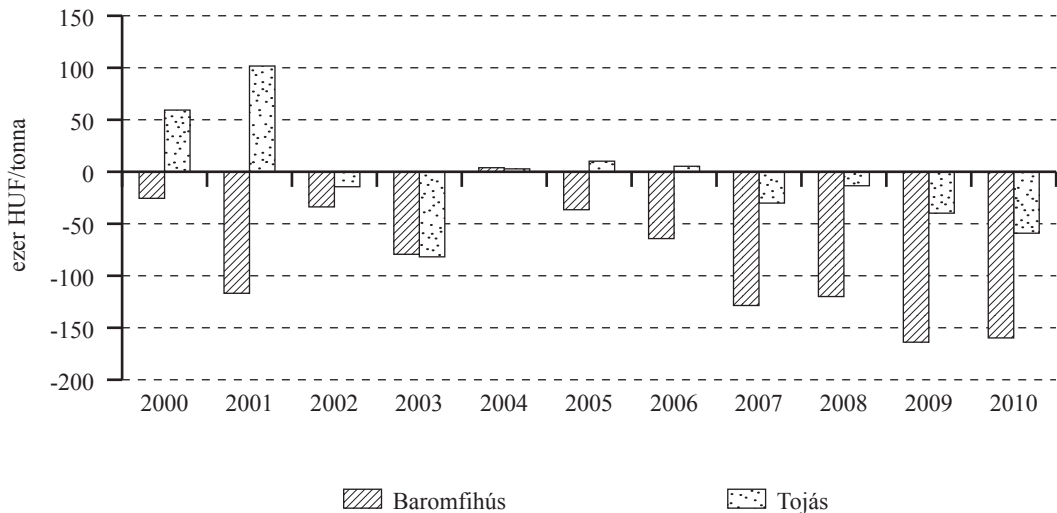

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A csirkehús ára a csatlakozás előtt is alacsonyabb volt a referenciaárnál, de ekkor még létezett exporttámogatás, így a termelők veszteségei kiegyenlítésre kerültek. A 2003. évi aszály miatt a takarmányárak megemelkedtek 2004-ben, illetve a csatlakozással egyidejűleg megszűnt az exporttámogatás, ami a belpiaci árak megugrásához vezetett. A csatlakozás után a piaci pozíciókat az olcsón kínált csirkehússal tudta az ágazat megőrizni, ezért az árak a versenytárs uniós országok árai alá estek. Ez egyrészt az export pozícióknak megtartását támogatta, másrészt viszont a fejlesztési lehetőségekhez szükséges bevételt korlátozta.

A tojás esetében a csatlakozás előtt elsősorban a változó takarmány költségek okoztak egyenetlen ármozgást a belföldi piacon, míg az EU-ba történő belépésünket követően a megváltozott állatjóléti szabályokhoz történő átállás okozott árdifferenciát a belföldi és a németországi árak között. Németország az állatjóléti szabályoknak történő felkészülését Magyarország előtt megkezdte és már le is zárta, ami egy erőteljes tojásár emelkedést okozott a drágább termelési költségekből adódóan. Jelenleg a hazai tojásár a referencia ár alatt van, ami több okra vezethető vissza. A hazai termelők egy része még nem állt át a költségesebb tartástechnológiára, így a versenytársaknál olcsóbban tudják előállítani a tojást. Másrészt, az előírt termelési módhoz alkalmazkodott termelők a hazai fogyasztónál nehezen tudják érvényesíteni a megemelkedett költségeiket, így kisebb árréssel (vagy akár veszteséggel) kínálják a tojást (17. ábra).

17. ábra: **A baromfihús és a tojás hazai termelői ára és referenciaára közötti különbség alakulása (2000–2010)**

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A juhhús piaci ártámogatásának alakulása és annak okai

A juhágazat esetében nehéz az ilyen típusú mutatókat Magyarországra vonatkozóan értelmezni, mivel a hazai bárány előállítás több mint 90 százaléka exportra kerül, ráadásul élőállatként és jellemzően egyetlen piacra, Olaszországba. E termék esetében eleve nehéz világpiacról beszélni, hiszen amit mi állítunk elő (ún. könnyűbárány), annak szinte az egyedüli, de mindenképpen az árát meghatározó piaca Olaszország, a többi jelentős importőr ország jellemzően nagyobb (nehezebb) bárányokat vásárol, és a világpiac meghatározó szereplői is jellemzően ezt a terméket állítják elő. Vagyis gyakorlatilag termékünknek egyetlen piaca van (ahol megbecsülik az általunk előállított termék sajátosságát), viszont erre a piacra többen is beszállítanak, azaz helyettesíthetőek vagyunk, ezért kiszolgáltatott a helyzetünk.

Mivel a magyar termelők árait az olaszországi piac határozza meg, az árkülönbség és így a negatív MPS mutató legfontosabb oka gyakorlatilag a szállítási és feldolgozási költség. Mivel a bárányokat az olasz vevők speciális igénye miatt élőállatként szállítjuk ki (ami az EU szigorú állatjóléti előírásai miatt különösen drága), és az ottani szokások szerint a vágás sokszor kézműves jellegű, ami a nagyobb munkaerőköltség miatt tovább emeli a bárány vágott súlyban megállapított árát, az irreálisnak tűnő árkülönbség megmagyarázható.

Az évtized első felében amikor – a várható EU támogatás hatására – növekedett a hazai kibocsátás, akkor növekedett a mutató negatív értéke, 2005-öt követően pedig – többek között a be nem teljesült támogatási elvárások miatt – a folyamatosan csökkenő bárány-előállítás miatt elkezdett csökkenni az MPS abszolút értéke. Ebből a szépen levezetett tendenciából sajnálatos módon kilóg a 2006-2008-as időszak, ami alapvetően a világpiacon ebben az időszakban lezajlott viharos folyamatoknak köszönhető, illetve a forint/euró árfolyam változásának, amelynek fontosságát kicsit lassan értették meg az olasz kereskedők. A 2010. év pozitív MPS értékére nehéz magyarázatot adni. Igaz, hogy ebben az évben az olaszországi árak csökkentek a piacon megjelenő jelentős volumenű román és spanyol import miatt és a forint/euró árfolyam jelentősen gyengült, de ekkora trendfordulóra egyik tényező sem ad kielégítő magyarázatot, ezért az adathiba, mint lehetséges ok is felmerül (18. ábra).

18. ábra: A juhús piaci ártámogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A támogatások kibocsátáshoz való kapcsolódásának mértéke

Amint a módszertani bevezetőben bemutatásra került, az OECD 2009-től új mutatószámokat vezetett be annak vizsgálatára, hogy mekkora az aránya az összes támogatásokon belül az egy adott termékhez vagy termékcsoporthoz köthető programoknak, illetve mekkora hányadot tesznek ki az általános, „ágazat-semleges” támogatások. Ennek abban áll a jelentősége, hogy az olyan szubvenciók, amelyek egy bizonyos ágazathoz, termék termeléséhez kötődnek, értelemszerűen e termék előállítására ösztönzik a termelőket, ezért ezek olyan agrárpolitikai eszközök, amelyek torzíthatják a szabad piaci folyamatokat, s ezen keresztül a kereskedelmet.

A legkevésbé kívánatos elem az SCT (*Single Commodity Transfer*), ahová az egyes termékekhez köthető támogatások tartoznak. Mivel a módszertan ide sorolja az MPS-t is, ilyen támogatási kategóriával minden vizsgált ország rendelkezik, függetlenül attól, hogy létezik ágazatspecifikus programja vagy sem. Magyarország, mivel a vizsgált időszak nagy részében negatív a piaci ártámogatásunk, alacsony, sőt, a legtöbb évben negatív SCT-t ért el. A piaci ártámogatás hatását inkább az időszak elején tudták ellensúlyozni a termékspecifikus támogatások, 2004-2005-ben az emelkedő mutató oka az MPS átmeneti növekedése volt. A 2008-2010 között emelkedő SCT mutató részben az állattenyésztési ágazatok felé eltolódott top-up, ami jórészt köthető egyes ágazatokhoz (pl. tej, marhahús), másrészt az átmeneti piacok zavarok miatti rendkívüli támogatások miatt alakulhatott ki.

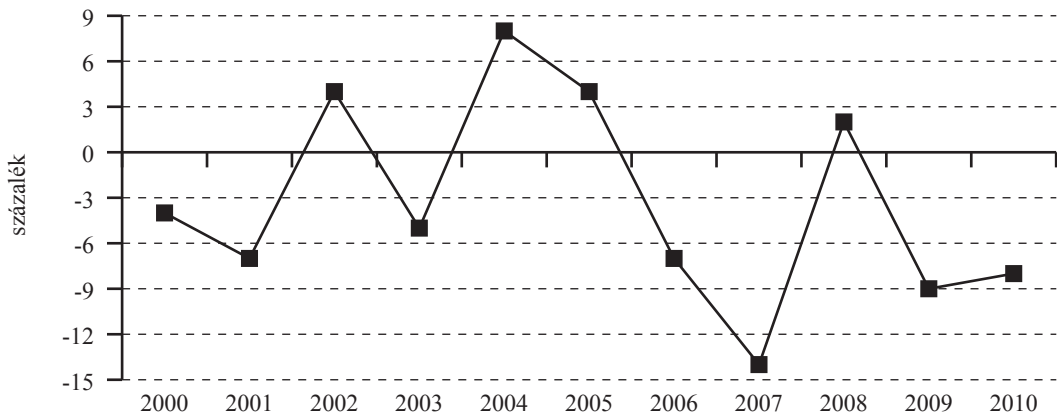
Az SCT mutató kifejezhető százalékos formában is, ahol a mezőgazdaság bevételeire vetítjük az egyes termékekhez köthető támogatásokat:

$$SCT\% = \frac{SCT}{(\text{agrárgazdasági GDP} + \text{költségvetési támogatások})} * 100$$

Magyarország százalékos SCT mutatója a vizsgált időszakban -14 és +8 százalék között mozgott, a legtöbb évben negatív volt. Ez nem meglepő, hiszen az MPS negatív tendenciáját csak néhány évben tudták ellensúlyozni az egyes termékeknek jutott támogatások (19. ábra).

Az egyes termékcsoportokra fizetett támogatások (*Group Commodity Transfer*, röviden GCT) szintje Magyarország esetében viszonylag állandó. (Ide az olyan programok tartoznak, amelyeket több termékre hirdettek meg, úgy mint „gabonafélék”, „állattenyésztési ágazatok”, „növénytermesztési ágazatok”). Ezek is piactorzítók, de egy fokkal kevésbé, hiszen a termelő döntési szabadsága nagyobb.

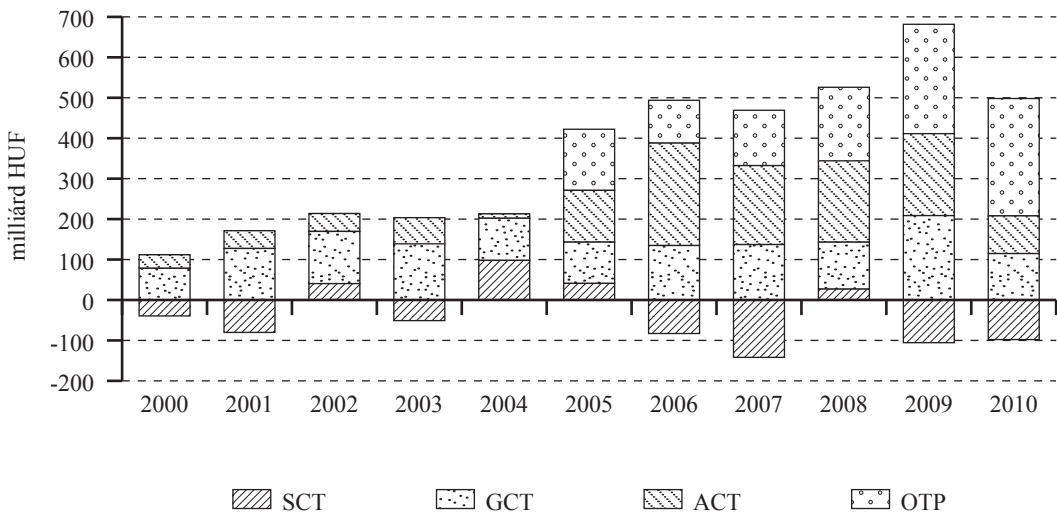
19. ábra: Az SCT mutató százalékos értékének alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Az ACT (*All Commodity Transfer*) már az előzőeknél „piac-barátabb” kategória, hiszen a termelőt egyáltalán nem befolyásolja, mit termeljen. Az OTP (*Other Transfer to Producers*) ennél is tovább megy, amennyiben termelési kötelezettséget sem ró a támogatottra. Ide tartoznak éppen ezért a termelési kötelezettséggel nem járó támogatások (SAPS), valamint a termelésből való kivonás támogatása (nálunk: erdősítés, ültetvény kivágás). A hazai agrártámogatási rendszer e két utóbbi kategória súlyának emelkedése miatt, ami egyértelműen EU-csatlakozásunk eredménye, pozitívan értékelhető. Más szempontból, persze, ha a 20 ábrára nézünk szembevetően, hogy bár arányaiban csökkent az SCT és GCT, átlagos nagyságuk nem igen változott, inkább annyi történt, hogy arányuk csökkenését olyan szubvenció típusok súlyának növekedése idézte elő, amelyek piac-konformabb agrárpolitikai eszköznek tekinthetők.

20. ábra: Az SCT, GCT, ACT és OTP mutató alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

PSE és SCT alakulása termékenként

Annak ellenére, hogy az OECD 2009-től nem publikál termékekre számított PSE mutatót, ezt felváltotta az SCT, úgy gondoltuk, hasznos megvizsgálni az egyes ágazatok támogatottsági szintjét a csatlakozás előtt és után, és erre alkalmasabbnak ítéljük a termékenkénti PSE mutatót. Ennek indoklásaként röviden bemutatjuk a két mutatószám pontos számítási módszerét és a közöttük lévő eltérést.

Az ágazatra számított százalékos PSE mutatószám az adott termékre jutó támogatások és az ágazat bevételeinek (termelési érték és megkapott költségvetési támogatások) hányadosa, szorozva 100-al. A számítás során az ágazat bevételeit támogatási kategóriánként összesítjük. A PSE mutató része az MPS is, a termékegységre jutó támogatások közül értelemszerűen azok, amelyeket kifejezetten az adott termékre vagy egy bizonyos termékkörre lettek meghirdetve (utóbbi esetben arányosan szétosztjuk a támogatást az érintett ágazatok között, termelési értékük szerint.) A többi támogatásból abban az arányban részesedik az adott ágazat, amennyi a részesedése a teljes agrárágazat termelési értékéből, illetve a csak állati- vagy növényi termékeknek címzett programok esetében az állattenyésztés és növénytermesztés termelési értékéből.

A százalékos SCT annyiban különbözik a PSE-től, hogy kizárólag az adott termékre meghirdetett támogatások és az MPS számít bele az SCT összegébe, viszont a százalékos formula kiszámítása hasonló: az SCT-t vetíti az adott ágazat (termék specifikus) bevételeire, ami itt a termelési érték és az SCT összege.

A különbség tehát a két mutató között, hogy a PSE az adott ágazat támogatottságát méri (bár természetesen ez annyiban nem pontos, hogy a nem megcímzett programok esetében a termelési értékek arányában történő elosztás csak egy becslés), míg az SCT azt vizsgálja, mekkora a kizárólag az adott ágazatnak szánt támogatások aránya az ágazat bevételeihez képest. Ebből következően úgy véljük, mindkét mutató vizsgálata indokolt, hiszen az SCT nem helyettesíti a PSE-t. Továbbá igaz, hogy a termékenkénti PSE egy gyenge pontját (nevezetesen a nem megcímzett támogatások becslésén alapuló szétosztását az ágazatok között) kiszűri, ám a piaci ártámogatás, mint a másik sokat vitatott elem ugyanúgy része az SCT mutatónak is.

E rövid bevezető után bemutatjuk az eredményeket, először a növényi, majd állati eredetű termékekre vonatkozóan, ezután ágazatonként haladva részletesebben ismertetjük az eredmények mögött meghúzódó okokat.

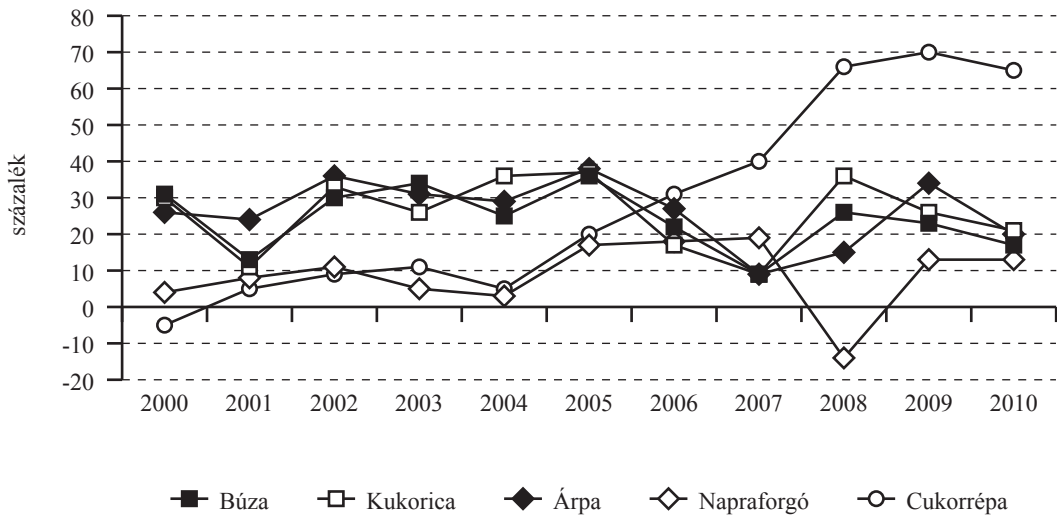
A növényi termékek PSE és SCT értéke

A növényi termékek támogatottsága a vizsgált időszak egészében nagyrészt a pozitív tartományban mozgott. A búza PSE mutatója átlagosan 24 százalék, a kukoricáé és árpáé 26 százalék, a napraforgóé 9 százalék, a cukorrépáé 29 százalék volt.

Ugyanakkor a támogatottság szintje a legtöbb termék esetében nem javult látványosan a csatlakozás hatására, kivéve a cukorrépát, ahol jelentős volt a PSE mutató emelkedése. Míg 2000–2003 között a cukor PSE-értéke 5 százalék volt, addig ez 2004–2010 között 42 százalékra emelkedett. Az átlagos PSE a cukron kívül a búza és árpa esetében mutatott kismértékű javulást, míg a napraforgóé valamelyest csökkent, a kukoricáé pedig nem változott (21. ábra).

A növényi termékek SCT mutatója a pozitív tartományban kisebb, a negatív tartományban nagyobb kilengésekkel, de némileg hasonlóan mozog, mint a PSE. A csak termék-specifikus támogatásokat figyelembe vevő mutató a napraforgó esetében 2007-et kivéve a negatív, hiszen MPS-e is negatív ebben az időszakban, és speciális, a napraforgóra vonatkozó program nincs és nem is volt a hazai agrártámogatási rendszerben.

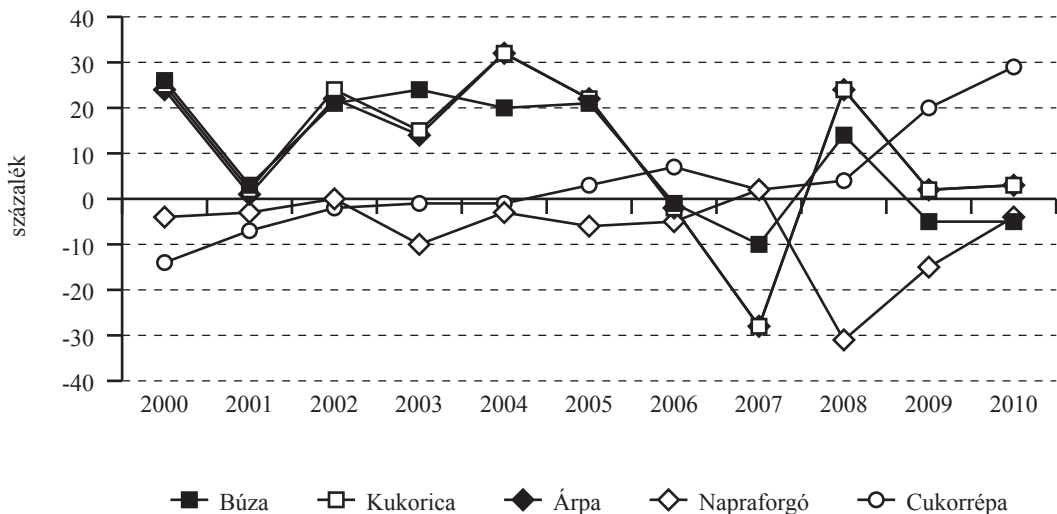
21. ábra: Egyes növényi termékek PSE mutatójának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpiaici Kutatások és Agrárpolitikai Kutatások osztályain készült számítások

Valamivel kedvezőbb helyzetben vannak a gabonafélék, főleg a piaci ártámogatásuk alakulása miatt, de javítják SCT értéküket a csatlakozás előtti termék-specifikus programok is. A csatlakozás utáni top-up hiába javította a gabonatermesztés helyzetét, mivel nem speciálisan egy termékre lett meghirdetve, nem jelenik meg a gabonaágazatok SCT mutatójában. 2004 után javuló értékeket csak a cukorrépa ért el. A cukorrépa SCT mutatója a PSE-nél is dinamikusabb emelkedést mutatott az utolsó években, köszönhetően a jelentős ágazat-specifikus támogatásoknak (22. ábra).

22. ábra: Egyes növényi termékek SCT mutatójának alakulása Magyarországon (2000–2010)

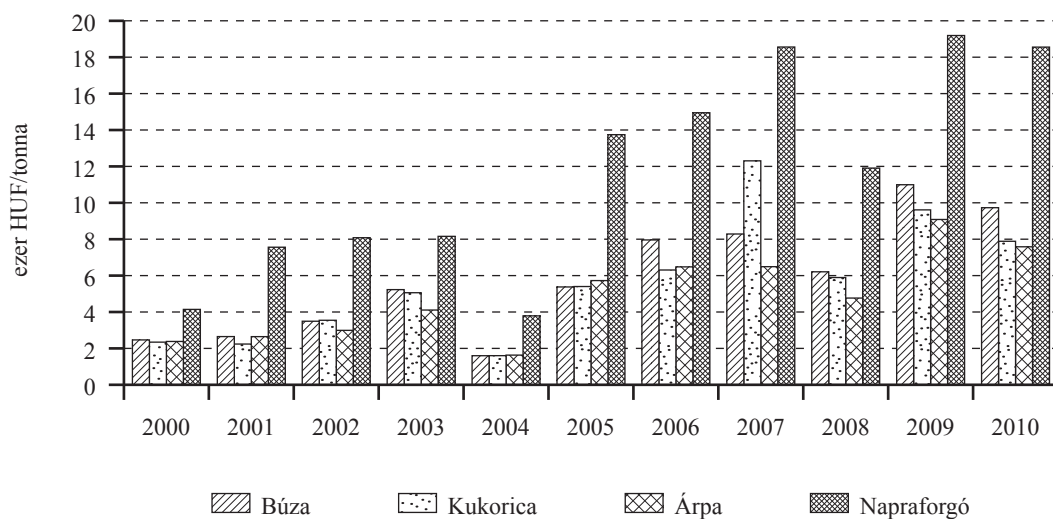

Forrás: Az AKI Agrárpiaici Kutatások és Agrárpolitikai Kutatások osztályain készült számítások

A gabonafélék és a napraforgó támogatottságának alakulása

A vizsgált szántóföldi növények százalékos PSE mutatójának elemzése nehéz feladat. Ha azonban a mutatót „megtisztítjuk” a piaci folyamatokra hektikusan reagáló piaci ártámogatástól, sokkal világosabb, áttekinthetőbb képet kapunk (23. ábra). Magyarországon a szántóföldi növények támogatottsága az EU-csatlakozást megelőző években folyamatosan nőtt (EU-harmonizáció), majd 2004-ben látványosan visszaesett. Ez elsősorban azzal magyarázható, hogy bőséges termést takarítottak be, így a fajlagos (tonnára vetített) támogatottság kisebb volt, másrészt az uniós forrásból finanszírozott közvetlen támogatások csak 2005-ben érkeztek meg a gazdálkodókhoz.

23. ábra: Egyes szántóföldi növények fajlagos PSE mutatójának alakulása Magyarországon, piaci ártámogatás nélkül (2000–2010)

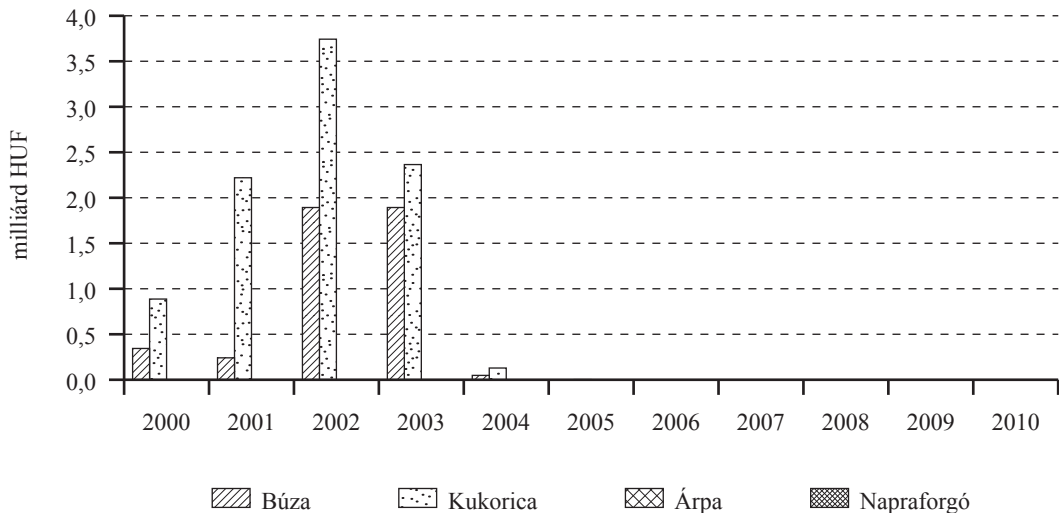
Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A 2005-2010 közötti időszakban a 2008. év hozott ismét szembevetendő csökkenést, aminek az oka az igen jó, a 2007. évi 40-120 százalékkal meghaladó terméseredményekben keresendő. A piaci ártámogatástól lecsupaszított PSE mutató a vizsgált évek közül az utolsóban, 2010-ben is visszaesett, bár a korábbiaknál sokkal kisebb mértékben. E változás magyarázata igen egyszerű: 2009-től megszűnt a szántóföldi növények nemzeti kiegészítő támogatása, de a 2008. évi összeget a támogatásra jogosult gazdálkodók nem 2008-ban, hanem 2009-ben kapták kézhez, ezért következett be a törés csak 2010-ben.

Összességében azonban megállapítható, hogy a piaci ártámogatással korrigált PSE mutató híven tükrözi a szántóföldi növénytermesztés támogatottságának folyamatos növekedését mind az EU-harmonizáció, mind az uniós közvetlen támogatások fokozatos bevezetésének időszakában.

Az SCT mutató értékét a piaci ártámogatáson kívül csak a kibocsátáshoz kapcsolt támogatások befolyásolják. A vizsgált szántóföldi növények esetében csupán a búza és kukorica részesült termékspecifikus kifizetésben 2004-ig bezárólag majd az EU-csatlakozást követően ez is megszűnt, hiszen a top-up termékcsoportra, nem egyedi termékekre lett meghirdetve (24. ábra). Ebből kifolyólag a gabonafélék és olajnövények esetében az SCT mutató alakulását jórészt a piaci ártámogatás határozta meg.

24. ábra: Egyes szántóföldi növények kibocsátáshoz kapcsolt támogatásainak alakulása Magyarországon (2000–2010)

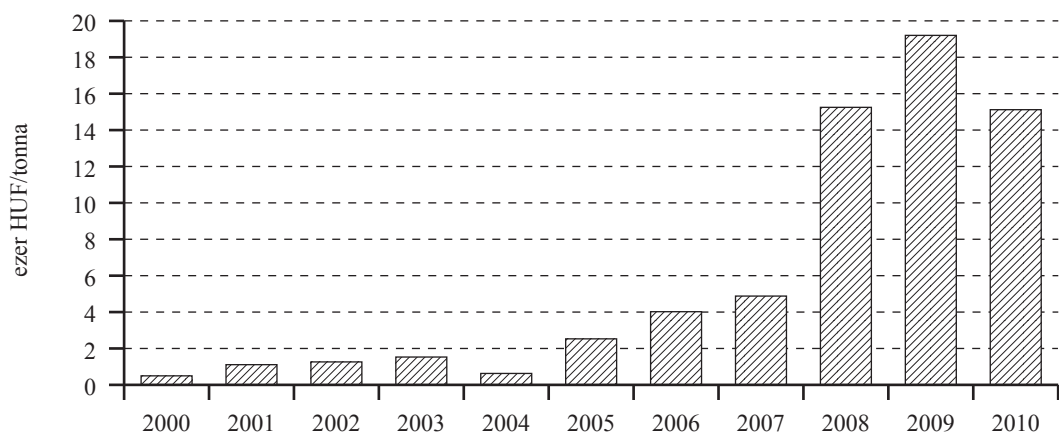

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A cukor támogatottságának alakulása

A cukor ágazat százalékos PSE mutatója, valamint az MPS nélkül számított fajlagos PSE mutatója is nőtt a vizsgált időszakban, különösen a piacszabályozás reformját követően (25. ábra). Ehhez hozzájárult a bevezetett közvetlen támogatások köre, valamint a cukorkvóta és ezzel együtt a hazai répatermelés csökkenése is (a számítási képletben nőtt a számláló és csökkent a nevező értéke).

25. ábra: A cukortermelés fajlagos PSE mutatójának alakulása Magyarországon, piaci ártámogatás nélkül (2000–2010)

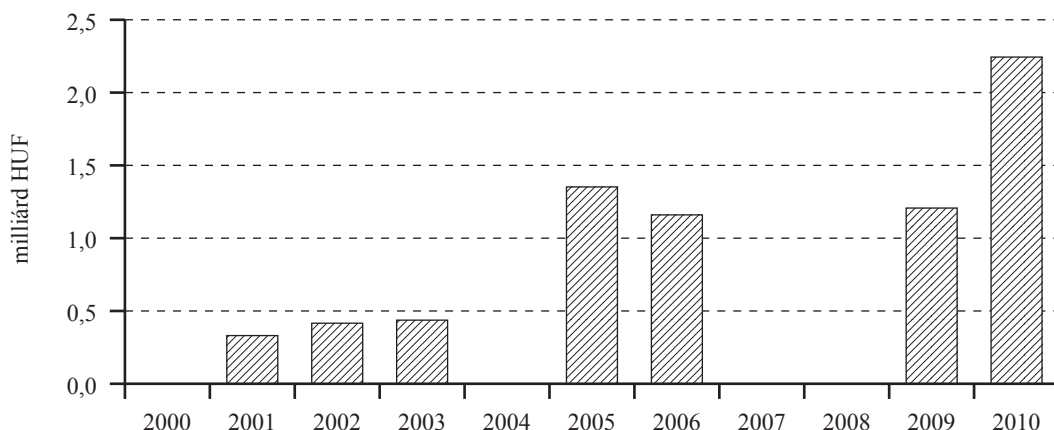
Megjegyzés: Cukorrépa tonnára vetítve.

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A cukorágazat jelentős termékspecifikus támogatásban is részesült 2004 előtt, és ez az EU-csatlakozás után még növekedett is. Igaz, ez a növekedés egyes években megtorpanni látszik, ez azonban az OECD sajátos elszámolási szemléletéből következik, mivel bizonyos, az ágazatnak juttatott támogatásokat nem sorol a kibocsátáshoz kapcsolt támogatások közé különböző (később

részletezett) okokból (26. ábra). Emiatt – valamint a cukor szintén növekvő piaci ártámogatása miatt – a cukor SCT mutatója dinamikusan emelkedett 2000-2010 között.

26. ábra: A cukortermelők kibocsátáshoz kapcsolt támogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A termékspecifikus támogatások típusa, köre évről-évre változott. A cukorágazat az EU-csatlakozást megelőzően évente mindössze néhány százmillió forint nemzeti támogatásban részesült, minőséghez kötött támogatás címen. Az EU-csatlakozás után a fogyasztást jelentősen meghaladó termelés és az ehhez képest viszonylag alacsony nettó export miatt két évben történt intervenciós felvásárlás, illetve a vegyipari feldolgozók kaphattak a felhasznált fehér cukor és izoglükóz után visszatérítést, ami a közösségi és a világpiaci ár különbségét kompenzálta (ezekben az években a fehér cukor uniós ára a világpiaci ár többszörösére rúgott).

A cukorreformot követő időszakban a cukorrépa-termelők a felvásárlási ár csökkenésének ellentételezésére termeléstől független (termelési kötelezettség nélküli) jövedelemtámogatást kaptak (elkülönített cukortámogatás), a támogatás szétosztása a referenciaévekben birtokolt szállítási jogok, valamint a termelt és leszállított cukorrépa mennyisége alapján történt. Az elkülönített cukortámogatásra 2010-ben 11 milliárd forint került kifizetésre. Ezek a támogatások, mivel termelési kötelezettséggel nem járnak, nem jelennek meg az SCT mutatóban.

Azokban az országokban, ahol a cukorreform során legalább a cukorkvóta 50 százalékát feladták, lehetőség volt – maximum 5 éven keresztül – az árcsökkentés következtében a cukorrépa-termelőket ért jövedelemvesztés további 30 százalékának kompenzálására termelési kötelezettséghez kötötten, emellett nemzeti támogatás is adható. A kompenzáció a SAPS rendszerben nem fizethető elkülönítetten, ezért Magyarország a cukorrépa-termelők számára az emiatt kieső közösségi támogatási részt is nemzeti forrásból pótolja, ez a cukorrépa-termelők kiegészítő nemzeti támogatása. Összege a 2008/2009. gazdasági évben 10,58 euró/tonnára, a 2009/2010. gazdasági évben 11,10 euró/tonnára rúgott (cukorrépa tonnára vetítve). Ezek a támogatások az OECD pénzügyi szemlélete miatt a kifizetés évében, azaz 2009-ben és 2010-ben jelentek meg a modellben.

A cukorágazat támogatásának legnagyobb tétele a szerkezetátalakítási támogatás volt, ami a cukorgyártó vállalkozás cukorkvótájának önkéntes visszaadásáért, termelésének megszüntetéséért és a gyár teljes leszereléséért járt. A támogatásból a répatermelők és a gépi szolgáltatók is részesültek 10 százalék erejéig. Emellett a kvótaleépítés felgyorsítása érdekében további kiegészítő támogatást kaphattak a répatermelők 237,5 euró/tonna cukorkvóta összegben a 2008/2009. gazdasági évre.

(Ez a kiegészítő támogatás bizonyos feltételek mellett a 2009/2010. évben visszaadott kvótákra is kiterjedt.) A szerkezetátalakítási programban 2006/2007-ben és 2007/2008-ban résztvevők részére is biztosították a kiegészítést, hogy azonos elbánásban részesüljenek a kvótát korábban visszaadó vállalkozásokkal és répatermelőkkel. Számításaink szerint az önkéntes szerkezetátalakítás keretében kifizetett támogatás meghaladta a 70 milliárd forintot, aminek megközelítőleg a negyede jutott a cukorrépa-termelőkhez.

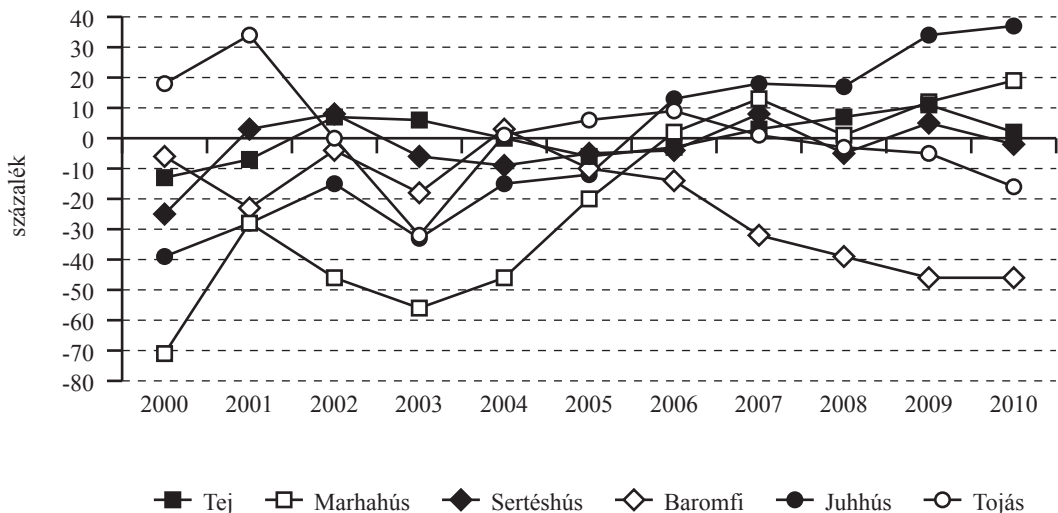
A vonzó támogatások hatására a Magyarországon kvótajogosultsággal rendelkező cukorgyártók 301 ezer tonna cukorkvótáról mondtak le. A szerkezetátalakításhoz kapcsolódóan diverzifikációs alapot hoztak létre azon tagországok részére, ahol a kvótát egy adott minimális mértékkel csökkentették. A támogatás diverzifikációs célokra használható a reform által érintett területeken, a vidékfejlesztési szabályoknak megfelelően.

Bár a szerkezetátalakítás jelentette a cukorágazat legnagyobb összegű támogatását a vizsgált időszakban, mivel erőforrás-kivonást szolgáló programnak számít, nem sorolódik a termékspecifikus támogatások közé, így a cukor SCT mutatójában sem jelenik meg.

Az állati eredetű termékek PSE és SCT mutatójának alakulása

Az állati eredetű termékek PSE mutatói a vizsgált időszak (2000–2010 között) nagy részében inkább a negatív tartományban mozogtak, de tendenciájuk javult. Minimálisan javult a tej és a sertéshús százalékos PSE mutatója a vizsgált időszakban. A tej PSE a csatlakozás előtt -2 százalék, utána +2 százalék volt, a sertéshúsé -5 százalékról -2 százalékra változott, azaz a tej- és sertéságazat jövedelmi pozíciója némileg javult uniós taggá válásunk óta. A támogatásintenzitás csökkenése jellemezte ugyanakkor a baromfi- és tojásszektor, előbbi PSE mutatója -13 százalékról -26 százalékra, utóbbié +5 százalékról -1 százalékra esett vissza. A juh- és marhahústermelés támogatottsága viszont látványosan javult (nem kis részben a nemzeti kiegészítő támogatásoknak köszönhetően). A marhahús PSE mutatója a csatlakozás előtti években átlagosan -50 százalék volt, 2004 után pedig -3 százalék. A juhhús támogatottsági mutatója -39 százalékról jött fel +13 százalékra (27. ábra).

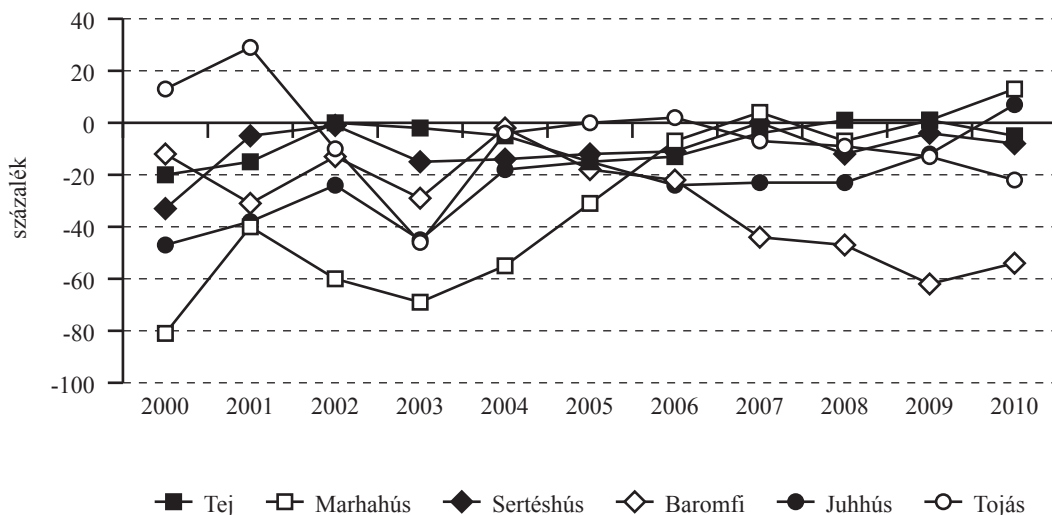
27. ábra: Az állati eredetű termékek PSE mutatójának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Az SCT mutató (28. ábra) hasonló dinamikát mutat az állati eredetű termékeknél is, mint a PSE mutató. A 2000–2003-as és a 2004–2010 közötti időszakot összehasonlítva romlott az átlagos SCT mutatója a tojáshoz és a baromfihúshoz (előbbinek -4 százalékról -8 százalékra, utóbbinak -21 százalékról -36 százalékra), ami jórészt a piaci ártámogatás hatásának tulajdonítható. A többi termékénél eltérő mértékű javulás következett be. Hasonlóan a PSE mutatóhoz a tej és sertéshús mutatószáma mérsékelten (-9 százalékról -6 százalékra, illetve -14 százalékról -9 százalékra) nőtt, míg a marhahúsé és juhhúsé jelentősen emelkedett (-62 százalékról -12 százalékra és -38 százalékról -15 százalékra).

28. ábra: Az állati eredetű termékek SCT mutatójának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A tej támogatottságának alakulása

A tejágazat PSE mutatóját elemezve láthatjuk, hogy mennyire hektikusan alakultak az elmúlt évek a hazai tejtermelők számára (29. ábra), ez a kiszámíthatatlanság vezetett ahhoz, hogy a csatlakozás óta gyakorlatilag folyamatosan csökken a magyarországi tehéntejtermelés, még azokban az években is, amikor a mutató a pozitív értéken volt és növekedett. Az ezredfordulót követően nagyrészt az erősödő forint hatására a PSE mutató emelkedő utat járt be és a csatlakozás megelőző években pozitív értéket mutatott. A csatlakozás hatása egyértelmű volt az ágazatra nézve, az ágazat össztámogatottsága visszaesett a negatív tartományba, alapvetően a hazai felvásárlási ár csökkenésének hatására. A tejágazatba 2006-tól követően egyre nagyobb mértékben érkező közvetlen támogatások hatására az ágazat össztámogatottsága 2007-től kezdődően újra pozitív értéket mutatott.

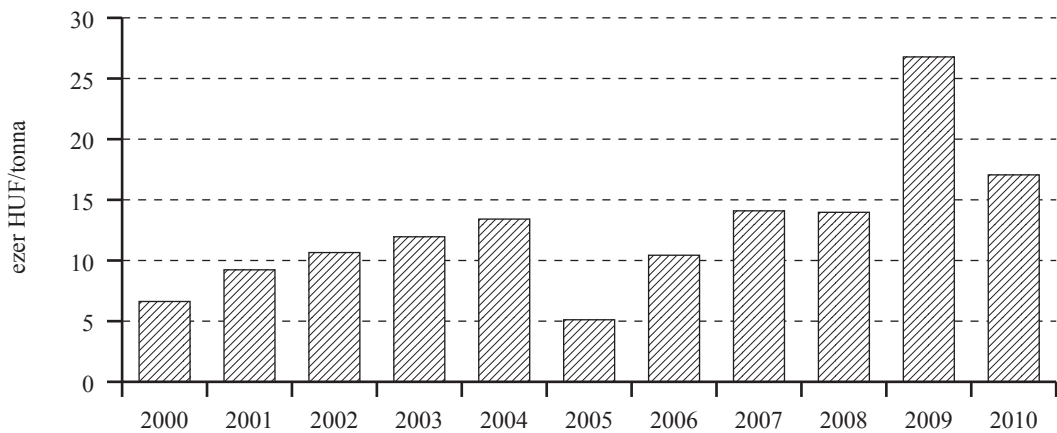
Az ágazat fajlagos (tonnára vetített), piaci ártámogatástól, azaz a piaci viszonyok hatásaitól megtisztított PSE mutatója jól tükrözi (30. ábra), hogy az ágazat támogatottsága a csatlakozás után nem nőtt látványosan, ezért a szubvenciók nem tudták eléggé ellensúlyozni az új piaci viszonyokból eredő jövedelmezőségi problémákat. Csak az utolsó két évben (2009–2010) nőtt meg jelentősen az ágazat támogatottsága, ami némileg mérsékelni tudta az egész EU-ban érzékelhető tejjel zavarokat.

29. ábra: A tejtermelés százalékos PSE mutatójának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

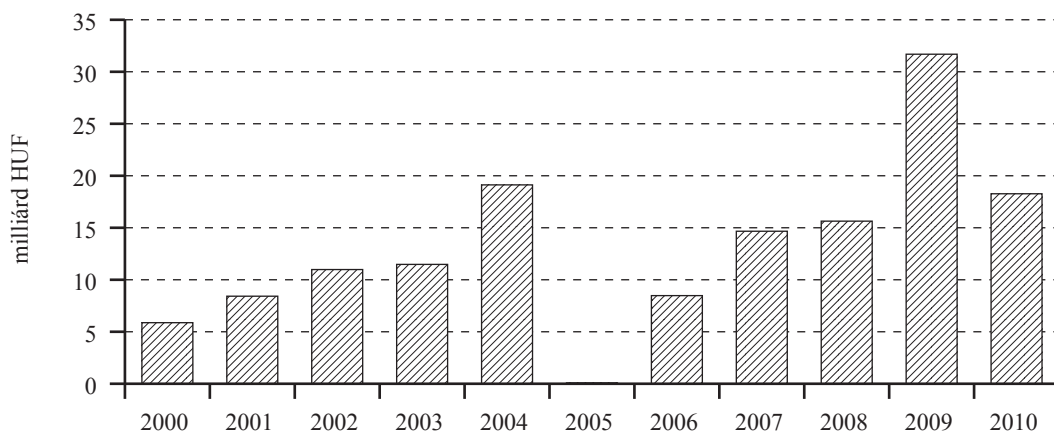
30. ábra: A tejtermelés fajlagos PSE mutatójának alakulása Magyarországon, piaci ártámogatás nélkül (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A tejágazat termeléshez kötött támogatása a csatlakozás megelőző években folyamatosan nőtt, 2004-ben megközelítette a 20 milliárd forintot. A csatlakozás utáni második évben, 2005-ben, az EU tejjpiaci reformja, illetve a hazai top-up kifizetések csúszása miatt gyakorlatilag nem került kifizetésre kibocsátáshoz kapcsolt támogatás, viszont azt követően folyamatosan nőtt a támogatásra fordított források nagysága, 2009-ben a 30 milliárd forintot is meghaladta (31. ábra).

31. ábra: A tejtermelők kibocsátáshoz kapcsolt támogatásainak alakulása Magyarországon (2000–2010)

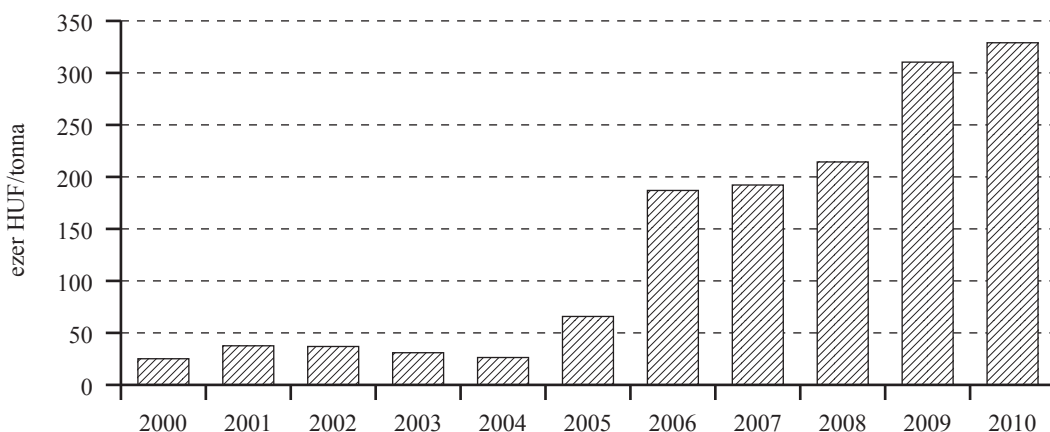

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A marhahús támogatottságának alakulása

Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz és a Közös Agrárpolitika bevezetése alapvetően negatív hatással volt a hazai állattenyésztési ágazatok helyzetére, még akkor is, ha a kérődző ágazatok támogatása növekedett 2004-et követően. Az egyetlen kivétel a húshasznú marhatartás volt, ezen ágazatban a piaci lehetőségek javulása mellett a csatlakozást követően emelkedett a termeléshez kötött támogatások összege. Bár 2007 óta a marhahizlalási támogatás termeléstől független, de az anyatehén támogatás – amely a valós húsmarhatartás szempontjából a fontosabb támogatás – termeléshez kötött maradt a csatlakozás óta folyamatosan. Az ágazat minőségi és mennyiségi fejlődése az elmúlt évben egyértelműen a piaci ártámogatás, MPS mutató javulásához vezetett, és emellett – de nem ettől függetlenül – folyamatosan nőtt az ágazat támogatása is (32. ábra), így a PSE mutató látványos és egyértelmű javulást mutat az elmúlt években (33. ábra). Különösen az elmúlt évek pozitív külkereskedelmi tendenciái (szignifikánsan emelkedő export) mellett jó látni, hogy legalább egy állattenyésztési ágazat javuló képet mutat szinte minden szempontból (már csak a hazai fogyasztás emelkedését kellene elősegíteni).

32. ábra: A marhahizlalás fajlagos PSE mutatójának alakulása Magyarországon, piaci ártámogatás nélkül (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

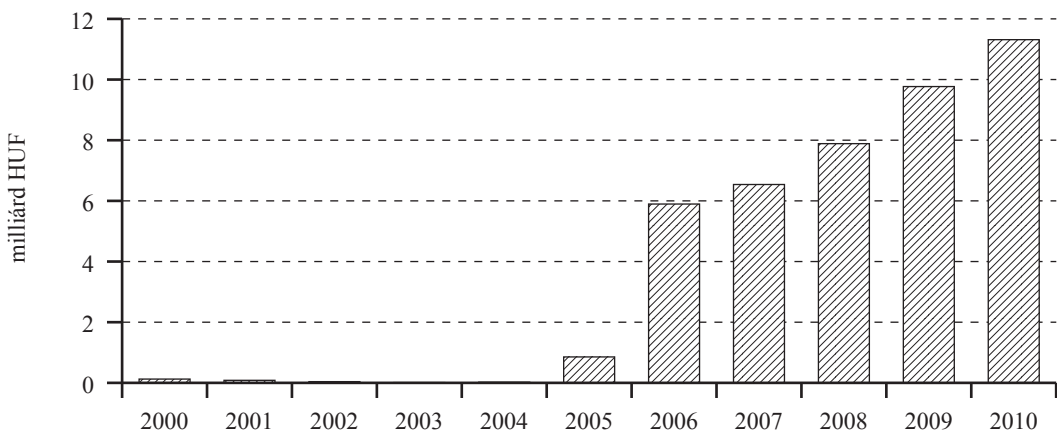
33. ábra: A marhahízalás százalékos PSE mutatójának alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A csatlakozást megelőző években gyakorlatilag nem volt Magyarországon kifejezetten a marhahús kibocsátáshoz köthető támogatás. Ahogy korábban is már leírtuk az egyetlen állattenyésztési ágazat, amely profitált a csatlakozásból a marhahústermelés volt, amelynek egyik fő okát a következő, 34. ábra rendkívül jól szemlélteti. Bár a top-up támogatások kifizetése jellemzően egy éves késésben van, ezért csak 2005-től érzékelhető az ágazat termeléshez kötött támogatásának az emelkedése, viszont azóta töretlenül emelkedik a közvetlen támogatás. Az ágazat jelenlegi pozitív helyzetének egyik fő oka, hogy amíg a csatlakozás előtt néhány millió forint támogatás jutott az egész szektorra, addig 2010-re a húsmarhatartás okán kifizetett támogatások összege meghaladta a 11 milliárd forintot.

34. ábra: A marhahízalók kibocsátáshoz kapcsolt támogatásainak alakulása Magyarországon (2000–2010)

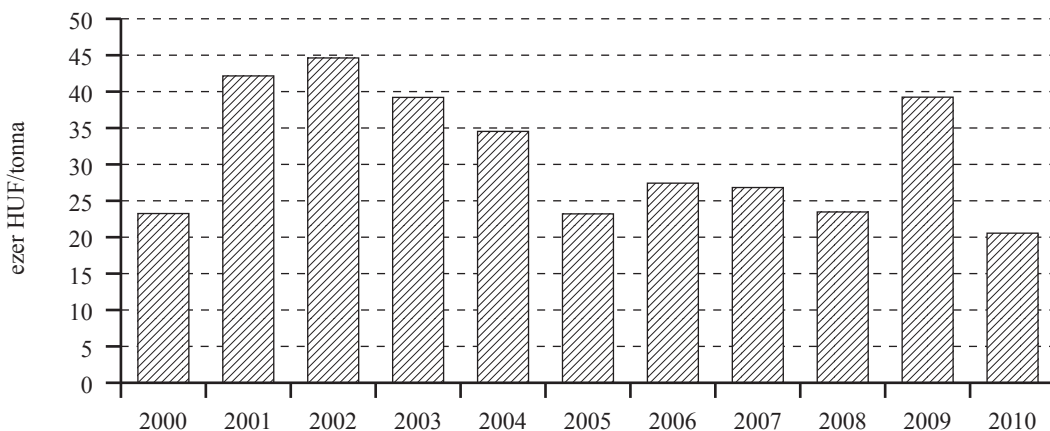

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A sertés-hús támogatottságának alakulása

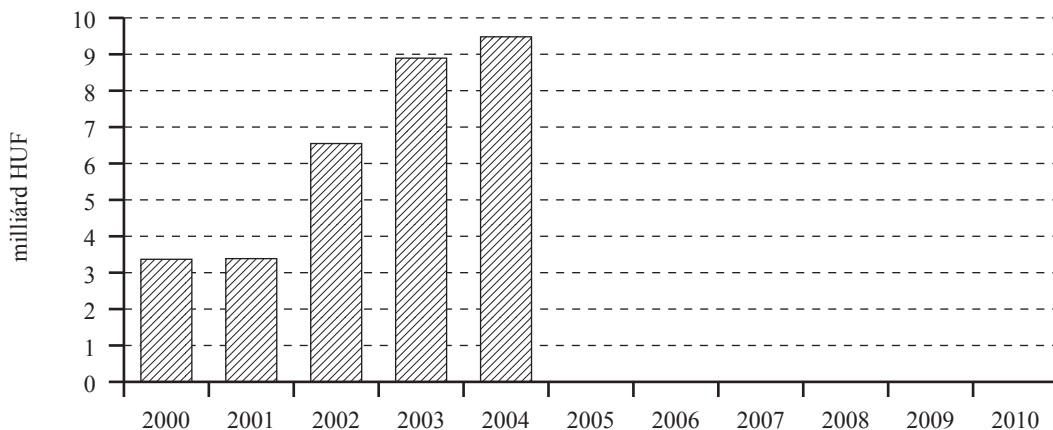
Az EU-csatlakozást megelőzően, a 2000–2004 közötti időszakban a magyar sertésággazat évente közel 9-14 milliárd forint nemzeti támogatásban részesült. A legnagyobb összegeket az exporttámogatásokra fordított költségvetési támogatások tették ki. A támogatási címek között a másik meghatározó tételt a minőségi termeléshez, valamint az intervencióhoz kötődő agrárpiaci ártámogatás jelentette. Az árhoz kötött minőségi támogatás 2000 és 2003 között évente 3,3-5,4 milliárd forintot tett ki. Összességében elmondható, hogy a magyar sertésággazat az EU-csatlakozást megelőzően jelentős állami támogatásban részesült (35. és 36. ábra).

35. ábra: A sertés-hízalás fajlagos PSE mutatójának alakulása Magyarországon, piaci ártámogatás nélkül (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

36. ábra: A sertés-hízalók kibocsátáshoz kapcsolt támogatásainak alakulása Magyarországon (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A 2004-es EU-csatlakozáskor az ágazat támogatása teljes egészében átalakult a sertéshústermékek exporttámogatása kikerült a nemzeti hatáskörből. Az Európai Unióban a Bizottság a mindenkori piaci folyamatok függvényében dönthet és hirdethet meg export-visszatérítést egyes sertéshús termékekre. Export-visszatérítés iránti támogatási pályázatot kizárólag a harmadik országokba irányuló kivitel esetén lehet benyújtani. A magyar sertéshúsexportőröket az exporttámogatások elvesztése érzékenyen érintette, mivel a kivitel döntő része már a csatlakozás előtt is az EU-tagországokba irányult.

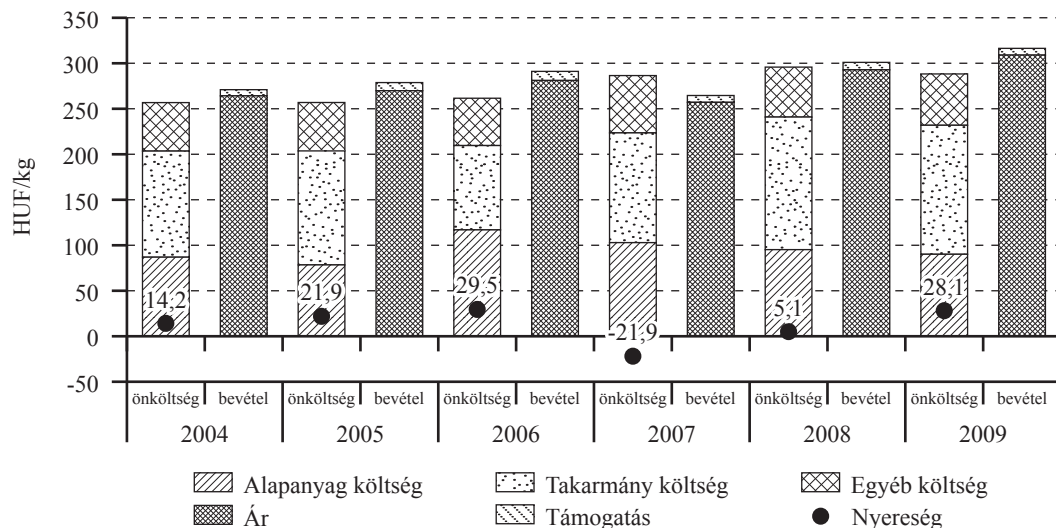
A belső támogatások tekintetében az EU szabályozás a sertéshúst – tekintettel a takarmánygabonák előállításának költségeiben meghatározó súlyára – gabonaalapú terméként kezeli. Ennek megfelelően a különböző szabályozó elemek alkalmazásánál a takarmánygabona uniós és világgpiaci ára közötti különbséget, illetve ennek a takarmányköltségekre gyakorolt hatását veszik számításba. A sertéshús közös piaci szervezetének (CMO; *Common Market Organisations*) átvételével a hazai szabályozás lényegesen egyszerűsödött. Megszűntek a közvetlen ágazat-specifikus nemzeti támogatások, beleértve az árhoz kötött minőségi támogatást is. A termelők csak minősített esetben számíthattak (nak) központi beavatkozásra, aminek hatása közvetett (magántárolási támogatás).

A hazai sertéságazat az EU-csatlakozás után is részesült nemzeti támogatásokban, ugyanakkor ezek alkalmazásához Magyarországnak EU-tagállamként már az Európai Bizottság hozzájárulására volt (van) szükség. A Bizottság nem hagy jóvá olyan nemzeti támogatást, amely ütközik a piac valamely közös szervezésére irányadó rendelkezéssel vagy amely megzavarná a közös szervezés megfelelő működését. A 2000/C 28/02 Közösségi iránymutatás szerint a közös piaccal össze nem egyeztethető működési támogatásoknak számítanak az egyoldalú, egyszerűen a termelők pénzügyi helyzetének javítására szánt, de az ágazat fejlődéséhez semmilyen módon hozzá nem járuló állami támogatási intézkedések; különösen az ár, a mennyiség, a termelési egység vagy a termelőeszközök egysége alapján adott támogatások. Ebből kifolyólag a sertéságazat olyan jogcímenek jutott támogatásokhoz, amelyeket az OECD a C, E vagy F kategóriába sorol. A legtöbb program ráadásul a baromfiágazattal vagy más állattenyésztési ágazattal közösen volt meghirdetve, ezért ezek a támogatások nem számítanak bele a sertéshús SCT mutatójába, viszont hatással voltak a sertés PSE alakulására. A magyar sertésstartók 2004–2010 között az alábbi jogcímenek igényelhettek nemzeti támogatásokat, amennyiben volt és még nem merültek ki a jogcímek költségvetési keretei:

- állatbetegségek megelőzési költségeihez és az állatok egészségének megőrzése céljából beszerzett gyógyszerekhez, valamint laboratóriumi vizsgálatok költségeihez való hozzájárulás;
- a sertésállományok egyes betegségektől való mentesítési programjainak támogatása;
- állatjóléti és haszonállat tartási szabályok okozta többlet költségek támogatása;
- az állati hulla elszállítási és ártalmatlanítási költségeinek támogatása.

Az AKI Ágazati Ökonómiai Osztályának költség- és jövedelemadatai szerint a sertéságazatnak nyújtott közvetlen támogatások szerény mértékben járultak hozzá az ágazat jövedelmi helyzetéhez (37. ábra). A 2004–2010 közötti időszakban az ágazati pozitív eredmény eléréséhez 2008-ban járultak hozzá a nemzeti támogatások. A vizsgált időszakban 2007 kivételével – amikor veszteséges volt az ágazat – nemzeti támogatások nélkül is „nyereséges” lett volna a vágósertés-előállítás Magyarországon. Magyarországon a rendszerváltás után egyszerűen nem volt együttműködési kényszer a sertéshús-termékpályán, mert a kooperáció hiányából fakadó versenyképességi problémákat elfedték az *ad hoc*, tűzoltó jellegű állami intézkedések. A magyar sertésstartók a csatlakozást követő években különböző támogatási jogcímenek évente „tűzoltásra” sokmilliárdos támogatást kaptak, a problémák viszont újratermelődtek.

37. ábra: A sertéshizlalás költség- és jövedelemhelyzetének alakulása (2004–2009)

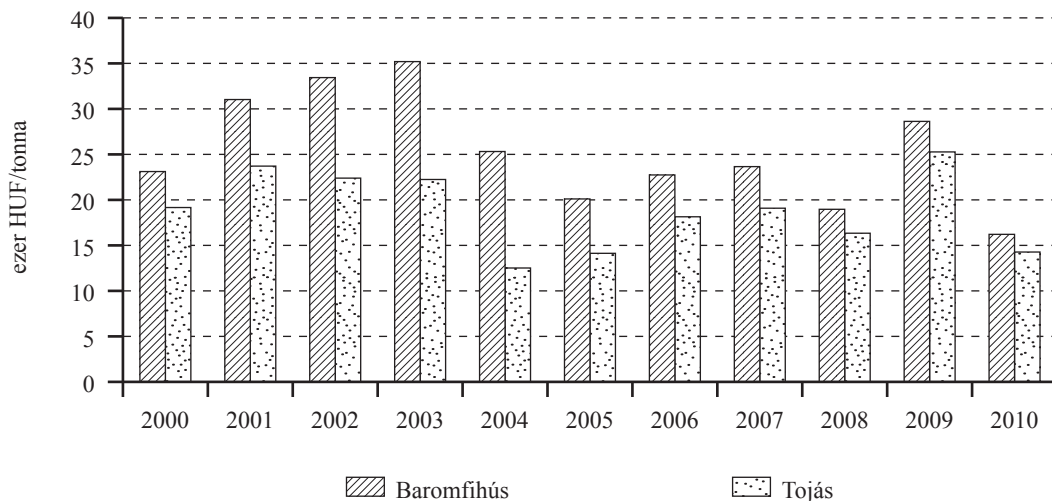

Forrás: Az AKI Ágazati Ökonómiai Osztályának adatai alapján az AKI Agrárpolitikai Kutatások Osztályán készült számítások

A baromfihús és tojás támogatottságának alakulása

A baromfiágazat – a sertéshez hasonlóan – leginkább a csatlakozás előtti években részesült magas összegű támogatásban (38. és 39. ábra). A baromfihús termelők 2000–2003 között még jelentős mértékben kaptak ún. minőségi és árkiegészítő támogatást, aminek kifizetése még 2004-re is átcsúszott. A minőségi támogatás mértéke vágócsirkénként 7 forint/kg volt 2001-ben, a támogatásra a baromfihús-kivételre is jogosító állatorvosi export-ellenőrzési számot megszerző és 2011. január 1.-től érvényes Baromfitermék Tanács tagsággal rendelkező baromfi vágóhidak pályázhattak. Feltétel volt továbbá, hogy a keretből részesülő vágóhidnak legalább 160 forint nettó árat kellett fizetni kilogrammonként a termelőknek a szabvány szerinti első osztályú csirkéért.

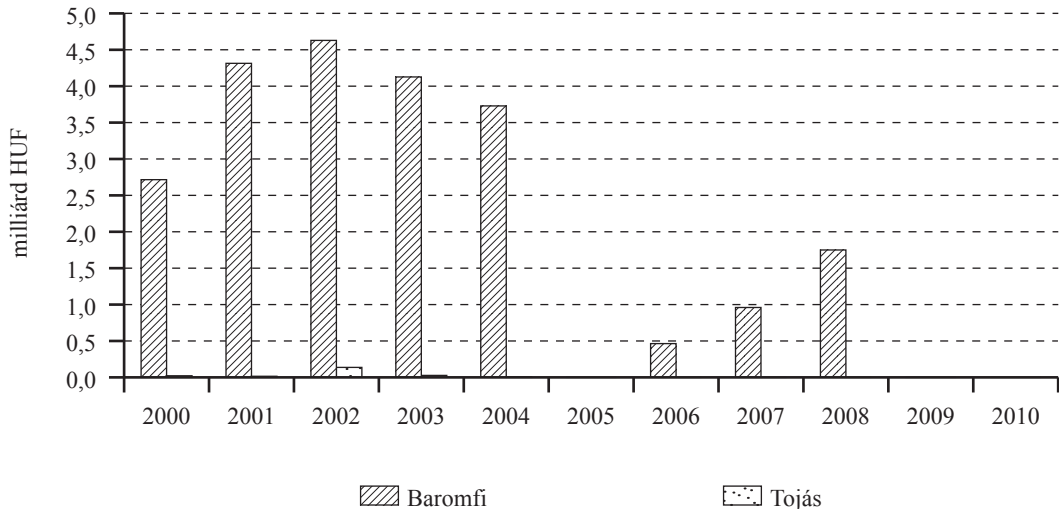
38. ábra: A baromfihizlalás és tojástermelés fajlagos PSE mutatójának alakulása Magyarországon, piaci ártámogatás nélkül (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A tojástermelők csupán 2002-ben kaptak kisebb mértékű támogatást, erre az ágazatra a termékspecifikus programok nem voltak jellemzőek a csatlakozás előtt sem (38. ábra).

39. ábra: **A baromfi-hizlalók és tojástermelők kibocsátáshoz kapcsolt támogatásának alakulása Magyarországon (2000–2010)**

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

EU-csatlakozásunktól kezdve az ágazat kiemelt támogatásának lehetősége megszűnt. A baromfi-ágazatot az EU-ban alig jellemzik mesterséges beavatkozások, a piaci árakat – eltekintve a takarmány árának változásától – a mindenkori kereslet és kínálat egymáshoz viszonyított aránya határozza meg. Az ágazatot piaci intervenciók intézkedések, azaz közvetlen állami felvásárlások és a piaci szereplők saját raktározásának részfinanszírozása nem befolyásolja.

Az ágazat működésébe történő külső beavatkozás kizárólag a kínálat és a kereslet összehangolásával zajlik, ami a termelés, a feldolgozás és a forgalomba hozatal jobb szervezését elősegítő és a minőségjavítást célzó intézkedéseket takarja. Az EU rendtartás meghatározó elemei a piacszervezés hatálya alá tartozó termékekre, pontosabban azok egy részére vonatkozóan a forgalmazási szabványokat foglalja magába, ami elsősorban a minőség és súly szerinti osztályozással, csomagolással és jelöléssel, tárolással, szállítással és értékesítéssel kapcsolatosak. Tehát a szabályozás nem a termelési folyamatra irányul, hanem az ágazat által előállított termékek forgalomba hozatalára, ami a fogyasztók érdekeinek védelme mellett, az EU-tagországok közötti egységes piaci versenykörülményeket megteremtését célozza meg.

A baromfi-ágazatra vonatkozó Közös Agrárpolitika kialakításakor kevésbé a termelők, sokkal inkább a fogyasztók érdekei kerültek előtérbe, aminek célja a megfelelő minőségű végtermék (pl. szalmonellamentes baromfi-hús és tojás) előállítás.

A EU-csatlakozáskor félő volt, hogy a hazai termelők számára az addig érvényes támogatási rendszer véget ér és minden más, termelést elősegítő vagy a piaci zavarok (túlkínálat, alacsony árak) orvoslását hivatott támogatás megszűnik. Ez nem következett be, mivel az ágazat hazai képviselői más (elsősorban állatjóléti és egészségügyi támogatás) jogcímen a korábbi támogatásokat meghaladó mértékű támogatásokban részesültek, ezért az ágazat fajlagos PSE mutatója nem esett vissza jelentős mértékben (38. ábra).

A madárinfluenza 2006. évi megjelenése komoly válságot okozott az ágazatban Európában és Magyarországon egyaránt. A baromfihús és a tojás fogyasztása visszaesett és ezzel párhuzamosan meredeken zuhantak az árak. Az EU a baromfitenyésztők megsegítésére piactámogatási segítyt nyújtott. Az ágazat kivételes támogatást kapott a tenyésztójások, naposcsibék megsemmisítésére. A támogatás elosztását az EU a tagállamokra bízta, viszont a termelői kompenzációt ahhoz kötötte, hogy a gazdák ideiglenesen csökkentsék a termelést. Más tagállamokkal szemben a magyar agrártárca azért nem nyújtott segítséget, mert a termelés visszafogása helyett annak növelése volt az ország célja, tekintettel arra, hogy a néhány évvel korábbi EU-csatlakozás miatt eleve alacsony volt a baromfiállomány.

Közben megkezdődött részben állami, részben uniós pályázatokból finanszírozva a baromfiállományok szalmonellamentesítése is. Ennek egyik formája, nem minősült közvetlen támogatásnak, hanem a vakcinázás, a mintavétel és az ehhez kapcsolódó vizsgálatok térítésmentesítésével csökkentette a termelők költségeit. Hátránya volt, hogy abban az esetben, ha a vakcinázás ára meghaladta a támogatásban meghatározott összeget, a termelőnek kellett viselnie a többletkiadásokat. Akkor sem lehetett érvényesíteni a térítésmentességet, ha időközben a nemzeti költségvetésből az erre elkülönített összeg elfogyott. A támogatás másik formája két forrásból származott. Az egyik része szintén a nemzeti költségvetésből került elkülönítésre, másik részét viszont az Európai Unió biztosította úgynevezett társfinanszírozási támogatáson keresztül.

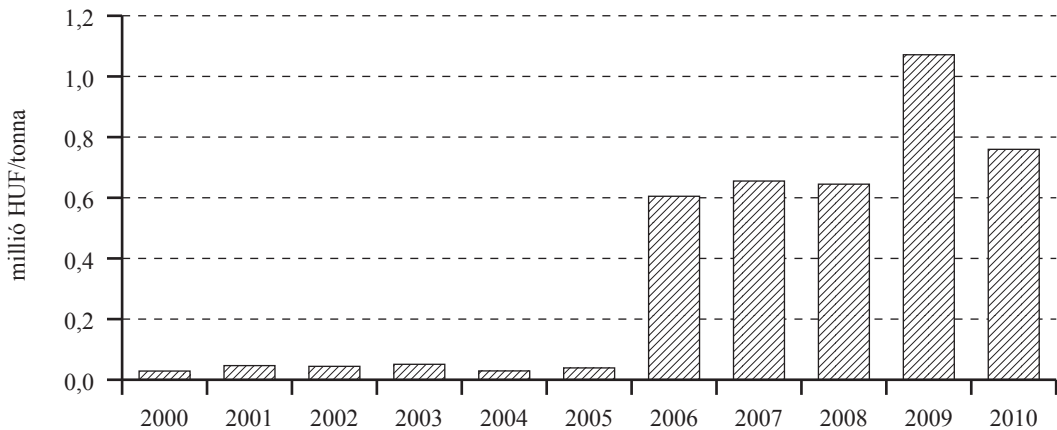
2008-ban négy milliárd forintos keretösszeget irányzott elő a kormány a baromfiágazat támogatására. A támogatásokhoz elsősorban a takarmányozás, illetve az itatás fejlesztéséhez kapcsolódó jogcímenek lehetett hozzájutni. Pályázni lehetett továbbá a takarmányok nem kívánatos anyagoktól való mentesítése, az állatfihérje-mentes takarmány alkalmazása, az ivóvíz minőségű víz biztosítása, a mechanikai sérülések megelőzésének elősegítése, a kíméletes állatmozgatás és a szállítás területén. Ugyanebben az évben a megemelkedett gabonaárak jelentősen növelték a termelők költségeit, de mivel az erős forintárfolyam az importnak kedvezett, a költségnövekedés a fogyasztói árakban nem jelent meg. Mindezek ellenére az állomány enyhe növekedésnek indult, 2010-ben (42 millió darab) összességében több mint 4 százalékkal nőtt 2009-hez képest és 6 százalékkal haladta meg az előző öt év átlagát (2005–2009). Az állomány 75 százalékát kitevő tyúkfélék száma kismértékben csökkent, ennek ellenére 2009-2010 között viszonylagos stabilitás alakult ki az állatlétszámban.

A juhhús támogatottságának alakulása

Ahogy már az MPS mutatónál leírtuk, a juhászat helyzete elég speciális. Bár a támogatottság a csatlakozást követően emelkedett, ami látszik a PSE mutatón is, az ágazat helyzete mégsem túl kedvező. Ennek oka egyfelől az, hogy az MPS mutató javulása mögött inkább a csökkenő kibocsátás áll. Másrészt, bár az ágazat támogatása emelkedett a csatlakozást követően (a top-up-nak köszönhetően), de nem olyan mértékben, ahogy azt a juhtartók előzetesen várták, ráadásul exportpiacainkon még mindig magasabb az egy egyedre jutó támogatási összeg, mint itthon. A javuló PSE mutató (40. ábra) alapján azt gondolhatnánk, hogy az ágazat helyzete javult az elmúlt években, de – talán az ágazat speciális helyzete miatt a – személyes tapasztalat és az egyéb statisztikai adatok alapján, tudjuk, hogy komoly problémákkal küzd a hazai juhászat, amelyeknek megoldására és a termelési szint emelésére az eddigi támogatás nem volt elég.

A juhhús SCT mutatója csupán az MPS értékét tartalmazza, speciális, az ágazatnak nyújtott támogatások nem léteztek sem a csatlakozás előtt, sem utána. Ez azért lehetséges, mert a top-up-ban a juhtartás és kecsketartás mindig közösen van megnevezve, ezért ezek a szubvenciók nem az SCT, hanem a GTC mutatóban jelennek meg.

40. ábra: **A juhtartás fajlagos PSE mutatójának alakulása Magyarországon, piaci ártámogatás nélkül (2000–2010)**

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

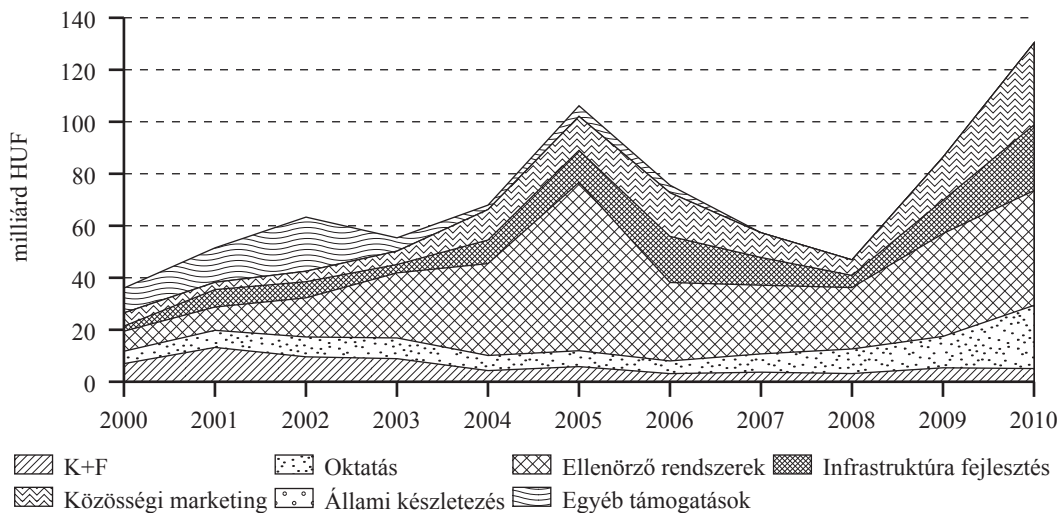
A GSSE és TSE mutatók alakulása

A magyar GSSE mutató 2000–2010 között növekvő tendenciát mutat köszönhetően az uniós támogatásoknak (41. ábra). A 2005. év kiugró teljesítménye itt is a 2004-ről áthúzódó kifizetések miatt következett be, ezt leszámítva csak a 2007–2008. években tapasztalhattunk átmeneti visszaesést.

A növekvő trend mellett sajnálatos viszont, hogy csökkent a kutatásra, fejlesztésre szánt összeg és nem nőtt jelentősen az oktatás támogatása sem. A különböző ellenőrzési szervek (állategészségügy, növényegészségügy, élelmiszerbiztonság) mind a csatlakozás előtt, mind 2004 után jelentős támogatásban részesültek. Nőtt az infrastruktúra fejlesztésére szánt összeg, igaz, ez az OECD módszertánban tágabban értelmezendő, hiszen ide sorolandó a vidékfejlesztési támogatások legnagyobb része, köztük olyan programok is, mint például a korai nyugdíjazás. Szintén emelkedést mutat a közösségi marketing és egyéb marketing programok támogatása. Ez sem csupán a klasszikus marketing elemeket tartalmazza (AMC támogatása), hanem itt kapott helyet a termelői szövetkezesek, csoportok támogatása (a hatékonyabb piaci fellépés segítése miatt) és az olyan, vidékfejlesztési programokban szereplő támogatások, amelyek a mezőgazdasági termékek jobb piacra jutását segítik elő például magasabb feldolgozottsági fok elérése által.

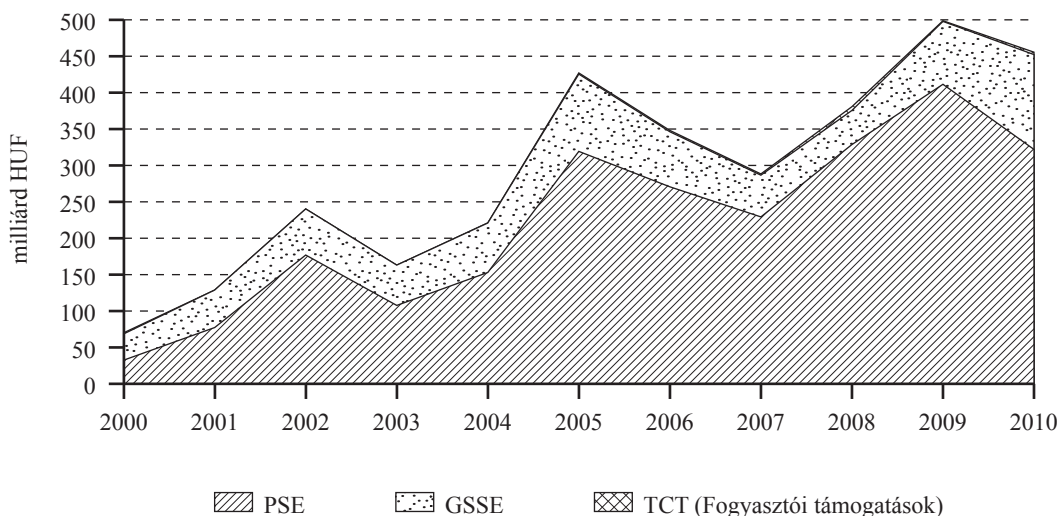
A PSE-be tartozó támogatások, a GSSE és a magyar támogatási rendszerben elenyésző módon jelenlévő fogyasztói támogatások összege adja meg a teljes támogatási mutatót (TSE). A magyar TSE mutató dinamikus emelkedést mutatott 2000–2010 között (42. ábra), 2009-ben megközelítve az 500 milliárd forintot, ami leginkább a PSE-be tartozó támogatásoknak volt köszönhető. A PSE összege nominális értékben megtízszereződött 2000–2010 között, 32 milliárd forintról 322 milliárd forintra emelkedve. A legnagyobb értéket 2009-ben vette fel a PSE mutató, ekkor csaknem 412 milliárd forintra rúgott. A GSSE-be sorolt programok mérsékeltebben emelkedtek, bár itt is tapasztalhattunk csaknem 100 milliárd forintos növekedés, hiszen az ide sorolt támogatások összege 2000–2010 között 36 milliárd forintról 130 milliárd forintra nőtt. A fogyasztóknak szánt támogatások (pl. az iskolatej program) összege csupán 0,1–5 milliárd forint között hullámzott az elmúlt tíz évben, így számottevően nem befolyásolták a hazai TSE alakulását.

41. ábra: A magyar mezőgazdaság GSSE mutatójának alakulása (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

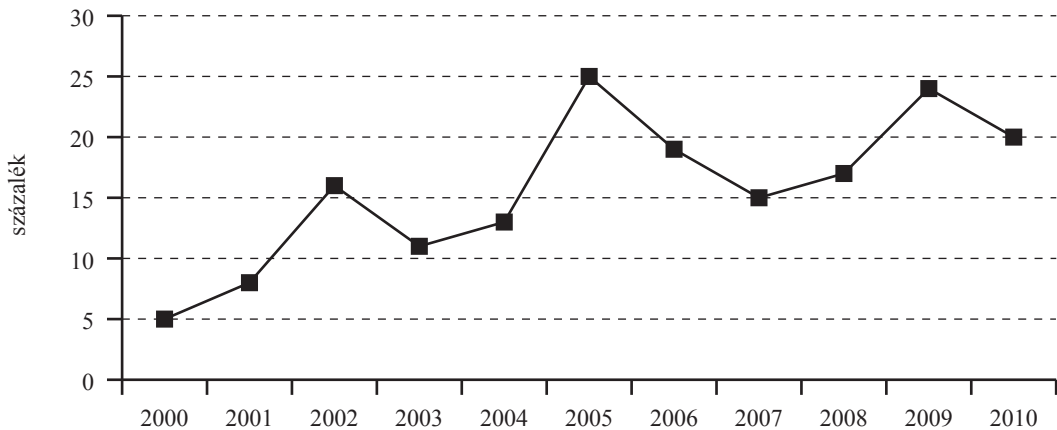
42. ábra: A magyar mezőgazdaság TSE mutatójának alakulása (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A százalékos TSE mutató (az összes mezőgazdasági támogatás az agrárium bevételeire vetítve) valamivel pontosabban fejezi ki a támogatottság alakulását, hiszen kiszűri a nominális hatásokat (43. ábra). Azonban így vizsgálva is elmondható, hogy emelkedett a hazai agrárium támogatottsága, ha a csatlakozás előtti (2000–2003) és utáni (2004–2010) éveket vetjük össze. Míg a csatlakozás előtti időszakban átlagosan 10 százalék, addig utána 19 százalék volt a magyar TSE mutató értéke.

43. ábra: A magyar mezőgazdaság százalékos TSE mutatójának alakulása (2000–2010)

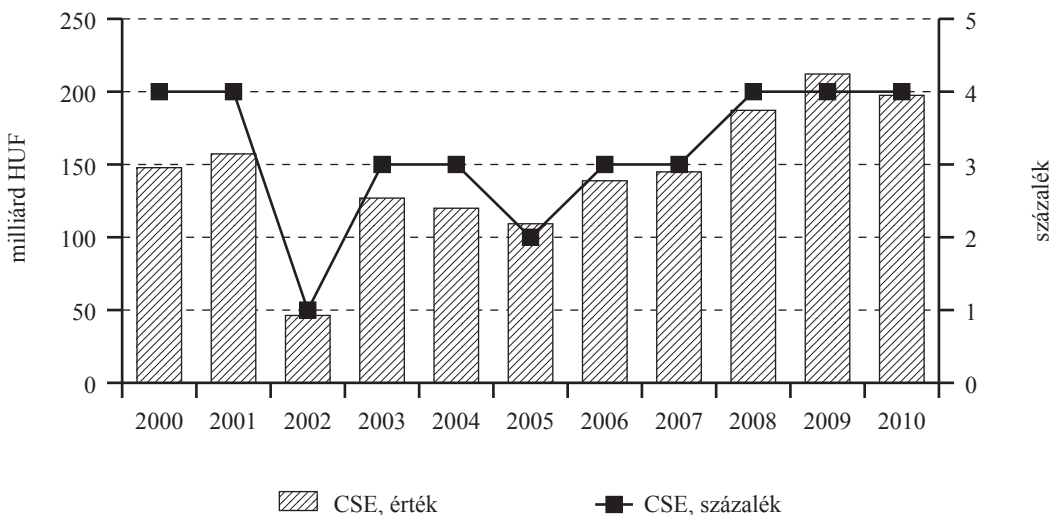
Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

A CSE mutató alakulása

A fogyasztói támogatottsági mutató (CSE) a piaci ártámogatás inverzéből (ami a termelők számára a fogyasztóktól eredő transzfer, az evidens módon a fogyasztóktól történő elvonás) és a fogyasztói támogatások összege.

A magyar CSE értékben kifejezve 45-200 milliárd forint között ingadozott a vizsgált időszakban, azaz a hazai fogyasztók ekkora burkolt támogatásban részesültek (az uniós polgárokhoz képest), leginkább a hazai és uniós árak eltérése miatt. A százalékos CSE mutató 1 és 4 százalék között ingadozott 2000–2010 között, átlagos értéke pedig a 2000–2003 közötti, illetve a 2004 után időszakban egyaránt 3 százalék volt. Ebből következik, hogy a magyar fogyasztók burkolt dotációja nem változott EU-csatlakozásunk után (44. ábra).

44. ábra: A magyar mezőgazdaság CSE mutatójának alakulása értékben és százalékosan (2000–2010)

Forrás: Az AKI Agrárpolitikai Kutatások és Élelmiszerlánc Elemzési Osztályain készült számítások

Összefoglalás

A magyar mezőgazdaság Európai Unió belpiaci áraival számolt támogatottsági mutatóinak alakulása 2000–2010 között

Jankuné Kürthy Gyöngyi (szerk.)

1. A különböző országok agrárpolitikáinak és azok a mezőgazdasági termelői jövedelmekre, illetve az adófizetőkre való hatásainak objektív összehasonlítása nehéz feladat, pedig ez a kérdés az agrárpolitikák elemzésekor és kereskedelmi tárgyalások során gyakran felmerül. Az OECD a 80-as évek elején alkotta meg a PSE mutatószámrendszert, amely minden tökéletlensége ellenére nemzetközileg a legismertebb és legelfogadottabb mérőszáma a mezőgazdasági támogatottságnak.
2. A módszertan megalkotása óta folyamatosan fejlődik, finomodik, bár az alapvető elve ugyanaz maradt: a PSE mutató két fő részből áll, a közvetlenül termelőknek fizetett költségvetési támogatásból és a piaci ártámogatás (MPS) számított, elméleti értékéből. A piaci ártámogatás a termelői árak és a referenciaként választott világpiaci árak különbségének és a termelt/elfogyasztott mezőgazdasági termékek mennyiségének a szorzata. Az MPS elvi alapja, az a feltevés, hogy a világpiaci árak és a belső árak közötti áreltérést is az agrárpolitikai eszközök okozzák, ám ezek általában olyan intézkedések, amelyek nehezen mérhetők, számszerűsíthetők. Meg kell jegyeznünk ugyanakkor, hogy az árkülönbségért nem csak az agrárpolitika „felel”, hanem olyan hatékonyságbeli, versenyképességbeli eltéréseket is mér, amely két ország termelése/termelői között fennáll. Természetesen áttételesen eme különbségekért is az agrárpolitika felel, ezért az MPS végső soron olyan, komplex mutatóként fogható fel, amely az agrárpolitikák tudatos és „véletlenszerű” hatásait egyaránt méri. Az MPS számítási módszeréből következően, nagyon fontos, hogy milyen árakat tekintünk referenciaárnak, hiszen ez döntően befolyásolja az adott ország támogatottsági mutatóit. Az OECD általában arra törekszik, hogy lehetőleg olyan, a piacokat meghatározó, irányadó termelői árakat alkalmazzon, amelyek kevésbé támogatottak. Természetesen ez a gyakorlatban ritkán lehetséges, ezért az MPS és rajta keresztül a PSE mutatók leghelyesebben viszonyozásként értelmezhetők, amelyek egyes országok támogatottságának időbeli változását, illetve az országok egymáshoz való hasonlítását teszi lehetővé.
3. A PSE mutatón kívül használatos a GSSE mutató, amely a termelőknek közvetlenül juttatott szubvenciókat összesíti, a TSE, amely a mezőgazdasági támogatások összességét méri és a CSE, amely a fogyasztóknak juttatott támogatásokat, illetve a tőlük való elvonást számszerűsíti. Az alkalmazott mutatók kifejezhetőek értékben, egy részük százalékos formában (az ágazati szereplők bevételeire vetítve) és fajlagosan (pl. tonnára vetítve) is.
4. Az OECD mutatószámrendszer két nagyobb reformon esett át, 1999-ben és 2007-ben. A módszertani változások a költségvetési támogatások pontosabb besorolására, az új agrárpolitikákhoz való jobb alkalmazkodásra irányultak. 2007-től megszűnt a termékszintű PSE mutató számítása, helyette új mutatószámok épültek a rendszerbe, amelyek a támogatások termékekhez való kapcsolódásának mértékét fejezik ki. Újítás volt az ún. címkék, „label”-ek bevezetése, ezek a támogatások pontos célját, a kifizetés módját, mértékét pontosító jelzők, a támogatási rendszerek komplexebb, finomabb elemzését teszik lehetővé.
5. A kiadványunkban szereplő elemzésekben megjelenő mutatószámok nem a világ többi országához képest, hanem csakis az EU többi tagországához mért támogatottságunkat reprezentálják. Ezt a megoldást azért választottuk, mert elsődleges célunk az EU-csatlakozás támogatottságunkra való hatásainak vizsgálata volt, és ezt úgy tudtuk legjobban kivitelezni, ha uniós belső

piaci árakhoz mértük a magyar termelői árakat mind a csatlakozás előtt, mind 2004 után. Ebből adódóan referenciaárként uniós termelői vagy külkereskedelmi árakat alkalmaztunk.

6. Eredményeink szerint a támogatottság legáltalánosabb szintjét mutató TSE dinamikus emelkedést mutatott 2000–2010 között, ami leginkább a PSE-be tartozó támogatásoknak volt köszönhető. A PSE összege nominális értékben megtízszereződött 2000–2010 között, 32 milliárd forintról 322 milliárd forintra emelkedve. A legnagyobb értéket 2009-ben vette fel a PSE mutató, ekkor csaknem 412 milliárd forintra rúgott. Az általános szolgáltatások, azaz a GSSE-be sorolt programok mérsékeltebben emelkedtek, bár itt is tapasztalhattunk csaknem 100 milliárd forintos növekedést. A fogyasztóknak szánt támogatások összege csupán 0,1-5 milliárd forint között hullámzott az elmúlt tíz évben, így számottevően nem befolyásolta a hazai TSE alakulását. A százalékos TSE mutató, ami pontosabban fejezi ki a támogatottság alakulását, hiszen kiszűri a nominális hatásokat, szintén emelkedett. Míg a csatlakozás előtti időszakban átlagosan 10 százalék, addig utána 19 százalék volt a magyar TSE mutató értéke.
7. Magyarország százalékos PSE mutatója is egyértelműen javult EU-csatlakozásunk után. Míg taggá válásunk előtt átlagosan 6,5 százalékos volt, 2004–2010 között 15 százalékra nőtt. Piaci ártámogatásunk (MPS) a 2004. évet kivéve az egész vizsgált időszakban negatívan alakult, azaz a magyar termelői árak alacsonyabbak voltak az uniós referencia árnál. A negatív értéket leginkább az állattenyésztési ágazatok erősítették, különösen a tej, baromfi, egyes években a sertéshús képviselt jelentős arányt a mezőgazdaság negatív MPS értékéből. A gabonafélék, különösen a kukorica, valamelyest javították az MPS egyenlegét, de az így sem került a pozitív tartományba. Súlyosbítja a helyzetet, hogy ez a negatív tendencia az időszak végére erősödött, várakozásainkkal ellentétben a közös piac nem közelítette egymáshoz az árakat. A költségvetési támogatások azonban kompenzálták ezt a jelenséget, trendszerűen 2000–2010 között emelkedett az ágazat számára nyújtott kifizetések összege, ezért nöhetett mind az értékben kifejezett PSE mutatónk, mind a százalékos formula.
8. A hazai agrártámogatások struktúrája jelentős változáson esett át a vizsgált időszakban. Míg 2000–2003 között még fontos szerephez jutottak a termékhez kapcsolódó támogatások, ezek súlya 2004-től fokozatosan csökkent. Az inputtámogatások szerepe csatlakozásunk előtt is jelentős volt, de fontossága 2004 után is fennmaradt. A termelési kötelezettséggel járó területre, állatlétszámra fizetett támogatásaink (földalapú támogatás, az agrár-környezetvédelmi programok, csatlakozásunktól a top-up, LFA, egyes területi alapon megállapított kárenyhítési kifizetések és az uniós vidékfejlesztési programokba tartozó agrár-környezetvédelmi támogatások) szerepe 2003-ig mérsékelten nőtt, majd a csatlakozás után némileg hektikusan változott. A nem jelenlegi (történelmi) terület alapján megállapított, termelési kötelezettséggel nem járó kifizetések közé csak a SAPS tartozik, amely értelemszerűen csak a csatlakozás után jelent meg a hazai támogatások között, ezt követően súlya évről évre nőtt. A hazai agrártámogatások között még egy kategória fordul elő az OECD támogatási osztályai közül, a termeléshez nem köthető támogatások, ide az erdőszítési és ültetvény kivágási támogatások tartoznak. Ezek csekély mértékben jelennek meg a költségvetési támogatások pénztömegében.
9. A támogatások termékhez való kapcsolódását vizsgálva kiderült, hogy a magyar SCT mutató a legtöbb évben alacsony, sőt negatív volt, a vizsgált időszak nagy részében negatív piaci ártámogatásunk következtében. A százalékos SCT mutató 2000–2010 között -14 és +8 százalék közötti intervallumban mozgott, a legtöbb évben negatív volt, ami azzal magyarázható, hogy az MPS negatív tendenciáját csak néhány évben tudták ellensúlyozni az egyes termékeknek jutott támogatások. A termékcsoportokra fizetett támogatások (GCT) szintje viszonylag állandó volt a vizsgált időszakban. Az ACT és OTP mutató súlya 2000–2010 között emelkedett, ami egyértelműen az EU-csatlakozásunk eredménye.

10. A mezőgazdaság mellett az egyes ágazatok támogatottsági mutatóit is vizsgáltuk. A piaci ártámogatást a termelt/fogyasztott mennyiségen kívül leginkább a referenciaárak és a belső termelői árak különbsége határozza meg, ezért ágazati elemzéseink során elsősorban az árkülönbségek okaira kerestünk magyarázatot. A gabonafélék és a napraforgó piaci ártámogatása a csatlakozás előtt pozitív volt, majd extrém kilengések jellemezték, ami a gabonafélék esetében az EU gabonapiaci intervenciós rendszerének bevezetésével, a kibocsátás számottevő ingadozásával és az árak nagyfokú volatilitásával magyarázható. A napraforgónál egy extrém év, a 2008-as rekordtermés okozott szóródást a piaci ártámogatásban. A cukor MPS-e egyenletesen emelkedett 2000-2010 között, köszönhetően az EU-csatlakozásnak és a cukorágazat uniós szabályozásának, ami lehetővé tette, hogy a hazai és uniós árak közelítsenek egymáshoz.
11. Az állati eredetű termékek esetében döntően negatív a piaci ártámogatás, az alacsonyabb hazai árak miatt. A tejpiac a csatlakozást megelőző merev árszabályozást követően az olaszországi árakhoz igazodott, a kismértékű áreltérést a szállítási költség indokolja. A marhahús esetében jelentős árkülönbséget okoz a hazai marhahús átlagosan gyengébb minősége. Az abrakfogyasztó ágazatok esetében (baromfihús, sertéshús, tojás) még mindig az a sok érezhető, ami a csatlakozás után érte a termelőket. A csatlakozás előtt jelentős ártámogatásban részesülő ágazatokban a mai napig tart az alkalmazkodás, koncentrálódás, ezért még mindig nem elég erős a termelők érdekérvényesítő képessége, ami az árak alakulására is hatással van. A juhhús esetében tapasztalt extrém árkülönbséget is a szállítási költség (az élő állat szállítása drágább) indokolja.
12. A termékenkénti PSE mutatók jól érzékeltetik az egyes ágazatok támogatottságában bekövetkezett változásokat. Magyarországon a gabonafélék támogatottsága az EU-csatlakozást követően csak kis mértékben javult, a napraforgóé csökkent. Ez a mérsékelt növekedés, illetve visszaesés elsősorban a piaci ártámogatás alakulása miatt következett be, hiszen az MPS nélküli PSE érték minden vizsgált termék esetén jelentősen nőtt. A látványos emelkedés elsősorban az uniós területalapú támogatásoknak és a top-up-nak köszönhető, de természetesen minden támogatástípus beleszámít a mutatóba, amelyre az ágazatok jogosultak voltak. A cukor PSE mutatója látványosan nőtt a vizsgált időszakban, ami egyrészt az emelkedő MPS-nek, másrészt a költségvetési támogatásoknak köszönhető. A cukorágazat a növénytermesztési ágazatokon belül is különösen kedvező helyzetbe került az EU-csatlakozás után, hiszen számos, jelentős támogatási programban részesültek a cukorrépa-termelők. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy ezeket a támogatásokat a célból kapták a termelők, hogy más tevékenységbe kezdjenek, ezért az ágazat magas támogatottsága jórészt névleges.
13. Az állati eredetű termékek PSE mutatói jórészt a negatív tartományban mozogtak a vizsgált időszak egészében, főleg a piaci ártámogatás kedvezőtlen alakulása miatt. A tej- és sertéshús PSE mutatója minimálisan javult, a baromfihúsé és tojásé kissé romlott, a marhahús és juhhús mutatója viszont látványosan emelkedett. A tejtermelők támogatottsági mutatója jól tükrözi, hogy bár az ágazat számos támogatásban részesült a csatlakozás után, azok csak mérsékelni tudták az ágazat piaci zavarait. A sertéstartás Magyarország EU-csatlakozása után nem szabályozott ágazatként elvileg kevesebb közvetlen támogatásban részesülhetett, valójában számos, a termelők jövedelemhelyzetét javító jogcímen kapott szubvenciót az ágazat. Mindez mégsem tudta kellően ellensúlyozni a piaci árak kedvezőtlen alakulását. Még rosszabb a helyzet a baromfihús és tojás ágazat esetében, ahol a számos állatjóléti és állategészségügyi nemzeti támogatás és a madárinfluenza miatti piaci zavarokat enyhítő uniós programok ellenére is romlott az ágazat pozíciója. A marhahús és juhhús PSE mutatója természetesen részben az MPS kedvező alakulása miatt javult, de hozzájárultak ehhez az ágazatoknak járó közvetlen támogatások is, amelyek láthatóan képesek voltak növelni a termelők piaci alkalmazkodóképességét.

14. A növényi termékek közül a gabonafélék és a napraforgó SCT mutatóinak alakulását döntően a piaci ártámogatás trendje határozza meg, mert kevés, egyetlen termékhez köthető támogatási típus létezik a hazai programok között, ami ezen ágazatokat érintené. Ez alól csak a csatlakozás előtti évek kivételek, amikor a gabonafélék termékhez kapcsolódó támogatásban részesültek. A cukor SCT mutatójában viszont jelentős összegek jelennek meg az MPS-en kívül is, hiszen az ágazat számos ágazat-specifikus szubvencióban részesült, így a cukor SCT mutatója a PSE mutatónál is meredekebben nőtt.
15. Az állati eredetű termékek közül a tej, a baromfi és sertéshús jelentős termékhez kapcsolódó támogatásban részesült az EU-csatlakozás előtt, 2004-től viszont közülük csak a tejágazat jutott számottevő termékspecifikus támogatáshoz, a baromfi csak néhány évben kapott rendkívüli támogatást a madárinfluenza miatt. A sertéshús és baromfi számára jutatott állatjóléti és állategészségügyi szubvenciók nem egy termékre, hanem termékcsoportra lettek meghirdetve, ezért ezek nem számítanak bele az SCT mutatóba. A tojás és juhhús sem a csatlakozás előtt, sem utána nem bővelkedett ágazatspecifikus támogatásban (a juhtermelőknek járó top-up termékcsoport, juh- és kecsketartók részére nevesített program). A marhahús az EU-csatlakozás előtt nem részesült termékspecifikus támogatásban, 2004 után viszont igen. Ebből következően a tojás és juhhús SCT mutatóját kizárólag az MPS alakítja, a sertéshús esetében a csatlakozás utáni, a marhahúsnál a csatlakozás előtti évekre jellemző ugyanez, míg a másik időszakban az ágazatnak jutó támogatások kissé emelik az SCT-t. A baromfi és tej esetében a teljes időszakban (2000–2010) hatottak tényleges támogatások is az SCT mutató alakulására. Az állati eredetű termékek SCT mutatója hasonlóan alakul, mint a PSE-jük: a marhahús és juhhús SCT-je jelentősen, a tej és sertéshúsé mérsékelten emelkedett, míg a baromfi és tojásé csökkent az EU-csatlakozás után.
16. Összességében kijelenthetjük, hogy az EU-csatlakozással megváltozott támogatottsági helyzet nem minden ágazat számára hozta meg a vágyott pozíciójavulást. A Közös Agrárpolitika preferencia rendszere komoly nyomot hagyott ugyan az ágazati szerkezeten, de az is világossá válik, hogy alacsony hazai árak mellett, fizető képes kereslet hiányában a KAP csak legfeljebb mérsékelni képes a jövedelem- és piaci pozíció romlás mértékét. Hiába tehát a támogatási nagyságrend erőteljes növekedése az ágazatok harmonikus fejlődése nem függetleníthető a tagállami vásárlóerő különbségektől. Fizetőképes kereslet hiányában, az életszínvonal romlásának időszakában a belső piaci árkülönbségek nemhogy szűkülnek, inkább növekednek, ami az importnyomás erősödéséhez vezet. Fontos felismerés, hogy a csatlakozás előtt jelentős ártámogatásban részesült ágazatok még a mai napig is szenvedik az egykori kedvezményezett pozíció negatív következményeit és permanens alkalmazkodásra kényszerülnek. Hiú ábránd volt a megváltozott piaci és támogatási körülményekhez való gyors alkalmazkodásban reménykedni. A gyenge termelői érdekeltség és árvérvényesítő képesség ilyen körülmények között szinte „törvényszerű” következmény.

Summary

Support indicators of Hungarian agriculture based on EU internal market prices between 2000–2010

JANKUNÉ KÜRTHY Gyöngyi (eds.)

1. Measuring and objectively comparing the impact of the agricultural policies of different countries on the income of agricultural producers and on the state budget is a difficult task. However the need for such an assessment is often raised during bi- and multilateral international negotiations. To provide the necessary standardised tool for such an analysis, in the early 1980s OECD developed the PSE (Producer Support Estimate) and a set of other indicators in order to evaluate the level of agricultural support. In spite of its imperfection, this indicator set soon became the most widely known and accepted tool for measuring the level of agricultural support.
2. Since the first version was published, the methodology has been updated and fine-tuned several times, but the basic principle has remained the same: PSE has two major components, budgetary support paid directly to agricultural producers and the theoretical value of the calculated market price support (MPS). The MPS of a particular product reflects the difference between the world market prices taken as a reference and domestic prices, multiplied by the quantity of produced or consumed products. Calculation of MPS is based on the assumption that the gap between border prices and domestic prices is caused by agricultural policy measures which are not apparent and cannot easily be valued. Nevertheless, it should be noted that price differences can reflect not only the different agricultural policies of two particular countries but also differences in the efficiency and competitiveness of the agricultural production of the two countries. Since competitiveness can also be affected indirectly by agricultural policy, MPS can be considered as a complex indicator which shows both the direct and indirect effects of agricultural policy. Owing to the methodology it is crucial to choose an appropriate reference price for calculating the MPS, since the value of the price gap has a great impact on the results. The OECD generally emphasises choosing reference prices of products/producers which determine the markets and if possible that have a low level of support. Unfortunately it is often not feasible in practice, with the result that MPS and PSE should be defined rather as indicators illustrating trends or comparing the level of support of different countries.
3. There are several other calculated indicators used by the OECD apart from the PSE. GSSE (General Services Support Estimate) summarises indirect support for producers, TSE (Total Support Estimate) shows total agricultural support provided, CSE (Consumer Support Estimate) evaluates the support given to, or taken from, the consumers. Most of the indicators can be expressed in value, as percentages, mainly as percentages of income, or as value or percentage per output unit, i.e. per tonnes.
4. The OECD has reformed the indicator system twice, in 1999 and in 2007. Methodological changes were applied in order to better monitor and evaluate the level and the composition of agricultural support. The calculation of the PSE of particular products ended in 2007 and instead new indicators are used which evaluate the link between the support and the commodities. The introduction of labels was also an important addition to the system. Labels were added to better describe the goals, the mode of the payment and the extent of subsidies, and thus made a more refined and complex analysis of agricultural policies possible.

5. The indicators in this study represent the level of agricultural support in Hungary compared to other European Union (EU) states and not to the whole world. We chose this path because our primary goal was to analyse the effects of the EU accession on the level of support in Hungary. The best way to accomplish this was to compare Hungarian farm gate prices to the EU's internal producer prices before and after Hungary's accession to the EU. Therefore we used EU producer or border prices as reference prices.
6. Our results show that the TSE of Hungary, the indicator which measures the total support provided to agriculture, rose steeply between 2000 and 2010, mainly due to the direct supports which are also evaluated in the PSE indicator. The nominal amount of the PSE grew from HUF 32 billion to HUF 322 billion between 2000 and 2010. The highest value of the PSE indicator was HUF 412 billion in 2009. The measures classified as general services, represented by the GSSE indicator, grew less steeply, but still their nominal amount escalated by HUF 100 billion over the ten year period. Subsidies provided to consumers fluctuated between HUF 0.1 and 5 billion over the last ten years, not affecting the TSE indicator significantly. The percentage TSE more realistically represents the level of agricultural support since it filters out nominal distortions. The percentage TSE rose significantly since Hungary's accession to the EU: it was 10 per cent on average before 2004 and since then has increased to an average of 19 per cent.
7. The percentage PSE has clearly improved since Hungary's accession to the EU. It was 6.5 per cent prior to the accession, and between 2004 and 2010 it increased to 15 per cent. The MPS was negative (except in 2004) during the entire period, which means that the Hungarian producers' prices were lower than the reference prices. The reason for the negative value was mostly because of the animal sectors: the milk, the poultry and the pork sectors in particular had negative MPS. The cereals, especially maize, improved the MPS balance, but even with that it remained negative. The situation is worsened by the fact that, contrary to our expectations, the negative trend had strengthened by the end of the period, because the common market did not reduce the price gap. But the budgetary payments compensated for this; the direct support provided to agriculture increased from 2000 to 2010, therefore the Hungarian PSE indicator also increased.
8. The structure of the Hungarian agricultural support system changed dramatically during the surveyed period. Before Hungary's accession to the EU, most of the budgetary payments were subsidies linked to the commodities, but the role of these payments has been reduced since 2004. Before then the rate of the input subsidies was significant and it remained so after the accession. The role of the coupled payments (area, agri-environmental, top-up, LFA and other coupled subsidies) increased slightly until 2003, but after Hungary's accession to the EU its value moved randomly. There has been only one support in Hungary which is not historically based and is not coupled to production, namely the SAPS, which was used by Hungary only after the EU accession and thus its value has increased each year since 2004. Furthermore there is only one type of subsidy programme among the Hungarian measures according to the OECD classification, a kind of decoupled agricultural support: the afforestation and destruction of vineyards and orchards subsidies, but these represented just a small share in the amount of the total budgetary payments.
9. Analysis of the linkage between the product and the support has revealed that the Hungarian SCT (Single Commodity Transfers) indicator was usually low, even negative, because of the negative Market Price Support. The per cent SCT indicator moved in the range of -14 and +8 between 2000 and 2010. It was negative in most years, which is explained by the fact that the negative MPS was offset by coupled subsidies only in a few years. The GCT (Group Commodity Transfers) indicator was relatively constant during the period. The ACT (All Commodity Transfers) and OTP (Other Transfers to Producers) indicator improved between 2000 and 2010, which was clearly due to the result of Hungary's accession to the EU.

10. In addition to agriculture as a whole, indicators of support in certain sectors were also investigated. Besides the quantity produced/consumed, MPS is mainly determined by the difference between the reference price and the domestic producer price; therefore, when analysing the agricultural sectors, we were looking for the causes of price differences. The MPS for cereals and sunflower were positive prior to the EU accession, but later they became characterised by extreme swings. In the case of cereals, that was due to the introduction of the EU cereals intervention system, to the substantial fluctuations in production, and to increased price volatility. In the case of sunflower, the variation in the MPS was caused by the all-time record harvest in 2008. Owing to the EU accession and the introduction of the EU sugar regime, the MPS for sugar increased steadily between 2000 and 2010, which made a more pronounced convergence between the domestic and EU prices possible.
11. For animal products, the MPS was mostly negative, which can be explained by the low domestic prices. The Hungarian raw milk market, which saw rigid price regulation in the pre-accession period, became oriented by Italian producer prices. The small differences between Italian and Hungarian producer prices were due to transport costs. In the case of beef and veal, a significant price gap existed due to the generally lower quality of Hungarian beef. In the non-ruminant sectors (i.e. poultry, pork and egg production) the shock encountered by producers after EU accession could still be felt. In these sectors, which enjoyed substantial price support in the pre- EU accession years, adaptation and concentration were still in progress, therefore the bargaining power of farmers was not strong enough, and that certainly had an impact on price developments. Extreme price differences in the case of sheep raising were due to high transport costs (transporting live animals was more expensive).
12. The PSE indicators per product well illustrated the changes in the level of support for each sector. In Hungary, support for cereals increased only slightly after EU accession, while for sunflower it even decreased. The moderate growth or decline could be attributed, in the first place, to changes in the MPS, since the PSE value calculated without the MPS increased significantly for each product. This spectacular growth was mainly due to the EU area payments and to the national top-ups. The PSE for sugar increased dramatically during the period 2000–2010, which was caused by a rise in both the MPS and budgetary support. Among the arable sectors, sugar beet production gained a particularly favourable position after EU accession, as a significant amount of support was made available for the growers. However, it should be noted that these subsidies were provided to farmers to abandon sugar beet production.
13. The PSE of animal products was negative during the investigated period, mainly due to the low value of the market price support (MPS). The PSE of milk and pork improved minimally, while those of poultry and egg declined slightly and the PSE of beef and sheep meat increased significantly. Although Hungarian milk producers received several types of subsidies after Hungary's accession to the EU, the support indicator of milk shows that these could only moderate the market failures of the sector. The pig sector became a non-regulated sector after Hungary's accession to the EU and the result was that producers were not supported by direct payments. There were several subsidy programmes which improved the income of the producers; however these could not balance the unfavourable trend of the market prices. According to the indicators, the situations of the poultry and egg sectors were worse despite several subsidy programmes, for example support to reduce the damage caused by avian flu and assistance for sanitary costs. The PSE of beef and sheep meat improved, partly due to the favourable value of the MPS, but the direct supports received by these sectors also increased the adaptation ability of the producers.
14. The SCT of cereals and sunflower were mainly determined by the trend of the MPS because there were only a few budgetary payments which could be linked directly to these crops. The years before the accession were the only exceptions, when cereal products received support

linked to the product. On the other hand, the SCT indicator of sugar includes other elements besides MPS, as sugar beet producers received remarkable product-specific subsidies, so the SCT indicator of sugar increased more steeply than the PSE of sugar.

15. Among animal products, milk, poultry meat and pork received significant subsidies linked to the product before the EU accession. However only milk producers have received product-specific subsidies since 2004, poultry producers received only exceptional support in some years because of the avian flu. In the case of poultry and pig producers the subsidy programmes for reducing sanitary and animal welfare costs were announced not for single products but for groups of commodities, so these amounts are not counted in the SCT. The egg and sheep meat sectors never received significant product-specific supports, neither before the EU accession, nor afterwards. (The top-up programme for sheep is linked to goat production, too). The beef sector had not received product-specific support before Hungary's accession to the EU, but has been promoted after 2004. Consequently, the SCT of egg and sheep meat is influenced only by the MPS. In the case of pork this was true for the period 2000–2003, and in the case of beef for the period 2004–2010; the opposite was experienced in the other periods. The SCT of poultry and milk was also influenced by budgetary payments during the entire investigated period. The trend of the SCT of animal products was similar to their PSE: the SCT of beef and sheep meat increased significantly, the SCT of milk and pork rose slightly, while the SCT of poultry and egg declined after the EU accession.
16. In summary we can state that the subsidy system has changed significantly after Hungary's accession to the EU, and this change has not improved the position of all agricultural sectors. The preference system of the CAP has left its mark on the structure of the sectors, and it became clear that the CAP could only moderate but not prevent the decline of the market positions and low income situation of some Hungarian agricultural producers, due to the low domestic agricultural prices and the lack of sound demand. In spite of the significant increase of subsidies, consistent development of the sectors depends strongly on the purchasing power. Owing to the lack of sound demand and the decline in the standard of living, the difference between Hungarian and EU agricultural prices has rather increased, encouraging imports. It is important to note that sectors which received significant support before Hungary's accession to the EU still suffer from the consequences of the previous favourable position and still have to adapt to the new situation. It was a vain expectation to anticipate quick adaptation of these sectors to the new subsidy and market system. The weak bargaining power of the agricultural producers is one inevitable result under these circumstances.

Kivonat

A magyar mezőgazdaság Európai Unió belpiaci áraival számolt támogatottsági mutatóinak alakulása 2000–2010 között

Jankuné Kürthy Gyöngyi (szerk.)

A tanulmány az OECD PSE/CSE módszertanában bekövetkezett legutóbbi változások ismertetése mellett a magyar agrártámogatások alakulását elemzi 2000 és 2010 között. Az elemzés során elsősorban a csatlakozás előtti és utáni támogatottsági szint összehasonlítása volt a cél. A két időszak megfelelő összehasonlíthatósága érdekében a hazai termelői árakat az uniós árakhoz hasonlítottuk, ezért a mutatószámokban nem okozott törést a csatlakozás és vele a megváltozott külkereskedelmi politika ténye.

Abstract

Support indicators of Hungarian agriculture based on EU internal market prices between 2000–2010

JANKUNÉ KÜRTHY Gyöngyi (eds.)

The study presents the most recent modifications of the OECD's PSE/CSE subsidy indicator system and analyses the trends in Hungarian agricultural supports between 2000 and 2010. Its main purpose is to compare the level of support for agriculture before and after Hungary's accession to the European Union (EU). In order to carry out an objective analysis of the two periods, Hungarian farm gate prices and the EU's agricultural prices have been compared. In this way the EU accession and the related changes in external trade policy have not created a break in the trend of the subsidy indicators.

Mellékletek

Mellékletek jegyzéke

1. melléklet: A PSE kategóriák nevei és definíciói.....	72
2. melléklet: Az OECD legfontosabb agrártámogatási mutatóinak definíciói	73
3. melléklet: Címkék	75

1. melléklet: A PSE kategóriák nevei és definíciói

- A. Termékkibocsátáson alapuló kifizetések: a fogyasztóktól és adófizetőktől az agrártermelők felé irányuló transzferek, amelyeket olyan agrárpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek növelik a jóságegységére jutó bevételt a farmerek számára.
- A1. Piaci ártámogatás/*Market Price Support* (MPS): a fogyasztóktól és adófizetőktől az agrártermelők felé irányuló transzferek, amelyeket olyan agrárpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek különbséget hoznak létre egy agrárjóság hazai és világpiacon árá között farm kapu szinten mérve.
- A2. Termeléshez kapcsolt támogatások: az adófizetőktől az agrártermelők felé irányuló transzferek, amelyeket olyan agrárpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek a kifizetés alapján egy adott agrárjóság kibocsátását rögzítik.
- B. Inputfelhasználás alapú kifizetések/inputtámogatások: az adófizetőktől az agrártermelők felé irányuló transzferek, amelyeket olyan agrárpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek a kifizetés alapján egy adott jóság inputként való felhasználását rögzítik.
- B1. Változó inputhoz kapcsolt támogatások: olyan transzferek, amelyek csökkentik egy vagy több input felhasználási költségét.
- B2. Fix vagy tőkejellegű inputtámogatások: olyan transzferek, amelyek csökkentik a farm épületek, felszerelések, ültetvények, öntözési rendszerek, csatornák és a melioráció beruházási költségeit.
- B3. Szolgáltatások támogatása: Olyan transzferek, amelyek csökkentik a technikai, könyvelési, kereskedelmi, növényvédelmi, egészségügyi és képzési költségeket az egyéni gazdálkodók számára.
- C. Jelenlegi terület/állatlétszám/jövedelem/bevétel alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettséggel: transzferek az adófizetőktől az mezőgazdasági termelők felé, amelyeket olyan gazdaságpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek a jelenlegi területen, állatlétszámon, bevételeken vagy jövedelmen alapulnak, és szükséges hozzájuk termelés.
- C1. Jelenlegi bevétel vagy jövedelem alapú támogatások: ide tartozik minden olyan transzfer, amelyek alapja bevétel vagy jövedelem.
- C2. Jelenlegi terület vagy állatlétszám alapú támogatások: ide tartozik minden olyan transzfer, amelynek alapja terület vagy állatlétszám
- D. Nem jelenlegi/múltbeli/történelmi terület/állatlétszám/bevétel/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettséggel: transzferek az adófizetőktől a mezőgazdasági termelők felé, amelyet olyan agrárpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek nem a jelenlegi területen, állatlétszámon, bevételen vagy jövedelmen alapulnak (hanem például történelmi vagy rögzített alapúak), de szükséges valamely jóság előállításához a transzferre való jogosultság megszerzéséhez.
- E. Nem a jelenlegi/múltbeli/történelmi terület/állatlétszám/bevétel/jövedelem alapján fizetett támogatások, termelési kötelezettség nélkül: transzferek az adófizetőktől a mezőgazdasági termelők felé, amelyet olyan agrárpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek nem a jelenlegi területen, állatlétszámon, bevételen vagy jövedelmen alapulnak (hanem például történelmi vagy rögzített alapúak), és egyetlen jóság termelése sem kötelező, de lehetséges.
- E1. Változó rátákon alapuló kifizetések: a transzferek olyan kifizetési rátákat alkalmaznak, amelyek a jelenlegi kibocsátás szintjétől vagy az ártól vagy a termeléstől vagy a hozamtól és/vagy a területtől függenek.

- E2. Rögzített rátákon alapuló kifizetések: a transzferek olyan kifizetési rátákat alkalmaznak, amelyek az előbb említett paraméterek változásától függetlenek.
- F. Termeléshez nem kötődő támogatások: transzferek az adófizetőktől a mezőgazdasági termelők felé, amelyet olyan agrárpolitikai intézkedések hívnak életre, amelyek nem a termeléshez kapcsolódnak, hanem egyéb kritériumok alapján járnak a termelőknek, pl:
- F1. Hosszú távú erőforrás kivonás: transzferek, amelyet arra fizetnek a termelőknek, ha bizonyos termelési tényezőket hosszú távra kivon a termelésből.
- F2. Speciális, nem termék-jellegű outputhoz kapcsolódó támogatás: transzferek, amelyeket olyan nem termék-jellegű outputok előállítását honorálja, amelyek nincsenek rendeletileg szabályozva.
- F3. Egyéb, nem termék-jellegű kritérium alapján fizetett támogatás: transzferek, amelyek a termeléstől független kritériumok alapján fizetnek és minden termelőnek járnak, például „flat rate”.
- G. Egyéb támogatások: transzferek az adófizetőktől a mezőgazdasági termelők felé, amelyet információk hiányában nem lehet korrekt módon besorolni a fenti kategóriák egyikébe sem.

2. melléklet: Az OECD legfontosabb agrártámogatási mutatóinak definíciói

Nominális mutatók

- Producer Support Estimate (PSE): a bruttó transzferek éves összértéke a fogyasztók és adófizetőktől a mezőgazdasági termelők felé, farm kapu szinten mérve, olyan agrárpolitikai intézkedések hatására, amelyek támogatják a mezőgazdaságot, függetlenül annak természetétől vagy céljaitól, s amelyek hatással vannak a termelésre vagy a jövedelemre. Ebbe tartozik a piaci ártámogatás (MPS), a költségvetési kifizetések egy része.
- Market Price Support (MPS): A bruttó transzferek éves nominális értéke a fogyasztók és adófizetők részéről az agrárgazdaság termelői felé olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek különbséget hoznak létre egy jószág hazai és nemzetközi ára között, farm kapu szinten mérve. Az MPS rendelkezésre áll jószág szerinti bontásban is.
- Producer Single Commodity Transfers (termelői SCT): A bruttó transzferek éves farm kapu szinten mért nominális értéke a fogyasztók és adófizetők részéről az agrárgazdaság termelői felé olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek egy adott jószág termeléséhez kötöttek abban az értelemben, hogy a termelőnek termelnie kell az adott jószágot a transzfer megszerzéséhez. Ide tartozik az intézkedések azon köre is, amely a transzfert jószágmennyiségre vetített módon nyújtja.
- Group Commodity Transfers (GCT): A bruttó transzferek éves farm kapu szinten mért nominális értéke a fogyasztók és adófizetők részéről az agrárgazdaság termelői felé olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek alapja egy vagy több jószágcsoport termelése, azaz a termelő termelhet engedélyezett jószágokat, s az e listáról való választás eredménye nem befolyásolja a támogatás mértékét.
- All Commodity Transfers (ACT): A bruttó transzferek éves farm kapu szinten mért nominális értéke a fogyasztók és adófizetők részéről az agrárgazdaság termelői felé olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek nem követelik meg egyetlen specifikált jószág termelését sem, azonban a támogatás igénybevételéhez szükséges valamilyen jószág termelése.
- Other Transfers to Producers (OTP): A bruttó transzferek éves farm kapu szinten mért nominális értéke a fogyasztók és adófizetők részéről az agrárgazdaság termelői felé olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek semmilyen jószág termelését sem követelik meg.

- Consumer Single Commodity Transfers (fogyasztói SCT): Az agrártermékek bruttó transzférének éves farm kapu szinten mért nominális értéke a fogyasztók felől (felé) olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek a transzfer nyújtását egy adott jószág termeléséhez kötik.
- Consumer Support Estimate (CSE): Az agrártermékek bruttó transzférének éves farm kapu szinten mért nominális értéke a fogyasztók felől (felé) olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek támogatják a mezőgazdasági tevékenységet. Minden ilyen intézkedés ide tartozik, függetlenül annak természetétől, céljától, a fogyasztásra gyakorolt hatásától. Ha negatív a CSE értéke, akkor azt mutatja meg, hogy a piaci ártámogatás (MPS) milyen implicit adót jelent a fogyasztók számára, azaz milyen mértékben ellensúlyozza az árak csökkenését.
- General Services Support Estimate (GSSE): A bruttó transzferek éves farm kapu szinten mért nominális értéke a szolgáltatási szektor (kutatás, fejlesztés, oktatás, ellenőrzés és marketing) részéről az agrártermelők csoportjai felé olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek támogatják a mezőgazdaságot függetlenül az intézkedések céljától, megvalósításának módjától és egyéb hatásaitól. A GSSE nem tartalmazza az egyes termelőknek juttatott kifizetéseket.
- Total Support Estimate(TSE): minden a fogyasztóktól és adófizetőktől származó bruttó transzfer éves összértéke olyan agrárpolitikai intézkedések nyomán, amelyek támogatják a mezőgazdaságot, a kapcsolódó bevételek összege, függetlenül az intézkedések céljaitól és a farmok termelésére és jövedelmére vagy a termékek fogyasztására gyakorolt hatásaitól.

Arány mutató számok és százalékos indikátorok

- Százalékos PSE (%PSE): A PSE transzferek aránya az összbevételhez képest (a bevétel része a költségvetési támogatás is).
- Százalékos SCT (%SCT): A jószágonkénti SCT aránya az adott jószágból származó bevételhez képest (a bevétel része a költségvetési támogatás is).
- SCT hányad a PSE-ben: Az SCT aránya a PSE-hez képest. Ezt a mutatót jószágonként is számítják.
- Producer Nominal Protection Coefficient (termelői NPC): a termelők által kapott ár, és a világpiaci ár aránya. A termelők által kapott árba beleszámítanak a támogatások, továbbá mindkét árat farm kapu áron értjük. A termelői NPC-t jószágonként is számítják.
- Producer Nominal Assistance Coefficient (termelői NAC): a termelők által realizált bevétel (beleértve a támogatást) és a termelők támogatás nélküli bevételeinek aránya (mindkettő farm kapu áron).
- Százalékos CSE (%CSE): A CSE transzferek összértékének aránya a teljes mezőgazdasági fogyasztáshoz képest. A %CSE mutatja az agrárpolitikai intézkedések implicit adó jellegű hatását a fogyasztóra.
- Consumer Nominal Protection Coefficient (fogyasztói NPC): a hazai fogyasztói ár és a világpiaci ár aránya (farm kapu áron mérve). Jószágonkénti bontásban is számítják.
- Consumer Nominal Assistance Coefficient (fogyasztói NAC): a hazai és világpiaci áron számított összes agrárgazdasági fogyasztási kiadás aránya. (Az árak farm kapu árak.)
- Percentage TSE (%TSE): A TSE transzferek aránya a mezőgazdasági GDP-hez képest.
- Percentage GSSE (%GSSE): A GSSE kifizetések aránya a TSE kifizetésekhez képest.

3. melléklet: **Címkék**

Jelenlegi termelési/támogatási limittel vagy limit nélkül nyújtott támogatások: A címke definiálja, hogy a kifizetés alkalmaz-e limitet az előállított termékmennyiségre, a támogatható területre, állatlétszámra vagy az adható támogatásra vonatkozóan. A címke tartalma: limittel/limit nélkül.

Állandó vagy változó kifizetési ráta: A címke azt jelöli, hogy a támogatási ráta állandó vagy változó attól függően, hogy ha változik az ár, termésátlag, nettó árbevétel, jövedelem vagy a termelési költségek. A címke tartalma: állandó/változó kifizetési ráta.

Inputkorlátozással vagy anélkül alkalmazott támogatások: A címke definiálja, hogy a támogatás előír-e speciális gazdálkodási technológiát, ami kizár bizonyos inputok felhasználását, vagy azok csökkentését, helyettesítését írja elő. A címke tartalma háromféle lehet: nincs inputkorlátozás, van inputkorlátozás, ami kötelező (kötelezően előírt technológiák alkalmazásának pótlólagos költségeit csökkentő támogatásoknál alkalmazható címke), van input korlátozás, ami önkéntes (önkéntesen vállalt termelési technológiák pótlólagos költségeit csökkentő/öszttönző támogatási formák esetén alkalmazható címke).

Területre, állatlétszámra, bevételre vagy jövedelemre alapozott kifizetés: A csak a C, D és E kategóriában alkalmazható címke definiálja, hogy a támogatást mi alapján fizetik. A címke tartalma a támogatás alapjául szolgáló kritérium megnevezése, azaz terület/állatlétszám/bevétel/jövedelem alapján fizetett támogatás.

Egy termékre, termékcsoportra vagy bármely termékre fizetett támogatás: A címke azt jelöli, hogy a támogatás kizárólag egy bizonyos termék, termékcsoport előállítására esetén jár vagy bármilyen termék előállítására esetén is. A címke tartalma: egy termékre/egy termékcsoportra/bármely termékre fizetett támogatás.

Létezik olyan termék, amely előállítását kizárja a termelőt a támogatásból: Csak az E kategóriában alkalmazható támogatás, azt jelöli, létezik-e olyan termék, amely termelése tilos az adott támogatás igénybevétele mellett. A címke tartalma: igen/nem.

Hivatkozások jegyzéke

1. Borbély Á. (2007): Az Európai Unió cukorpiaci reformjának strukturális és elosztási hatásai. Ph.D. értekezés. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
2. Jankuné Kürthy Gy., Popp J. és Potori N. (2001): Az OECD tagországok mezőgazdaságának támogatottsága az új metodika alapján. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2001/6. szám, Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
3. Kartali J. (szerk.) (2001): A WTO Egyezmény hatása a magyar agrárpolitika jelenére, jövőjére és teendőire. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2001/1. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
4. Kartali J. (szerk.) (2004): A főbb agrártermékek piacra jutásának feltételei az EU-csatlakozás küszöbén (I. kötet: Növényi termékek). Agrárgazdasági tanulmányok 2004/1. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
5. Kovács G. (szerk.), Czárll A., Kürthy Gy. és Varga T. (2008): Az agrártámogatások hasznosulása. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2008/2. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
6. Kürthy Gy., Popp J. (szerk.), Potori N. (szerk.) (2005): A magyar agrártámogatások alakulása nemzetközi kötelezettségvállalásaink (OECD, WTO) tükrében. Agrárgazdasági Információk, 2005/5. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet.
7. OECD (2007a): Effective Targeting of Agricultural Policies: Best practices for policy design and implementation. OECD, Paris.
8. OECD (2007b): Report of the PSE Focus Group, 2-6 July 2007. TAD/CA/APM/WP(2007)25. OECD, Paris.
9. OECD (2008a): Agricultural Policies in OECD Countries: At a Glance. OECD publishing, 147 pp. ISBN 978-92-64-03213-2.
10. OECD (2008b): Agricultural Policy Design and Implementation: A synthesis. OECD, Paris.
11. OECD (2008c): Explanatory Note to OECD1s Producer Support Estimate Database. OECD, Paris, July 2008.
12. OECD (2009a): Agricultural support: How is it measured and what does it mean? OECD, 8 pp. Available online at <http://www.oecd.org/dataoecd/63/8/32035391.pdf>.
13. OECD (2009b): Analysing the composition of producer support: new tools and methods. TAD/CA/APM/WP(2009)16/FINAL. OECD, Paris, 66 pp.
14. OECD (2009c): Agricultural Policies in OECD Countries: Monitoring and Evaluation 2009. OECD, Paris.
15. OECD (2009d): An Overview of Risk-Related Policy Measures. TAD/CA/APM/WP(2008)24/FINAL. OECD, Paris.

16. OECD (2009e): Review of coverage, consistency and method in the PSE calculations: Market price support for meats and eggs. TAD/CA/APM/WP(2009)24. OECD, Paris, 47 pp.
17. OECD (2009f): Review of coverage, consistency and method in the PSE calculations: Excess feed cost estimates in the PSE. TAD/CA/APM/WP(2009)25. OECD, Paris, 14 pp.
18. OECD (2010a): OECD's Producer Support Estimate and Related Indicators of Agricultural Support. Concepts, Calculations, Interpretation and Use (The PSE Manual). OECD, Trade and Agriculture Directorate, September 2010, Paris, 176 pp.
19. OECD (2010b): Review of coverage, consistency and method in the PSE calculations: Credit concessions in the PSE. TAD/CA/APM/WP(2009)26. OECD, Paris, 40 pp.
20. OECD (2010c): Agricultural policies in OECD countries: at a glance Chapter 1. Evaluation of support and policy developments TAD/CA/APM/WP(2010)4/FINAL OECD, Paris, 34 pp.
21. Popp J. (szerk.), Potori N. (szerk.), Udovecz G. (szerk.) és Csikai M. (szerk.) (2008): A versenyesélyek javításának lehetőségei a magyar élelmiszergazdaságban – Alapanyag-termelő vagy nagyobb hozzáadott-értékű termékeket előállító ország leszünk? Budapest: Magyar Agrárkamara és Szaktudás Kiadó Ház.
22. Popp J. (szerk.) (2000): Főbb agrárgazdasági ágazataink EU-konform továbbfejlesztése. Agrárgazdasági Tanulmányok, 2000/10. szám. Budapest: Agrárgazdasági Kutató és Informatikai Intézet.
23. Portugal, L. (undated). Methodology for the measurement of support and use in policy evaluation. 29 pp. Available online at <http://www.oecd.org/dataoecd/36/47/1937457.pdf>.
24. Zsugyelik, G. (2003): A cukor és egyes ipari növények piacszabályozása. Európai Füzetek, 49. szám. Budapest: Miniszterelnöki Hivatal Kormányzati Stratégiai Elemző Központ.